

פרשת תצוה כ ואתה תצוה | את-בני ישראל ויקחו אליהם שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד:

zeytinyağı başışının Bene-Yisrael tarafından yapılması gerektiğine dair ebedi bir emir söz konusudur (s.p.). Bu fiilin kullanılmasının nedeni de budur (Raşbam).

Daimi kandili – *Menora*, sıradaki pasukta da belirtildiği gibi, sadece “*akşamdan sabaha kadar*” yanmalıdır. Fakat *Şabat* günleri bile dahil olmak üzere (*Torat Koanim*), istisnasız her gün yakıldığı için “*daimi*” olarak adlandırılmaktadır (Raşi). Diğer yandan, *Sifri* ve *Torat Koanim*’den alıntı yapan Ramban, diğer tüm kandiller sönsse bile, “*Tanrı’nın Huzurunda*” (s.p.) olan, yani Aron *Aberit*’e en yakın konumda bulunan batıdaki kandilin, gece ve gündüz sürekli yandığını hatırlatır. Buna göre, bir *Koen*, gündüz bile olsa bu kandilin söndüğünü gördüğü takdirde, onu yakmakla yükümlüdür. *Talmud*’da *Menora*’nın doğu-batı doğrultusunda mı, yoksa kuzey-güney doğrultusunda mı yerleştirildiğine dair bir görüş ayrılığı vardır. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilirdiyse, sürekli yanan kandil, “*en batıdaki*” kandildir; ki bu en kenarda yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilirdiyse, bahsedilen sürekli yanan kandil, diğer tüm kandillerin de yöneldiği merkez kandildir (bkz. *Talmud – Menahot* 98b).

Yahudiler Tora’ya uygun yaşadıkları sürece batı kandili sürekli olarak yanmaya devam ederdi. Diğer altı kandille aynı miktarda yağ almasına karşın, bu kandil mucize eseri hiçbir zaman sönmeydi. II. *Bet-Amikdaş* döneminde Şimon *Atsadik*’in *Koen Gadol* görevinde olduğu 40 yıl boyunca, bu kandil hiç sönmemiştir. Bu da o dönemde Yahudiler’in Tanrı’ya ne kadar bağlı olduklarının bir göstergesidir (*Meam Loez*).

Yakmak için – İbranice *Leaalot*. Fakat bu sözcük “*yükseltmek*” anlamındadır. Yakmak anlamındaki *Leadlik* sözcüğünün yerine bunun kullanılması, kandillerin yakılışı ile ilgili bir kuralı öğretmektedir. Buna göre fitil tutuştuğu anda ateşi hemen çekmeyip biraz daha beklemek gerekir. Fitil tamamen tutuşup, alev kendiliğinden “yükselmeye” başladıktan sonra ateş çekilebilir (Raşi).

Sana ... getirsinler – Çölde, *Menora* için kullanılacak yağın, Tora’nın anlattığı şekilde üretilmesi (bkz. sıradaki açıklamalar) mümkün değildir; zira etrafta zeytin ağacı yoktur. Bu nedenle, Bene-Yisrael, Mısır’da hazırlanmış yağ kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple,

yağın, kontrol ve onay için Moşe’ye getirilmesi gerekmektedir (Ramban). İbranice *Veyikhu*. Tam çeviriyle “*alacaklar*” ya da “*getirecekler*” anlamındaki bu fiildeki gelecek zaman çekimi, yağın gelecekte de sürekli olarak getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü Teruma peraşasının başında getirilmesi istenen zeytinyağı (25:6), özellikle *Mişkan*’ın açılışında kullanılmak içindir. Oysa *Menora*’nın yakılmasıyla ilgili emir, sadece *Mişkan*’ın açılış töreni değil, her zaman için geçerli olacaktır (Sforno).

Tanrı bu emirde “*sana*” getirsinler diyerek, bir imada bulunmaktadır: “*sana* – ve Bana değil. Işığa ihtiyacı olanlar insanlardır. Benim ne buna, ne de size emrettiğim diğer hiçbir şeye ihtiyacım yok. Tüm emirlerim, sizin ihtiyaç ve yararımızdır” (*Talmud – Menahot* 86b).

Ezilmiş – Aydınlatmada kullanılacak olan yağda en ufak bir tortu bile olmamalıdır. Bu yağın süzülerek tortudan arındırılması bile yeterli değildir; en baştan itibaren hiçbir zaman tortuya sahip olmamalıdır. Bunun için işlem bir değirmenle değil, elle bir havanda büyük bir özenle preslenerek yapılacaktır. Zeytinin “*aydınlatma amacıyla*” ezilmesinden kasıt, bu özendir [Zira pasuk başındaki “*kandili yakmak için*” sözlerinin varlığında, “*aydınlatma amacıyla*” ifadesi gereksiz gibi durmaktadır]. Çıkan ilk yağ damlası aydınlatma için kullanılabilir. Bu ilk damla elde edildikten sonra ise zeytin daha kaba yöntemlerle ezilip kalan yağ çıkarılabilir ve bu yağ aydınlatmada olmasa bile, *korban*larla birlikte getirilen *Minhalar*’da (Vayikra 6:7 v.d.) kullanılabilir (*Talmud – Menahot* 86b; Raşi). Normal şartlarda bir kişi saf ve tortusuz yağ yemeklerde, daha az kaliteli yağ ise aydınlanma amacıyla kullanır. Burada ise bunun tam tersini görmekteyiz (Rabenu Behaye).

Zeytinden bir damla saf yağ elde etmek için onun ezilmesi ve sıkılması, Bene-Yisrael için de bir semboldür. Tıpkı bu yağın aydınlatmada kullanılacak olması gibi, ebedi görevi dünyaya Tanrısal ışığı yaymak olan Bene-Yisrael de, bunu her yönden rahat koşullarda yapacak değildir. Tarih boyunca çekilen tüm sürgün, katliam ve acılar, Bene-Yisrael’in özündeki berraklığı yok edememiştir. Bu açıdan Yahudiler, ne kadar zorlu olursa olsun, çektikleri sürgünler ve soykırımlara karşın dünyanın aydınlanmasını sağlamaya devam etmişlerdir (*Meam Loez*).

[108. Menora İçin Yağ]

²⁰ Ve sen [Moşe], Bene-Yisrael'e emret: Daimi kandili yakmak için, sana, aydınlatma amacıyla [elle] ezilmiş zeytin[den mamul] berrak yağ getirsinler.

Tetsave

Bu perâşa, özellikle *Koenler* ile ilgilidir. Perâşada *Koenler*'in seçilmesi, giyimleri, ve hem kendilerinin hem de çocuklarının nesiller boyunca Tanrı'nın özel hizmetkarları haline gelişini işaretleyen göreve başlangıç törenleri anlatılmaktadır.

Bu perâşanın en göze çarpan özelliği, Şemot kitabının başındaki doğumundan, Tora'nın sonunda anlatılan ölümüne kadar, Moşe Rabenu'nun isminin geçmediği tek perâşa olmasıdır. Hahamlarımız'a göre bunun sebebi, ileride Altın Buzağı olayı sonrasında Bene-Yisrael'in affını sağlamak isteyen Moşe'nin, Tanrı'dan, halkı affetmediği takdirde ismini Tora'dan silmesini istemesidir (32:32). Kendine etmiş olduğu bu lanet tutmuştur ve Moşe'nin ismi Tetsave perâşasında hiç yer almamaktadır. İlginç olan nokta, Moşe'nin şarta bağlı lanetinin, şart yerine gelmemesine karşın tutmasıdır. Zira Tanrı halkı affettiğine göre, Moşe'nin isminin de silinmesine gerek kalmamıştır. Fakat buna rağmen lanet tutmuştur. Çünkü genel bir kural olarak, bir kişinin kendisine ettiği lanet çok kuvvetlidir ve şart yerine gelmediği takdirde bile tutabilir. Bu yüzden kişi "Yalan söylüyorsam Tanrı beni cezalandırsın" benzeri sözler söylemekten kaçınmalıdır. Çünkü gerçekten doğru söylüyorsa bile, kendisine ettiği lanet halen tutabilir (*Meam Loez*).

Birçok perâşa arasından, Moşe'nin isminin yer almaması için özellikle Tetsave perâşasının seçilmesinin nedeni, bu perâşada *Koenlik* müessesesinin tanıtılmasıdır. *Koenlik* görevi Aaron değil, Moşe'ye verilecekti. Fakat Tanrı Moşe'yi Mısır'a göndermek istediğinde, Moşe, daha uygun olduğunu düşündüğü Aaron'un gönderilmesinde ısrar etmiş, bu şekilde *Koenlik* rütbesinden olmuştur (bkz. 4:13-14 açk.; *Meam Loez*). Bu nedenle ismi de, bu kaybın gerçeğe dönüştüğü perâşadan silinmiştir. İlginç bir nokta, çoğu yılda bu perâşanın, Moşe Rabenu'nun ölüm tarihi olan 7 Adar tarihine yakın okunmasıdır.

20-21. Zeytinyağı. Teruma perâşasında *Mışkan* ve temel eşyalarının inşası hakkındaki talimatları tamamladıktan sonra, Tora şimdi de *Mışkan*'daki özel görevleri yerine getirecek kişilerden bahsetmektedir. Tora, *Menora* için kullanılacak yağın

tamamen saf olması gerektiğini vurgulamakla başlar. Bu yağa yabancı bir madde, hatta zeytinin kendi tortusu bile karışmamış olmalıdır. Bu mutlak berraklık kuralı, Aaron ve oğullarının *Koenler* olarak seçilmelerinin başlangıcını işaretlemektedir. Çünkü onlar da sürekli saf ve berrak kalmalı, ulusun geri kalanından farklı olmalıdırlar. Başka bir deyişle, yetkisi olmayan kişilerin kutsal görevlerde rol almalarına izin vermemelidirler (İbn Ezra).

Bu işlemde özellikle zeytinyağı kullanılmalıdır. Başka bir yağı kullanmak yasaktır. Bunun nedeni, zeytinyağının, diğer tüm yağlardan daha açık ve parlak bir ışıkla yanması, fitil tarafından da çok iyi emilmesidir. Bu sebeple *Şabat* kandillerini yakmak için en uygun yağ, zeytinyağıdır [fakat başka yağlar ya da mum kullanılabilir] (*Meam Loez*).

20. Ve sen – Teruma perâşası boyunca Moşe'ye hitaben "yağ, yapmalısın" tarzı emirler verilmiştir. Fakat bunun sebebi, sadece, emirlerin, Moşe'nin şahsında tüm halka verilmesidir. Başka bir deyişle Moşe bu işlerin "yapılmasını sağlamakla yükümlüdür". Diğer yandan Moşe bu işlerde kişisel olarak görev almakla yükümlü değildir. Fakat bu perâşanın ilk üç emrinde (p. 20, 28:1 ve 28:3), Moşe'ye "ve sen" denmekte, böylece görevlere bizzat katılması gerektiği belirtilmektedir. Söz konusu üç görev [a] *Menora* için yağın hazırlanması; [b] *Koenler*'in belirlenmesi; [c] *Mışkan*'ın ve eşyalarının inşası ile özel giysilerin üretiminde görev alacak akıllı ve yetenekli kişilerin seçilmesidir (Ramban; Sforno).

Bu üç emir şu semboller taşıyor olabilir: Saf ve berrak zeytinyağı, Yisrael'in yüksek amaçlarına ulaşması için yolu aydınlatan akıl ve kutsiyeti simgeler. *Koenler*, Bene-Yisrael'in kutsal görevlerinin yaşayan somut birer örnekleri olmakla yükümlüdürler. *Mışkan* ve özel giysilerin imalatı ise, Bene-Yisrael'in, basit insanı aktiviteleri Tanrısal düzeye yükseltebilme kapasitelerini örnekler.

Emret – İbranice *Tetsave*. Bu sözcük, bir emrin sadece verildiği zaman değil, tüm nesiller için geçerli olduğunu belirtir (krş. Vayikra 6:2 açk.). Daha önceki emirde Tanrı Moşe'ye sadece "Benim Adıma bağış ayırsınlar" (25:1) demiştir; zira tüm Teruma perâşası boyunca sadece o nesil için geçerli olan *Mışkan*'ın inşası emri verilmektedir. Burada ise, her nesilde saf ve berrak

כא באהל מועד מחוץ לפרכת אשר

על־העדות יֵעָרֵךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעַרְב עַד־בֶּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֶקֶת עוֹלָם
לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ־

א וְאַתָּה הִקְרַב אֵלַיךְ אֶת־אֶהְרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְכַהֲנוֹלֵי אֶהְרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהְרֹן: ־ ב וְעֲשִׂיתָ
בְּגָדֵי־קֹדֶשׁ לְאֶהְרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתַפָּאֲרֹת: ־ ג וְאַתָּה תִּדְבֹּר
אֶל־כָּל־חֲכָמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֹתֵינוּ חֵכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־בְּגָדֵי אֶהְרֹן לְקֹדֶשׁ
לְכַהֲנוֹלֵי: ־

18 *Koen Gadol* hakkında bir ipucu teşkil etmektedir (Rabenu Behaye).

Kendine yaklaştı – Moşe, *Koenler*’in *Koeni*’dir. Bu, atanma töreni sırasında Moşe’nin uyguladığı prosedürden de anlaşılmaktadır (*Perek 29*). Bu yüzden, Aaron ve oğulları, Moşe’ye “yaklaşacaklar”, Moşe’nin halka öğretmenlik etmesine ortak olacaklardır (krş. İbn Ezra). Emir inşaattan önce verilmektedir. Moşe ise bunu *Mişkan*’ın inşası tamamlandıktan sonra yapacaktır (Raşi).

Her ne kadar yanan çalılıklardaki davranışından dolayı *Koen* olma hakkını kaybettiğini biliyorsa da, Mısır’dan Çıkış sırasında mucizelerin büyük bölümünün kendi yoluyla gerçekleştirilmesi, halkın lideri konumunda olması ve özellikle de *Mişkan*’la ilgili her türlü sorumluluğun kendisine verilmesi, Moşe’de bu hakkın tekrar kendisine verileceği izlenimi yaratmıştır. Fakat bu izlenim yanlıştır. Yine de Tanrı, Moşe’nin duygularına özen göstermiş ve Aaron ve oğullarının *Koenler* olarak atanmasında, Moşe’nin başrolde olmasını öngörmüştür. Böylece Moşe, *Koen* olmasa bile, atama yetkisine sahip olduğu için kendisini kötü hissetmeyecektir. Yine de Moşe biraz hüznlenmiştir; fakat bunun sebebi statü kaybı değil, sadece *Koen Gadol* tarafından yerine getirilebilecek olan bazı mitsvaları yerine getirme fırsatını kaçırmış olmasıdır. Tanrı da onu, Tora tacına sahip olduğunu ve tüm dünyanın Tora sayesinde devamlılığını sürdürdüğünü hatırlatarak yatıştırılmıştır (*Midraş – Şemot Raba; Meam Loez*).

Nadav ve Aviu... – Bkz. 6:23.

2. Onur ve görkem için – Özel giysiler, *Koenler*’i halkın gözünde onurlandırmak içindir. Bu giysilerin hepsi birer kraliyet giysisidir (Ramban). Dahası, halk içinde başka kimse bu giysileri

giymeyecektir (İbn Ezra). Sforno’ya göre ise, giysiler, *Tanrı’nın Onuru* içindir. *Koen Gadol*, ulusun öğretmenini olacak, kalbinin üzerinde ve omuzlarında da, öğrencilerinin – kabilelerin – isimleri yer alacaktır. Dolayısıyla giysilerin *görkemi*, öğretmenin öğrenciler gözünde saygınlık kazanmasında rol oynayacak, tüm bunların sonunda, Öğretisi halk içine yayılacak olan Tanrı, onurlandırılmış olacaktır.

Kutsal giysiler – Bu giysiler, ilk giyildikleri andan itibaren “kutsal” olacaktır (*Sifte Hahamim*).

3. Doğal yeteneğe sahip – Tam çeviriyle “*bilge kalbe sahip*”. Pasuğun tam çevirisine göre “bilgelik ruhuyla donatılan”, bu kişilerin kalbidir (İbn Ezra). İşi yapacak olan ustalarla bizzat Moşe konuşacaktır; çünkü kimin bu pasuğun açıkladığı şekilde, Tanrı vergisi bir bilgelige sahip olduğunu ancak o anlayabilir (Ramban). Dahası, ustaların bilgelik ve manevi düzeylerinde Moşe’nin katkısı çok büyüktür; çünkü onun yüce doğası tüm halkı etkilemiştir (*Keli Yakar*).

Söz konusu kişilerden ilk olarak burada bahsedilmesine karşın, görevleri sadece Aaron’un giysilerini yapmak değil, Teruma perçasında sözü geçen tüm inşaatı da gerçekleştirmektir (Sforno).

[Bu giysiler ... işlevini görecek] – Bkz. 29:29 açık. Bu çeviri, “kutsama” işleminin, giysilerin giyilmesiyle, yani giysiler yoluyla yapılacağını ima etmektedir. Diğer yandan, giysileri üretecek olan ustaların, tüm bu işlemi yaparken Aaron’un kutsanması konusunda niyet tutmaları da gerekecektir. Dolayısıyla alternatif olarak pasuk “Aaron’un giysilerini [onu] kutsama [niyetiyle] yap-sınlar ki [Aaron] Bana yüksek hizmette bulunabilsin” şeklinde de çevrilebilir (krş. Sforno).

²¹ Buluşma Çadırı'nda, Tanıklık [Sandığı'nı] gizleyen ayıracın dışarı bakan tarafında, Aaron ve oğulları, onu, Tanrı'nın Huzurunda akşamdan sabaha kadar [yanacak şekilde] düzenlemelidir. [Bu yağın] Bene-Yisrael tarafından [bağışlanması, onların tüm] nesilleri için ebedi bir kanundur.

[109. Özel Giysiler]

28.

¹ Ve sen, ağabeyin Aaron'u ve onunla birlikte oğullarını, Bene-Yisrael'in içinden [ayırarak], Benim Adıma birer *Koen* olmaları için kendine yaklaştı. [Bahsedilenler,] Aaron ile, Aaron'un oğulları Nadav ve Aviu, Elazar ve İtamar[']dır].

² Ağabeyin Aaron'a onur ve görkem için kutsal giysiler yap.

³ Ve sen, bilgelik ruhuyla donattığım, doğal yeteneğe sahip herkese konuş; Aaron'un giysilerini yapınlar. [Bu giysiler, Aaron'u] Benim Adıma bir *Koen* olması için kutsama [işlevini görecektir].

21. Buluşma Çadırı – Bkz. 25:22 açık.; 33:7. İbranice *Oel Moed*. Ya da “*Toplanma Çadırı*”; çünkü Bene-Yisrael genel olarak bu çadırın çevresinde toplanacaklardır (Radak; *Şeraşim, Yaad* k.b.). Buradaki *Moed* sözcüğü “*Ed – Tanık*” sözcüğüyle de bağlantılı olabilir; bu durumda çeviri “*Tanıklık Çadırı*” şeklinde de yapılabilir. Diğer yandan genel olarak “*özel zaman; bayram*” anlamlarında da kullanılan *Moed* sözcüğü sebebiyle, bunun anlamı “*Kutlama Çadırı*” şeklinde de olabilir (krş. Vayikra 23:2).

Tanıklık [Sandığı] – Aron Aberit. Bkz. 25:16.

Ayıracın – Yani *Parohet*'in. Bu, Aron'un bulunduğu *Kodeş Akodaşim*'i, *Kodeş*'ten ayıran ayıraçtır (26:31 v.d.). *Menora*, *Kodeş*'e yerleştirilecektir.

Aaron ve oğulları – *Koen*ler. Bu işlemi başka kimse yapamaz.

Akşamdan sabaha kadar ... düzenlemelidir – Bu sözcükler, *Koen*ler'in gece boyunca kandillerle uğraşmak zorunda oldukları anlamına gelmemektedir. Burada sadece, kandilleri düzenlerken, onların sabaha kadar yanmasını garanti altına alacak miktarda yağ koymaları gerektiği söylenmektedir. Hahamlarımız bu miktarın kandil başına yarım *log* olmak üzere toplam 3,5 *log* olduğunu belirtirler (*Talmud – Menahot* 89a). Bu miktar, yılın en uzun gecelerini içeren *Tevet* ayına göre belirlenmiştir ve daha kısa gecelerde yağ artması önemli değildir (Raşi). Bir açıklamaya göre, kısa gecelerde yağın artmaması amacıyla, fitiller daha kalın tutulur, böylece arta kalan yağın dökülmesi söz konusu olmazdı (*Daat Zekenim*).

Menora'nın kandillerini düzenlemek, *Tora*'nın emirlerinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 40 (*Sefer Ahinuh*).

Ebedi bir kanundur – Bu sebeple, günümüzde *Bet-Amikdaş* olmamasına karşın, sinagogda sürekli yanan kandiller için yağ bağışlamak önemli bir mitsvadır (*Meam Loetz*).

28.

1-2. *Koen*ler ve özel giysileri.

1. Oğullarını – Pasuğun devamında dört oğulun isimleri verilmektedir. Bunun nedeni, Aaron'la birlikte sadece onların *Koen* olarak atanacak olmasıdır. *Koenlik* bundan sonra babadan oğula geçecektir. “*Oğullarını*” sözcüğünün anlamı budur. Diğer yandan, Aaron'un ailesine mensup olsa bile, bu beş kişinin dışında kalanlar, *Koen* rütbesini almamıştır. Örneğin Elazar'ın oğlu olan Pinehas, Aaron'un torunu olduğu için, bu görev dağıtıldığında zaten doğmuş olduğundan, *Koen* olmamıştır. Benzer şekilde Aaron'un hal-i hazırda hayatta olan başka oğulları varsa, onlar da *Koen* değildir (İbn Ezra). Tüm bu kişiler birer *Levi* olarak kalmaya devam edeceklerdir (Ramban). İstisna olarak, Pinehas, ileride Tanrı'ya gösterdiği şevkli sadakati sonucunda *Koenlik* rütbesini elde edecektir (Bamidbar 25:13).

Bana yüksek hizmette bulunmaları için – krş. *Targum Onkelos*. İbranice *Lehaano*. Bu fiil, *Koen* kelimesinin de köküdür. Fiilin temel hali olan *Lehaen* sözcüğü, günümüzde de yüksek rütbeli bir görevde bulunmayı ifade eder. Başka bir görüşe göre çeviri “*Bana birer Koen olmaları için*” şeklindedir (Raşi).

Bu fiil, bu bölümde üç kez geçmekte ve temel halinin sonuna bir Vav harfi eklenmiş halde verilmektedir (*LehaanQ*). Vav harfinin sayısal değeri 6'dır; dolayısıyla toplam sayısal değeri 18 olan bir “fazlalık” söz konusudur. Bu da, I. *Bet-Amikdaş* ayakta olduğu sürece görev yapmış olan

וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֹּד וּמַעֲלִיל וּכְתָנֶת תְּשַׁבֵּץ 4
 מִצְנֶפֶת וְאַבְנֶט וְעֹשׂוֹ בְּגֵדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אַחִירָה וּלְבָנָיו לְכֹהֲנֹתָיִ: ה וְהֵם 5
 יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ: 6
 פ וְעֹשׂוֹ אֶת־הָאָפֹד זָהָב וְתְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁר 6
 מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב:

Tanrı Adına bağışlanarak “kutsal” niteliği kazanan bağıştan (*Ekdēš*) alınacağını belirtme amaçlıdır. Dolayısıyla buradaki anlam “kutsiyet konulu işler için bağışla yapılan giysiler” şeklindedir (Raşi).

Yapsınlar – Bu, *Koenler*’in, *Bet-Amikdaš*’taki görevleri sırasında asalet ve onur yansıtan özel giysiler giymelerinin sağlanması konusundaki emirdir. *Mitsvat Ase* No. 41. Bir kişinin düşünceleri, içinde bulunduğu ortam ve yaptığı hareketlerden etkilenir. Özellikle de tüm halkın bağışlanması konusunda Tanrı ile halk arasında aracılık yapan bir kişiden söz edildiğinde, düşüncelerin sağlığı son derece önemlidir. Bu açıdan *Koen Gadol*’un giysilerinin rolü büyüktür. Görevini yerine getirirken *Koen Gadol* giysilerine bakacak ve görevinin önemini, Tanrı’nın Huzurunda Bene-Yisrael’i temsil ettiğini aklından hiçbir şekilde çıkarmayacaktır. Aynı sebepten dolayı, *Koen Gadol*’un giydiği entari tüm vücudunu kaplayacak, topuğundan biraz yukarıya kadar uzanacak, kolları da ellerine kadar ulaşacaktır. Oldukça uzun (16 *ama* [=7,68m.]) bir kumaş parçasından oluşan sarık başını çevreleyecek, onu görmesi için gözünü hafifçe kaldırması yeterli olacaktır. Beline bağladığı kuşak da (32 *ama* [=15,36m.]), kalınlığı sebebiyle sürekli kollarına değecektir. Dolayısıyla, onur ve görkemin ötesinde, bu kıyafetin pratik yararları da vardır (*Sefer Ahinuh*).

5. Gök mavisi... – Bkz. 25:4 açık.

[Bu ustalar] Alacaktır – Raşi; *Lekah Tov*. Ustalar o kadar güvenilir kişilerdir ki, malzemelerin hesabının yapılmasına bile gerek yoktur. İlk başta bağışlanan tüm materyal Moşe’ye getirildiği için, ustalar öncelikle bunları alacaktır. Sonraları daha çok materyale ihtiyaç duyulduğunda, halk bağışları gönül rahatlığıyla bu kişilere verecektir (Ramban). Bu kişiler ayrıca, tıpkı üretim sırasında özellikle bu kutsal görevi yerine getirme niyetiyle davranmaları gerektiği gibi, gerekli materyalleri alırken de bu niyeti tutmalıdır (Sforno).

Bu aynı zamanda cemaat tarafından görevlendirilen tahsildarlarla ilgili bir kural öğretmektedir. Bu kişiler genel olarak güvenilir olarak kabul edildiğinden, kimse onlardan hesap sormamalıdır [fakat bu kişiler kendileri gönüllü olmuşlarsa, hesap sorulmalıdır]. Diğer yandan, hesap sorulmasa bile, bu tahsildarların, herkesin önünde temiz olabilmek için (bkz. Bamidbar 32:22) tüm hesabı açıklamaları tercih edilir. Nitekim, her ne kadar *Mışkan*’da çalışacak olan ustaların güvenilirliği Tanrı tarafından tasdik ediliyorsa da, Pekude peraşasında tam bir dökümün verildiği görülmektedir (*Meam Loetz*).

6-12. Efod. *Efod*, daha çok süs ve asalet amaçlı bir giysidir. p. 4’te verilen giysi listesinde, bir tür göğüslük olan *Hoşen*, *Efod*’dan önce gelmektedir. Bunun sebebi, *Hoşen*’de Tanrı’nın İsmi’nin yer alması ve dolayısıyla önceliğe layık olmasıdır. Burada ise öncelik *Efod*’a verilmiştir. Zira *Hoşen*, *Efod*’a bağlı durduğundan, *Efod* onun için bir tür temel, başka bir deyişle ona göre “asıl” konumundadır (Rabenu Behaye).

6. Efod – Bkz. 39:1 v.d. *Efod*, *Koen Gadol*’un üstlüğü’nün üzerine giydiği bir giysidir. Raşi bunu, at süren kadınların giydiği kıyafete benzetir. *Efod*’un nasıl yapıldığına dair farklı görüşler vardır.

Bazılarına göre *Efod*, vücudun dirseklerden topuğa kadar olan alt kısmını kaplayan, beden genişliğinde yarı-pelerin ya da [arka tarafa giyilen] önlük benzeri bir giysidir. Vücudun arkasını sarıp yanlardan öne doğru kıvrılan *Efod*’un üst kenarında, göğüs kafesinin alt sınırı hizasında bağlamaya yetecek uzunlukta bir kuşak vardır (p. 8). Bunun dışında, her iki üst köşesine dikilmiş omuz askıları vardır (p. 7); ki aslında bunlar köşelerden çıkan ve omuzun üstünden geçip ön tarafa doğru hafifçe sarkacak kadar uzayan iki şerittir. Şeritlerin her birinin ucunda, *Şoam* taşlarının yerleştirildiği altın yuvalar yer alır. İki şeridin alt ve üst uçlarına, halkalar ve altın zincirlerle *Hoşen* (p. 15-30) tutturulmuştur (Raşi; *Yad – Kele Amikdaš* 9:9; Ralbag; Sforno; *Akedat Yitshak*; *Midraş Agadol*). Çevirimiz burada

⁴ Yapacakları giysiler şunlardır: Bir *Hoşen*, bir *Efod*, bir üstlük, dama-dokulu bir entari, bir sarık ve bir kuşak. Benim Adıma birer *Koen* olmaları için, ağabeyin Aaron ve oğullarına, kutsiyete ait giysiler yapacaklar.

⁵ Altını; gök mavisi, erguvani, kırmızı [yünleri] ve keteni [bu ustalar] alacaktır.

[110. *Efod*]

⁶ [Ustalar] *Efod*'u, altın [sırma], gök mavisi, erguvani ve kırmızı [yünlerin], eğrilmiş ketenle [bükülmesinden elde edilmiş iplikler ve] titizlikle hesaplanmış [desenle] yaparlar.

4-43. Özel giysiler. *Bet-Amikdaş*'taki görevlerini yerine getirirken, *Koen*'in özel giysilerini giymesi gerekecek, aksi takdirde, yerine getirdiği görev geçersiz sayılacaktır. Birçok otoritenin vurguladığı gibi, giysilerin özel doğası, görevlerini yerine getirirken, *Koenler*'i halkın kalan kısmından ayıracaktır. Ulusun, Aaron ve oğullarının yüksek bir manevi seviyede olduklarını fark etmesi ve bu görevleri neden sadece onların yerine getirdiklerini anlaması gerekmektedir. Giysilerin özel ve alışılmadık özellikleri, bu farklılığı hem başkaları hem de bizzat *Koenler* için belirgin hale getirecektir. Çünkü bir insanın bir göreve yaklaşma şekli, bu görevi yerine getiriş biçimini de etkiler. Birçok otorite hem *Koen Gadol* hem de normal *Koenler*'in kişisel giysilerindeki sembolizm hakkında uzun yazılar yazmışlardır.

Koenler'in, görevlerini, ancak ve ancak yaptıkları için kutsal doğasına uyan giysilerle yerine getirebilmeleri, diğer tüm Yahudiler için de bir mesaj içermektedir. Her Yahudi gerek dua ederken, gerekse de Tanrı'ya yönelik başka bir görevi yerine getirirken giysilerine dikkat etmeli ve sürekli Huzurunda bulunduğu Tanrı'ya, kesintisiz bir saygıyla yaklaşması gerektiğini bilmelidir.

Koen Gadol'un normal kıyafeti sekiz giysiden oluşur. Bunlar "*Şemona Begadim – Sekiz Giysi*", ya da [bazı giysilerde altın iplik bulunduğu için] "*Bigde Zaav – Altın Giysiler*" şeklinde adlandırılır. Normal şartlarda bu sekiz giysiyi giyerek görev yapan *Koen Gadol*, *Yom Kipur*'daki özel ibadetin bazı bölümlerinde, tümü beyaz ketenden yapılmış, "*Bigde Lavan – Beyaz Giysiler*" adı ve-rilen ve sadece dört giysiden oluşan kıyafeti giyer. Bu dört giysi "*Koen Edyot – Normal Koen*"lerin de normalde giydiği kıyafettir. İki arasındaki tek fark, normal bir *Koen*'in kuşağında, keten dışında yün karışımının da bulunmasıdır. *Koen Gadol*'un kuşağında ise yün yoktur.

Koenler'in bütün giysileri, ulusun malı olan malzemelerden yapılmalı ve *Bet-Amikdaş*'a özgü bir görev olarak buna herkes katkıda bulun-

malıdır (*Talmud – Yoma* 35b). Bu da, *Koenler*'in, sırf kendilerini geliştirmek için yüce bir işle uğraşan münzevi bir rahip grubu değil, Bene-Yisrael'in birer temsilcisi olarak, ulusun, Tanrı'ya yönelik görevlerinde daha yüksek düzeylere ulaşma isteğinin aktif askerleri oluşunu simgelemektedir. Vurgulanmaya değer bir nokta, bir *Koen*'in, görev sırasında, dört giysinin dışında başka hiçbir şey giyme yetkisine sahip olmamasıdır. Bir *Koen Bet-Amikdaş*'ta yaz-kış çıplak ayakla dolaşmak zorundadır ve vücudu ile giysileri arasına sözgeli mi bir bandaj yerleştirmesine bile izin yoktur (*Talmud – Zevahim* 19a). *Koen* ve özel giysileri, Tanrısal İsteği yerine getiren tek bir bütünü oluşturur.

4. Giysiler şunlardır – Bu bölümde *Koen Gadol*'un sekiz giysisinden sadece altısı yer almaktadır. Burada belirtilenlerin dışında *Koen Gadol* bir pantolon (p. 42) giyecek, bir de altına yerleştirdiği altın bir plaka (p. 36) takacaktır. Burada pantolonlardan bahsedilmemiştir; çünkü bunların amacı p. 2'de belirtilen "*onur ve görkem*" değil, mahrem yerlerin örtülmesidir (Raşbam). Altın plaka da "giysi" olmadığı için burada ondan söz edilmemiştir çünkü bu bir giysi değil, kutsallığın bir sembolüdür. Pasukta geçen tüm giysiler, aşağıdaki pasuklarda geniş olarak açıklanacaktır.

Üstlük ... entari – Bu ikisi şekil olarak birbirine benzer. Fark olarak, [Türkçe anlamıyla değil; *Koen Gadol*'un üzerindeki giysinin şekli itibarıyla] "*üstlük*", üste giyilen bir giysidir. İki yandan açıktır (bkz. *Talmud – Zevahim* 88b; Raşi) ve kolsuzdur (bkz. *Yad – Kele Amikdaş* 9:3). "*Entari*" ise doğrudan tenin üstüne giyilen uzun bir gömlektir.

Dama-dokulu – Entari, kumaşın üzerinde mücevher yuvalarına benzeyen girintiler olacak şekilde, özel bir dokuyla üretilecektir. Bkz. 28:39 açık.

Kutsiyete ait giysiler – İbranice *Bigde Kodeş*. Bu ifade, p. 2'de "*kutsal giysiler*" olarak çevrilen ifadeyle aynıdır. Burada gereksiz görünen tekrar, giysilerin üretiminde kullanılacak malzemenin,

ז שְׁתֵּי כְּתַפֵּת חֲבֵרֶת יִהְיֶה-לּוֹ אֶל-שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֶבֶר: 7
 ח וְחֵשֶׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשָׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן 8
 וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁר: ט וְלִקְחָתָּ אֶת-שְׁתֵּי אַבְנֵי-שֹׁהַם וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם 9
 שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י שֵׁשֶׁה מִשְׁמַתָּם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת-שְׁמוֹת הַשָּׁשֶׁה 10
 הַנּוֹתָרִים עַל-הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוּלְדָתָם:

köşesinde (Rabenu Meyuhas; Raşbam) veya kol-larının başlangıcında (Josephus) yer almaktadır.

Dikilecektir – Tam çeviriyle “birleştirilecektir” ya da “iştirilecektir”. Başka bir deyişle bu omuz askıları *Efod*’dan ayrı olarak [ama aynı şekilde] dokunacak ve daha sonra dikilerek *Efod*’a takılacaktır (Raşi). Omuz askısından, omuzdan dökülen ve *Efod*’un bir parçası olan kumaşın kast edildiği görüşüne göre bunun anlamı aksi yönde “onunla birleşik / tek parça olacak” şeklinde de olabilir (p. 6 açk.).

8. Üst kenarındaki – Raşi. Tam çeviriyle “üstündeki”.

Düzenleme kuşağı – İbranice *Heşev Afudato*. *Afuda* sözcüğü, tıpkı *Efod* gibi düzen ve güzellik ifade eder. Arkayı kapatıp yanlardan öne doğru kıvrılan *Efod*’un toplu ve düzenli biçimde kalması için, üst kenarının hizasında, öne doğru bir kuşak geçmektedir. Raşi’ye göre bunun temel işlevi süs ve güzellik katmak iken, başkalarına göre asıl amaç düzenliliği sağlamaktır [bu durumda ifadenin anlamı “süsleme kuşağı” da olabilir]. Fakat düzen, otomatik olarak güzellik ve asalet ifade ettiğine göre, iki görüş pek de farklı değildir.

Afuda’nın farklı bir sözcük değil de *Efod* olduğu görüşü doğrultusunda, bu ifade “*Efod*’un kuşağı” şeklinde de çevrilebilir (Saadya Gaon). Farklı alternatifler ise şöyledir: “[*Efod*’la] Bir arada dokunmuş kuşak” (Rabenu Meyuhas); “kuşak şeridi” (İbn Yanah; Radak, Şeraşim). Bazıları bu kuşağın göğsün hemen altına bağlandığını belirtirken (*Yad – Kele Amikdaş* 9:11), bazıları ise bağ yerinin göbek üstü olduğunu öne sürer (Raavad o.a.).

[Aynı *Efod*’un] Örgü şekliyle – Aynı ipliklerle ve aynı titiz hesaplı örgüyle (Raşi).

Onun bir parçası olarak – Ayrı dokunup *Efod*’a sonradan dikilen omuz askılarının aksine (ö.p.), kuşak, *Efod*’la birlikte tek parça olarak dokunmalıdır (Raşi).

9. Şoam taşını – Bunun oniks olduğunu söyleyenler vardır. Alaca somaki, mühresenk ya

da balgam taşı olarak da bilinir. Kalseduan türünde değerli bir kadıköy taşıdır. *Septuaginta*’nın çevirisi *sardonix* de bu cins bir taşı ifade eder. Kriptokristal kuvars tipinde kırmızı ve beyaz damarları olan bir akiktir. Dolayısıyla bu taş, Levi kabilesinin beyaz, siyah ve kırmızı şeritli sancağı ile uyum içinde görünmektedir (*Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Burada kullanılan *Şoam* taşlarının üç eşit parçada tam olarak bu renklere sahip olan ender türdeki akikler olması olasıdır.

Başka kaynaklara göre ise *Şoam*, beril taşıdır (*Targum*). Bu, doğada altıgen billurlar durumunda bulunan, saydam, çoğu mavimsi yeşil renkli berilyum ve alüminyum silikattır [Be₃Al₂(SiO₃)₆]. Fakat elbette eski çağdakiler taşları kimyasal bileşimlerine göre sınıflandırmadıklarından, bu, mavimsi yeşil renkteki herhangi bir taş da olabilir.

Bkz. p. 18 açk.; p. 20 açk. *Şoam*, Eden bahçesindeki taşlardan da biridir (Bereşit 2:12). Bazılarına göre bunlar kare (*Yad – Kele Amikdaş* 9:9; *Midraş Agadol*), bazılarına göre yuvarlak (İbn Ezra), bazı antik kaynaklara göre ise yarı-küre şeklindedir (Philo, *Sorular ve Cevaplar* 109).

Yisrael’in oğullarının – Yaakov’un 12 oğlunun.

Hakket – *Targum*. İbranice *Lefateah*. Bu sözcük, “açmak” ya da “geliştirmek” anlamındadır. Antik Mısır dilinde ise *peteh* sözcüğü doğrudan hakketmek ve oymak anlamı verir.

10. Doğum sıralarına göre – İbranice *Ketoleidotam*. [1] Bazılarına göre bu, gerçek anlamıyla anlaşılmalıdır (Raşi; Josephus, Eski Dönemler 3:7:5; krş. Bereşit 29: 31-30:24). Bu durumda isim listesi şöyle olacaktır:

Sağ taş: Reuven, Şimon, Levi, Yeuda, Dan, Naftali.

Sol taş: Gad, Aşer, Yisahar, Zevulun, Yosef, Binyamin.

[2] Başkalarına göre ise “doğum sıralarına göre” ifadesi, sadece ikinci taş için geçerlidir. İlk taşta ise sıralamanın en başında, “kral” konumundaki

⁷ İki [üst] köşesine bağlı iki tane omuz askısı olacak. [Bu askılar, ona] Dikilecektir.

⁸ Üst kenarındaki düzenleme kuşağı da, altın [sırma], gök mavisi, erguvani ve kırmızı [yünlerin], eğrilmiş ketenle [bükülmesinden elde edilmiş ipliklerle, yani aynı *Efod*'un] örgü şekliyle ve onun bir parçası olarak [örülmelidir].

⁹ İki *Şoam* taşını al ve üzerlerine Yisrael'in oğullarının isimlerini hakket.

¹⁰ İsimlerinden altısını bir taş, kalan altısının isimlerini de diğer taş, doğum sıralarına göre [hakkedeceksin].

yapılan tanımı temel almaktadır.

Başkaları ise bunun uzun bir giysi olduğuna katılmakla birlikte, *Efod*'un daha çok bir etek biçiminde olduğunu ve *Koen Gadol*'un belden aşağı kısmını hem önden hem de arkadan örttüğünü öne sürerler. Bunun yanında, belden yukarı kısımda sırtı tümüyle örtüp boyna kadar uzanan bir arka kumaş vardır ve bu kumaşın omuza gelen iki üst köşesi "omuz askısı" olarak adlandırılır; *Şoam* taşlarının yerleştirildiği yerler buralardır (Raşbam).

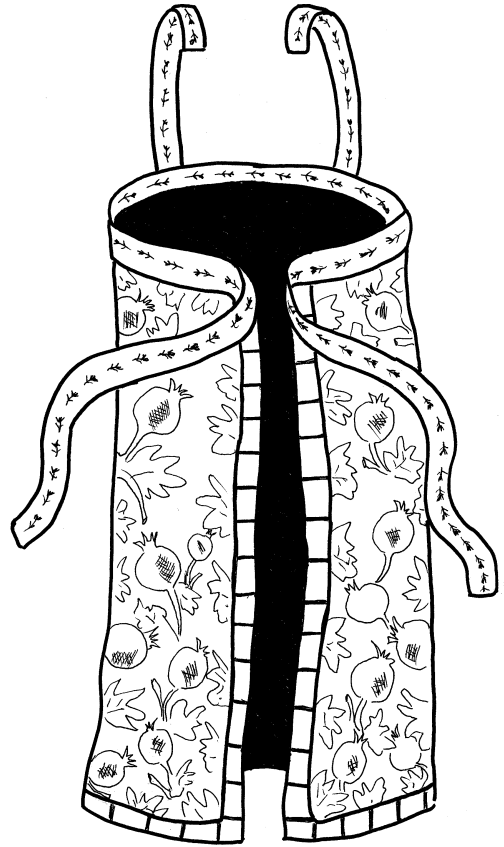
Üçüncü bir görüşü savunanlar da, bunun uzun giysi olduğu konusunda hemfikirdirler. Fakat bu görüş doğrultusunda, *Efod*'un yapısı daha az karmaşıktır. Buna göre, *Efod*, tıpkı bir *Talit* gibi sırtı tümüyle kaplayan ve iki omuz üstünden öne doğru sarkan dikdörtgen biçiminde bir kumaştır. Arka tarafta ise ayaklara kadar ulaşmaktadır. Bel hizasında da, sabit durmasını sağlayacak bir kuşak vardır. Bazı Eski Yunan rahipleri, *mandyas* adı verilen benzeri bir giysi giyerlerdi (Rabenu Meyuhas).

Yine de, *Efod*'un hiç de uzun bir giysi olmadığını, daha çok bir yelek görünümünde olup, alt kenarında, ön tarafta bağlamaya yarayan bir kemere sahip olduğunu öne süren bazı otoriteler de vardır (28:27, *Hizkuni* o.a.). Başkaları ise bunun ters giyilen ve kuşağı arka tarafta bağlanan bir yeleğe benzediğini yazar. Ön kısımda ise *Hoşen*'in yerleşeceği bir açıklık vardır (Saadya Gaon'un dua kitabı).

Josephus'a göre *Efod*'un uzun kolları vardır. Ana kısım 1x1 *ama* alana sahiptir. *Efod* vücudun ön kısmına giyilir ve *Hoşen*'in yerleşeceği bir açıklığı vardır. Boynun çevresini dolaştığı muhtemel şeritler, her iki omuzda yer alan *Şoam* taşlarını birer düğmeymiş gibi ilikleyerek sabit durmaktadır (Eski Dönemler 3:7:5; *Yahudi Savaşları* 5:5:7).

Altın [sırma] – Altın çok ince bir sac haline gelene kadar dövülecek, daha sonra ince sırma şeritleri halinde kesilecektir (Raşi; bkz. 39:3).

Gök mavisi... – *Efod*'un dokunduğu özel kumaş, beş farklı malzemeden yapılacaktır. Gök mavisi

renkli yünden altı lif alınıp bir altın sırmayla birlikte bükülecektir. Aynı işlem erguvani ve kırmızı renkli yünler ve ketenle de yapılacaktır. Daha sonra her biri yedişer liften elde edilmiş bu iplikler birbirleriyle tekrar bükülecek ve toplam 28 liften oluşmuş çok renkli bir iplik karışımı elde edilecektir (*Yad – Kele Amikdaş* 9:5; *Talmud – Yoma* 72a; bkz. 39:3 açk.).

Titizlikle hesaplanmış [örgüyle] – İbranice *Maase Hoşev*; bkz. 26:1 açk. Kumaş, iki yanında farklı şekiller oluşacak şekilde dokunacaktır.

7. Omuz askısı – Bunlar birer şerit (Raşi) ya da kordon (*Hizkuni*) şeklindedir ve giysinin iki üst

יֵא מַעֲשֶׂה חֲרָשׁ אֲבִן פְּתוּחֵי חֹתֶם

11

תַּפְתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שֵׁמֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסִּבַּת מִשְׁבָּצוֹת זָהָב

תַּעֲשֶׂה אֹתָם: יֵב וְשֵׁמֶת אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתֻפֹּת הָאֶפֶד אֲבִנֵי זָכָרן

12

לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִשְׂא אֶהְרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לְפָנָי יִהְיֶה עַל־שְׁתֵּי כְּתָפָיו לְזָכָרן:

ס שְׁנֵי יָג וְעֲשִׂית מִשְׁבָּצַת זָהָב: 13

görüşün sahibi, Binyamin'in fazladan bir Yod harfi ile yazılmadığını, buna karşılık, Yosef'in isminin fazladan bir E harfi ile "doldurulmasıyla" toplamda 50 harfe ulaşıldığını öne sürmektedir. Bu, rasgele bir ekleme değildir; zira Yosef'ten "Yeosef" olarak bahseden bir pasuk mevcuttur (bkz. Teilim 81:6; *Meam Loez*).

11. Mühür oyuğu şeklinde – Akla günümüzde kullanılan mühürler gelmemelidir. Eski dönemde mühür olarak kullanılan yüzeyler içe doğru oyuk olur, bunlarla eritilmiş mum ya da benzeri bir maddenin üzerine basılarak kabartma bir şekil elde edilirdi. Dolayısıyla Yaakov'un oğullarının isimleri de taşlara oyulacaktır (Raşi).

Hakkak ustalığıyla oymalısın – Önceki tüm emirler gibi, bu emir de Moşe'ye veriliyor görülmesine karşın, gerçek hitap Bene-Yisrael'e, daha doğrusu halk içindeki usta kişilere yöneliktir. Burada da söz konusu işlemin bu işin ustası olan biri tarafından yapılması gerektiği söylenmektedir.

Altın birer yuva ile sarılı – İbranice *Mišbetsot*. Taşların etrafına altın bir bordür yapılmayacaktır. Bunun yerine, altından yuvalar hazırlanacak, taşlar bu yuvalara yerleştirildiği zaman da, etrafı altınla sarılıymış gibi görülecektir (Raşi; *Yad – Kele Amikdaş* 9:9). Başkaları bunu "altın rozet" ya da "altın ağ örgü" şeklinde çevirir; zira bu yuvalar işlenmiş altın nakışıyla yapılacaktır (Saadya Gaon; Ibn Yanah; Radak, *Şeraşim*; Ralbag). Josephus bu yuvaları, küçük kalkanlara benzeyen birer düğme olarak tanımlar (*Yahudi Savaşları* 5:5:7). Benzer şekilde *Septuaginta*'nın çevirisi olan *aspiskos* da "küçük kalkan-benzeri diskler" anlamındadır. Başka antik Yunanca kaynaklar ise, "şeritler" anlamına gelen *sphigkteras* çevirisini yaparlar (Aquila).

12. Yisrael'in oğulları adına – Ya da "Bene-Yisrael adına".

Hatırlatıcı olarak – Bereşit 49:1'deki açıklamalarda, Yaakov'un, ölümünden önce oğullarını topladığını ve aralarında "*Şema Yisrael*" ve

"*Baruh Şem*" cümleleriyle bir diyalog geçtiğinden söz edilmişti. Yaakov'un oğulları, Tanrı'nın İsmi'nin Bir ve Tek olduğunu ilan etmekle, nesiller boyu Tanrı'ya bağlı kalacaklarına dair garanti vermişlerdir. Dolayısıyla taşların üstüne oyulacak kabile isimleri, Tanrı'ya bunu "hatırlatacak" halk için af sağlayacaktır (Raşi; Sforno). Bazıları, sağ *Şoam* taşındaki harflerin, Tanrı'nın bir *korbanı* kabul ettiğinin işareti olarak parladığını yazar (Josephus, *Eski Dönemler* 3:8:9). İsimler, *Koen Gadol*'u gören herhangi bir Yahudi için de hatırlatıcı görevi yapacak, halk bu sayede kendi atalarının Tanrı'ya olan bağlılıklarını aklına getirip, bunu kendine örnek alarak *Teşuva* yapacaktır. Böylelikle, pasuktaki ilk "*hatırlatıcı olarak*" ifadesi Bene-Yisrael, "*Tanrı'nın Huzurunda*" sözcüklerinden sonra gelen ikincisi de Tanrı içindir (*Kesef Mezukak*). Tanrı'nın bir hatırlatıcıya ihtiyacı olmadığı açıktır. Bu ifadenin anlamı, *Koen Gadol* kutsal görevini ifa ettiği sırada, Bene-Yisrael'in atalarının Tanrı katındaki değerlerinin, halk için artı bir puan kazandırıyor olmasıdır (*Yefe Toar*). p. 10'un ilk üç sözcüğünün baş harfleri *Şema* kelimesini oluşturmaktadır. Dahası, dikkat edildiği takdirde "*Şema Yisrael, A-do-nay E-lo-e-nu; A-do-nay Ehad*" ve "*Baruh Şem Kevod Malhuto Leolam Vaed*" cümlelerinde de altışar sözcük vardır (*Meam Loez*).

13-14. Yuvalar ve kablolar. Bu kısa bölüm yukarıda bahsedilen *Efod* ile bunu takip eden *Hoşen* arasında bir geçiştir. Burada, kablolarla ilgili asıl emir değil, sadece *Efod* ile *Hoşen* arasındaki bağı ilgilendiren bilgiler verilmektedir. Nitekim ikinci pasuktaki fiillerin çekimi emir kipinde değil, gelecek zamandır. Bunlarla ilgili emir ise p. 25'te gelecektir (Raşi).

13. Altın yuvalar – Bunlar, p. 11'de söz edilen yuvalardır (krş. Raşi; *Mizrahi*). Bunlardan iki adet ve saf altından yapılacaktır (Raşbam). Bazıları bu yuvaların, kabloların geçişine imkan verecek halkaları olduğunu söyler (*Yad – Kele Amikdaş* 9:9; Rabi Avraam ben Arambam; *Midraş Agadol*; krş. Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:5).

¹¹ Her iki taşı da Yisrael'in oğullarının isimleriyle, mühür oyuğu şeklinde bir hakkak ustalığıyla oymalısın.

[Bu taşları] Altın birer yuva ile sarılı olarak hazırlayacaksın.

¹² İki taşı, Yisrael'in oğulları adına bir hatırlatıcı olarak *Efod*'un omuz askılarına yerleştireceksin ve Aaron, onların isimlerini, iki omzu üzerinde, Tanrı'nın Huzurunda birer hatırlatıcı olarak taşıyacaktır.

[111. Altın Yuvalar]

¹³ Altın yuvalar yap.

Yeuda vardır (*Talmud – Sota* 36a, Raşi o.a., **Ketoleidotam** k.b.):

Sağ taş: Yeuda, Reuven, Şimon, Levi, Dan, Naftali.

Sol taş: Gad, Aşer, Yisahar, Zevulun, Yosef, Binyamin.

[3] Farklı bir görüş, **Ketoleidotam** sözcüğünün, “doğum sıralarına göre” değil, “tarihlerine göre” anlamında olduğunu öne sürer. Bu görüş, sıralamanın, Şemot kitabının en başında verilen şekilde olduğu doğrultusundadır (bkz. 1:2-5; *Talmud – Sota* 36b, Raşi o.a., **Behumaş** k.b.):

Sağ taş: Reuven, Şimon, Levi, Yeuda, Yisahar, Zevulun.

Sol taş: Binyamin, Dan, Naftali, Gad, Aşer, Yosef.

[4] Başka otoriteler temelde bunla aynı fikirde olmalarına karşın, sıralamanın, Yaakov'un dört eşine göre olduğunu, önce Leanın, en sonda da Rahel'in çocuklarının sıralandığını öne sürerler (*Daat Zekenim*; krş. *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7):

Sağ taş: Reuven, Şimon, Levi, Yeuda, Yisahar, Zevulun.

Sol taş: Dan, Naftali, Gad, Aşer, Yosef, Binyamin.

[5] Başka bir görüş, bu sıralamaya katılmakla birlikte, isimlerin önce bir taş, sonra diğerine yazılacak şekilde sıralanmadığını, sağ taşla başlamak üzere, bir sağ bir sol taş yazılarak dizildiğini, Dan ve Naftali'nin yerlerinin de birbirleriyle değiştiğini kaydeder (*Yad – Kele Amikdaş* 9:9; Rabi Avraam Ben Arambam; Ralbag; *Or Ahayim*; *Get Paşut* 129:127; *Teşuvot Keneset Yehezkel* 1):

Sağ taş: Reuven, Levi, Yisahar, Naftali, Gad, Yeosef.

Sol taş: Şimon, Yeuda, Zevulun, Dan, Aşer, Binyamin.

[6] Yaakov'un oğullarının isimlerinin *Şoam* taşları üzerine yazılış sırasının, Erets-Yisrael'e girildikten sonra Gerizim ve Eval dağlarında yapılacak seremonideki gruplara göre olduğu görüşünde olanlar da vardır (bkz. *Devarim* 27:13; *Talmud – Sota* 36a, Rav Kaana o.a.):

Sağ taş: Şimon, Levi, Yeuda, Yisahar, Yosef, Binyamin.

Sol taş: Reuven, Gad, Aşer, Zevulun, Dan, Naftali.

[7] Son olarak, Levi kabilesinin Erets-Yisrael'de pay sahibi olmadığını, Yosef'in ise, Efrayim ve Menase olarak iki kabile halinde pay aldığını göze alan bir görüş daha vardır (*Teşuvot Ageonim*, *Otsar Ageonim*, *Yoma* 70; *Talmud – Sota* 36b, Raşi o.a., **Lo** k.b.):

Sağ taş: Reuven, Şimon, Yeuda, Dan, Naftali, Gad.

Sol taş: Aşer, Yisahar Zevulun, Menase, Efrayim, Binyamin.

Geleneğe göre, her taşta 25, toplam 50 tane harf vardır (*Talmud – Sota* 36b). Tora, taşların “**Bemiluotam – Tam / Bütünlükleri içinde**” olması gerektiğini söylemektedir (28:20). Bu da, isimler yazılırken “**Male – Dolu**” yazı şekli kullanılması gerektiği anlamına gelmektedir. Tora'nın genelinde, “Binyamin” ismi, Bet-Nun-Yod-Mem-Nun harfleriyle yazılır. Bu, “**Haser – Eksik**” yazım şeklidir. Fakat taşların üzerine bu şekilde yazılmış olsa, toplam harf sayısı 49'da kalacaktır. Bu sebeple, taş üzerine Binyamin ismi “dolu” olarak, yani Bet-Nun-Yod-Mem-Yod-Nun şeklinde yazılmıştır. Bununla ilgili bir ipucu da, Binyamin doğduğunda, Yaakov'un ona isim verdiği sırada, ismin bu şekilde yazılmasıdır (bkz. *Bereşit* 35:18). Burada da taşların üzerine “doğumlarına göre” yazılması emredilmektedir.

Yukarıda verilen 5 numaralı görüşteki listede Yosef'in ismi “Yeosef” olarak geçmektedir. Zira o

יְהוָה וְשֵׁשׁ שְׁרָשֶׁת זָהָב טָהוֹר מִגְבֵּלָת 14
 תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֶׂה עֶבֶת וְנִתְּתָה אֶת־שְׁרָשֶׁת הָעֶבֶת עַל־הַמִּשְׁבָּצָת:
 טו וְעָשִׂיתָ חֶשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב כְּמַעֲשֶׂה אֶפֶד תַּעֲשֶׂנוּ זָהָב 15
 תִּלְבֵּל וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתָן: טז רְבוּעַ יִהְיֶה כָּפוֹל 16
 זֶרֶת אֶרְכוֹ וְזֶרֶת רָחֵב: יז וּמִלֵּאתָ בּוֹ מִלֵּאת אֶבֶן אֲרָבָעָה טוֹרִים אֶבֶן טוֹר 17
 אָדָם פִּטְדָּה וּבִרְקַת הַטּוֹר הָאֶחָד:

neredeys imkansızdır. Her biri hakkındaki bazı olasılıkları açıklamalarımızda vereceksek de, çeviride orijinal İbranice isimlerini olduğu gibi bırakmayı tercih ettik.

Odem – Bu taşın ismi “*Adom* – Kırmızı” ile ilgilidir. Çoğu antik kaynak da bunun kırmızı bir taş olduğu konusunda hemfikir (Targum; Midraş – *Bamidbar Raba* 2:7). Bir açıklamaya göre bu korelian taşıdır (Şilte Giborim 46; Midraş Talpiyot, *Even* k.b.) Bu akik cinsinin rengi, gri-kırmızı ile açık kırmızı arasında değişebilir (Meydan Larousse). Bu taş, et-renginde (*carne*) kriptokristal bir kuvars cinsidir ve bünyesindeki demir oksit sebebiyle yakuta benzer bir kırmızılıktadır. Antik Yunanca kaynaklar bunu *sardion* olarak çevirirler (Septuaginta; Josephus, *Yahudi Savaşları* 5:5:7). *Sardion*, derin turuncu-kırmızı renge sahip bir korelian türüdür ve antik Lidya devletinin başkenti Sardis yakınlarında bulunur.

Bir başka görüş, bunun yakut olduğu doğrultusundadır (Rabenu Behaye; Meam Loez). Fakat antik terminolojide, bir nesneye verilen ismin temelinde, kimyasal bileşimi değil dış görünüşü vardı; dolayısıyla bu kaynakların belirttiği “yakut” da herhangi bir parlak kırmızı taş olabilir.

Çoğu otoriteye göre Odem, Reuven’in ismini taşıyan taştır (Targum Yonatan; Midraş – *Bamidbar Raba* 2:7, bkz. p. 21 açk.). Bu taşın, öğütülüp toz hale getirilerek kısır bir kadına verilmesi halinde, kadının hamile kalmasını sağlayacağı söylenir. Bu, Reuven’in, annesine getirdiği adamotlarının benzer bir etkiyi ifade eder (Bereşit 30:14). Reuven’in bu davranışı sayesinde, çok büyük bir şahsiyet olan Yisahar doğmuştur. Dolayısıyla Reuven’in ismi bu olayı hatırlatabilecek olan taşta yazılmıştır. Ladino’da yakuta verilen isim *rubindir*; olasılıkla Reuven ile bağlantılıdır (Meam Loez) Bir görüşe göre ise bu, Yeuda’nın taşıdır (Tsioni, *Bamidbar*). Bkz. Yehezkel 28:13.

Pitda – Çoğu kaynak, bunun yeşil bir taş olduğunda hemfikir (Targum; Midraş – *Bamidbar Raba* 2:7). Anlaşıldığı kadarıyla bu zümrüttür (Saadya Gaon; İbn Yanah; Radak, Şeraşim; Hizkuni; Meam Loez: Ladino: *esmeralda*). Eski bir kaynak bunu *prasma*, yani İspanyolca pırasa olarak tanımlar. Bu da söz konusu taşın, koyu yeşile kaçan bir kriptokristal kuvars olduğuna işaret etmektedir (Rabenu Behaye).

Antik Yunanca kaynaklar Pitda’yı “*topaz*” olarak tanımlar (bkz. s.a.). O çeviriye göre ilk sıradaki taşlar, sırayla, sardion, topaz ve zümrüttür (Septuaginta; Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:5, *Yahudi Savaşları* 5:5:7). Fakat Septuaginta’nın eski versiyonlarındaki sıralamanın sardion, zümrüt ve topaz şeklinde olması da muhtemeldir (krş. Hizkuni). Dolayısıyla Yunanca’da “zümrüt” ya da “bakırtaşı / malakit” anlamına gelen *smaragdus* çevirisi de görülmektedir (krş. Pliny 37:16). Yine de, Pitda’yı “*topaz*” olarak tanımlayan bazı yakın dönem kaynakları vardır (Şilte Giborim 46; krş. Midraş – Şemot Raba 38:8). Fakat eskilerin “topaz” olarak tanımladığı taşın da yeşil renge sahip olduğuna dair işaretler vardır (Pliny 37:32).

Pitda Şimon’un taşıdır (Targum Yonatan; Midraş – *Bamidbar Raba* 2:7). Bu taşın özelliği, cinsel ahlaksızlık dürtüsüne karşı etkili olmasıdır. Şimon’un soyundan gelecek olan Zimri ben Salu, Bene-Yisrael’in Midyanlı kadınlarla ahlaksız ilişkilere girmelerine öncü olacaktır (Bamidbar 25:14). Şimon’un ismi bu taşla verilerek, onun bu olayda suçsuz olduğu vurgulanmaktadır (Meam Loez). Başkaları ise bunun Yisahar’ın taşı olduğunu öne sürer (Tsioni, *Bamidbar*). Bkz. Yehezkel 28:13; İyov 28:19.

Bareket – Bir görüşe göre bu topazdır (Hizkuni). Bu, alüminyum fluorosilikattan meydana gelen sarı-kahverengi renkte sert ve değerli bir taştır (Meydan Larousse). Birçok kaynak Bareket’in sarı (Saadya Gaon; İbn Yanah) ya da safran rengine (Lekah Tov; Şir Aşirim 5:14, Targum Yonatan o.a.)

¹⁴ Saf altından iki tane de kablo – onları ip örgüsü ile, [*Hoşen*’e] bitişik yapacak, örülü kabloları yuvalara takacaksın.

[112. *Hoşen*]

¹⁵ Titizlikle hesaplanmış [örgüyle] bir *Hoşen Mişpat* yap. Onu *Efod*’un yapıldığı şekilde yapacaksın. Altın [sırma], gök mavisi, erguvani ve kırmızı [yünlerin], eğrilmiş ketenle [bükülmesinden elde edilmiş ipliklerle] yap onu. ¹⁶ İkiye katlandığında 1 *zeret* boyu ve 1 *zeret* eniyle kare [şeklinde] olacak. ¹⁷ Onu, dört sıra taş [yerleştirilecek biçimde] taş yuvalarıyla doldur. *Odem*, *Pitda* ve *Bareket* ile bir sıra – bu ilk sıradır.

14. Kablo – Ya da “*zincir*”. Fakat ip örgüsü şeklinde olduğuna göre, “birbirlerine geçmiş haller” anlamına gelen zincir görüntüsünde olmaz. İbranice *Şarşerot*. Bazılarına göre bunlar, bir ağacı toprağa bağlayan kök (*Şoreş*) misali, yuvalara bitişiktir ve *Hoşen*’i bağlama işlevi gerektirir (*Menahem Ben Seruk*). Bir görüş, bahsedilen kabloların sadece dekoratif amaç taşıdığını belirtir (Rabi Yeuda Ehasid), fakat başkaları bunların işlevinin, *Hoşen*’i tutmak olduğunu kaydeder (Raşi; bkz. p. 22-24).

İp örgüsü ile – Raşi; babasından alıntı yapan Radak, *Şeraşim*. Ya da “*ip gibi eğrilmiş şekilde*” (Raşbam; Saadya Gaon; İbn Yanah). Bazı kaynakların açıklamalarından çıkan sonuca göre, bu kablolar, bir tutam altın sırmının, çevresine sıkıca sarılan bir başka altın sırma ile bir arada tutulmasıyla elde edilen bir ip şeklinde üretilmiştir (*Targum*; Melahim I 7:17, Radak, *Şeraşim* o.a.; krş. *Talmud* – *Menahot* 39a). Krş. *Devarim* 22:12 açık.; bkz. p. 28 açık.

[*Hoşen*’e] Bitişik – Raşi; Sforno. İbranice *Migbalot*. Tam çeviriyle “*snurda / snurlar halde*”. Alternatif olarak “*uyumlu*” (İbn Yanah, Radak, *Şeraşim*); “*orta boyda*” (Saadya Gaon); veya “*takılı*” (*Septuaginta*).

Örülü kabloları – Ya da “*örgülerin kablolarını*” (Raşi; *Sefer Azikaron*).

15. Titizlikle hesaplanmış [örgüyle] – Bkz. 26:1 açık. Burada da söz konusu örgünün ne şekiller içereceği açıklanmamaktadır. Fakat bir kaynakta bu özellikteki örgüde, kumaşın bir yüzünde kartal, diğer yüzünde ise aslan şekli bulunduğu belirtilmektedir (*Talmud Yerusalmi* – *Şekalim* 8:2; bkz. p. 30 açık.).

Hoşen Mişpat – Tam çeviriyle “*yargı göğüslüğü*” (*Targum*) ya da “*karar göğüslüğü*” (Raşi; bkz. p. 30 açık.). *Hoşen*, *Efod* ile aynı kumaştan yapıp, üzerine değerli taşların yerleştirildiği, göğse

takılan kare şeklinde bir takıdır. Bkz. 39:8-21.

Koen Gadol’un göğsünde taşıdığı *Hoşen*’in iki işlevi vardır: [a] Mahkemelerde verilen hatalı kararlar için Tanrı’nın affını sağlamak. [b] Halkın geneliyle ilgili bazı kararların verilmesinde aktif rol oynamak (bkz. p. 30 açık.).

***Efod*’un yapıldığı şekilde** – Özel örgüyle ve beş iplik cinsiyle (Raşi).

16. İkiye katlandığında... – *Zeret*, “karış” ölçüsüdür ve yarım *amaya* eşittir (*Tosefta*, *Kelim*, *Bava Metsia* 6:4; *Talmud* – *Eruvin* 21a; *Yad* – *Kele Amikdaş* 9:6; Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:5). Böylece *Hoşen* 2x1 *zeret* ölçülerinde dokunacak, daha sonra ortasından ikiye katlanarak 1x1 *zeret* (24x24cm.) ölçülerinde bir kare oluşturacaktır. *Koen Gadol*’un göğsünde bulunduğu sırada, kat yeri karenin alt kenarına gelecektir. Katlanan *Hoşen*’in içine *Urim* ve *Tumim* yerleştirilecektir (bkz. p. 30 açık.).

Başka fikirlere göre *zeret*, açık haldeyken baş parmak ile işaret parmağı arasındaki mesafeyi ifade eder. Bu durumda *zeret*, bir *amanın* beş *tefaha* eşit olduğu görüşüne göre (25:10 açık.), *amanın* yarısıdır (Teşuvot Raşbam 9:10; *Sefer Ahasidim*, *Mekitse Nirdamim*). Üçüncü bir görüşe göre *zeret* 1/3 *amadır* (*Talmud* – *Eruvin* 21a, *Tosafot* o.a., *Ehad* k.b., Kalir). Son olarak, *zeretin tefahla* eşit olduğu görüşü de vardır (Philo, Sorular ve Cevaplar 111; krş. *Targum Yerusalmi*).

17. Dört sıra taş – Bu taşların şekillerinin de kare mi yoksa yuvarlak mı oldukları belirgin değildir; bkz. 28:9 açık. (krş. *Yad* – *Kele Amikdaş* 9:6, *Mişne Lameleh* o.a.).

Hoşen’in ön yüzü, üzerinde Yaakov’un oğullarının isimlerinin yazılı olduğu on iki kıymetli taşla doldurulacak ve bu taşların her biri kendi yuvasında duracaktır. Metinde belirtilen kıymetli taşların türleri hakkındaki görüşler o kadar fazladır ki, bu görüşlerin sahibi olan kişilerin hepsinin isimlerini tutarlı bir şekilde vermek

18-19 יה והטור השני נפך ספיר ויהלם: יט והטור השלישי לשם שבו ואחלמה:

korunmuş olur. Tartışmayı ortadan kaldırıp barış ortamı sağladığı da söylenir. Yisahar büyük bir Tora otoritesi olduğu için ismi bu taşta yazılmıştır; zira “Tanrı’nın emirleri berraktır; gözlere ışık verir” (Teilim 19:9). Ayrıca Tora ustalarının en önemli özelliği, anlaşmazlıklardan kaçınıp barışı aramalarıdır. On Emir levhaları da safirden yapılmıştı (*Meam Loetz*). Başkaları ise bunun Dan’ın taşı olduğunu öne sürer (*Targum Yonatan*), zira Dan’ın bayrağı da maviydi. Üçüncü bir görüşe göre bu Şimon’un taşıdır (*Tsioni*, Bamibdar).

Yaalom – Bu, mavimsi-yeşil renkte bir değerli taştır ve rengi, zümrüt ile akuamarin arasındadır. Bazıları bunun beril olduğunu söylerler (Rabenu Behaye; krş. *Hizkuni*, Douai-Rheims çevirisi).

Septuaginta’nın çevirisi *iasistis*dir. Önceki açıklamada değinilen değiş tokuş var sayıldığında, bu, Josephus’un *iaspis* olarak çevirdiği yeşimdir (krş. *Vulgate*). Ancak genel olarak yeşim *Yaşefe* (p. 20) ile özdeşleştirildiğinden, bu sıranın son taşı ile dördüncü sıranın son taşı arasında bir anlam değiş tokuşu olduğu güvenle düşünülebilir (bkz. Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:5). *Septuaginta*’nın buradaki doğru çevirisi, dolayısıyla *byrillion* olmalıdır [ki bu, günümüzdeki *Septuaginta* versiyonlarında *Şoam*’ın çevirisi olarak geçmektedir] (krş. Josephus, *Yahudi Savaşları* 5:5:7. Fakat Josephus – *Eski Dönemler* 3:7:5’te, bu, *Yaşefe*’nin çevirisi olarak verilmektedir). Eski dönemlerde beril olarak bilinen taşın sarımsı bir mavi-yeşil rengi olduğu söylenir (krş. Pliny 37:20). Sanıldığı kadariyle bu sözcük, değerli bir yeşim türünü ifade etmektedir.

Bazıları, eski Aramca kaynaklarda geçen *burla* sözcüğünün inci olduğunu yazar (Rabenu Behaye; *Toledot Yitshak*; *Meam Loetz*: Ladino’da *perla*). Fakat birçok kaynak *Yaalom*’u, günümüz İbranicesi’ndeki kullanımıyla “elmas” olarak çevirir (p. 9, İbn Ezra o.a.; Radak, *Şeraşim*; *Şilte Giborim* 46; Ladino’da *diamante*; *Meam Loetz*). *Midraş* da bunu beyaz ya da saydam bir cevher olarak tanımlar (*Bamidbar Raba* 2:7). Başkaları ise bunun kadıköy taşı (kalseduan) olduğunu öne sürer.

Yaalom Zevulun’un taşıdır (*Targum Yerusalmi*; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Bu taşın iş hayatında bereket getirdiği söylenir. Bu sebeple, Yisrael kabileleri içindeki en başarılı tüccar olan

Zevulun’un ismi bu taşta yazılacaktır (krş. Bereşit 49:13). Diğer yandan [bu taşın inci olduğu görüşüne göre], *Yaalom* tamamen yuvarlak bir şekildedir. Bu da hayatın bir döngü olduğunu, bir gün zengin olanın ertesi gün fakir olmayacağı konusunda hiçbir garanti bulunmadığını hatırlatır. Bu da hayatta ön planda olanın iş hayatı olmadığı mesajını vermektedir (*Meam Loetz*). Başkaları ise bunun, grimsi taşta sahip olan Naftali’nin taşı olduğunu öne sürer (*Targum Yonatan*). Üçüncü bir görüşe göre bu Gad’ın taşıdır (*Tsioni*, Bamibdar). Bkz. Yehezkel 28:13.

19. Leşem – Bu, açık sarıdan kırmızıya doğru değişen renge sahip fosilleşmiş reçinedir (Avraam Even Şoşan, *Amilon Aivri Amerukaz*). Bu tanım özellikle kehribara uymaktadır (krş. Pliny 37:11). Yunanca kaynaklar bunu *ligurion* olarak çevirir (*Septuaginta*; Josephus, *Eski Dönemler*). Zirkonyum silikattan meydana gelen bu mineral (zirkon) farklı renklerden oluşabilir. Bunlar arasında *Leşem*’e en yakın görüneni, kırmızı-turuncu renkteki hiyassenttir (yani Yemen taşı; Pliny 8:57). Bazıları bunu renk açısından topaza benzeter (İbn Yanah; Radak, *Şeraşim*; krş. Rabenu Behaye; Ladino’da *topasio*; *Meam Loetz*).

Başka kaynaklar ise bunu mavi bir taş olarak tanımlar (*Midraş – Bamidbar Raba* 2:7, *Şemot Raba* 38:8). Bu sebeple bazı kaynaklara göre bu, firuze (*Şilte Giborim* 46) ya da berildir (*Lekah Tov*; *Şir Aşirim* 5:14, *Targum Yonatan* o.ç.).

Günümüzdeki *Septuaginta* versiyonlarında bu pasuktaki sıralama, başka Yunanca kaynaklardan biraz farklıdır. Bazı kaynaklar *Leşem*’in bir akik cinsi olduğunu kaydetmektedir (krş. Saadya Gaon; bkz. s.a.). *Targum* bunu *kankire* olarak çevirir, ki bu, Yunanca’da buğday tanelerini ifade eden *kegchri* sözcüğünden türemiştir. Bunun nedeni, *Leşem*’in taneli bir yapıda olmasıdır (*Aruh*, *Kanker* k.b.).

Leşem Dan’ın taşıdır (*Targum Yerusalmi*; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Dan gerilla savaşındaki özel yeteneğiyle mübarek kılınmıştır (bkz. Bereşit 49:17). Bir savaşçı, savaş sırasında kendi gücüne değil, sadece Tanrı’ya güvenebileceğini bilmelidir. Bu sebeple Dan’ın ismi *Leşem*’in üzerine yazılmıştır. Zira bu isim “**L’Aşem** – Tanrı’ya” sözcüğünün çağrıştırmakta ve savaşçıya önemli bir konuyu hatırlatmaktadır (*Meam Loetz*). Dahası, *Leşem*, Dan kabilesinin sınırları içinde önemli bir

¹⁸ İkinci sıra: *Nofeh*, *Sapir* ve *Yalom*. ¹⁹ Üçüncü sıra: *Lešem*, *Şevo* ve *Ahlama*.

bir taş olduğunu belirtir. *Septuaginta*'nın bir önceki taşla bunun yerini değiştirdiği düşünülürse (bkz. ö.a.), bunun Yunanca çevirisi de *topazion* olacaktır, ki bu da topaz ya da benzer başka sarı taşları ifade etmektedir (krş. Strabo 16:770; *Diodorus Siculus* 3:39).

Ancak antik kaynaklarda sözü geçen topaz ile günümüzde topaz adı verilen taşın aynı olup olmadığı tartışma konusudur. Bu, sarı bir kuvars çeşidini ya da sarı-yeşil bir krizoliti de ifade edebilir (bkz. p. 20 açk.). Bazı kaynaklar, *Bareket*'in altınla parlatılmış bir pirit olduğunu ima etmektedir (Radak, *Şeraşim*; *Targum*).

Septuaginta ve Josephus'un (*Eski Dönemler* 3:7:5; *Yahudi Savaşları* 5:5:7) günümüzdeki versiyonlarına göre, *Bareket*, zümrüttür. Başka kaynaklar bunun maviye kaçan renkte bir taş olduğunu yazar (*Şilte Giborim* 46; *Midraş – Şemot Raba* 38:8). Bazı kaynaklar, sıradaki taşla bunun yerini değiştirir ve bunu kırmızı renkli bir ziynet taşı olarak tanıtır (Rabenu Behaye; krş. King James çevirisi). Başka kaynaklar ise bu taşın kırmızı, beyaz ve siyah şeritlere sahip olduğunu yazar (*Midraş – Bamidbar Raba* 2:7).

Son olarak, *Bareket*, “**Barak** – Parlaklık, Işıltı” sözcüğüyle de bağlantılıdır. Bu sebeple bazı kaynaklar bunu kristal olarak açıklar (*Meam Loez*).

Bareket Levi'nin taşıdır (*Targum Yonatan*; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Bu taşın özelliği insanın zekasını ve anlayışını arttırmasıdır. Bene-Yisrael'in Tora öğretmenliği, öncelikle Levi kabilesine ait olduğundan (krş. *Devarim* 33:10), bu taşta onun ismi yazılacaktır. Başkaları ise bunun Zevulun'un taşı olduğunu öne sürer (*Tsioni*, *Bamibdar*). Bkz. Yehezkel 28:13.

18. Nofeh – Bu, kırmızı renkte bir ziynet taşıdır (*Hizkuni*; *Şilte Giborim* 46; *Meam Loez*). Antik Yunanca kaynaklar *Nofeh*'i *anthrax* olarak çevirir, ki bu, kömürü ifade eder (*Septuaginta*; Josephus). Bu genel olarak kor halindeki kömürün rengine sahip, yani kırmızı renkli bir mineral olarak kabul edilir (Pliny 37:25; Theophrastus, *Taşlar Üzerine* 18). Olağandışı parlaklığa sahip bir lal ya da yakut olabilir. Ladino'da bu taş *karbunkal* ismi verilmiştir (*Meam Loez*).

Fakat bazı kaynaklar bahsedilen kömürü doğrudan anlamıyla kabul eder ve *Nofeh*'i siyah bir taş olarak tanımlar (İbn Yanah, Radak, *Şeraşim*). *Midraş (Bamidbar Raba* 2:7) bu sıradaki taşların renklerinin, sırayla, “gök mavis, siyah ve beyaz”

olduğunu belirtir. Bu, ilk iki rengin yer değiştirdiği, dolayısıyla sıranın “siyah, gök mavis, beyaz” şeklinde olması gerektirdiğine dair bir kanıttır (bkz. s.a.). Bu durumda *Nofeh*'in siyah renkte olduğu anlaşılmaktadır. Bazıları bunu, siyah pudrayı ifade eden **Puh** sözcüğüyle bağlantılı görür (p. 9, İbn Ezra o.a.; bkz. Melahim II 9:30).

Yine de, *Nofeh*'in mavi bir taş olduğunu belirten kaynaklar da vardır (Saadya Gaon, *Lekah Tov*; *Şir Aşirim* 5:14, *Targum Yonatan* o.ç.). *Septuaginta*'nın çevirisindeki sıralamada, bir önceki taşla yer değişikliği olduğunu ima eden kaynaklara (bkz. ö.a.) göre, bu zümrüttür (*Targum*; Rabenu Behaye; krş. King James çevirisi).

Nofeh Yeuda'nın taşıdır (*Targum Yonatan*; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Bu taşın, takan kişiyi savaşta muzaffer kıldığı söylenir. Dolayısıyla Bene-Yisrael'in lider kabilesi olarak, bu taşta Yeuda'nın isminin yazılması uygundur (bkz. Bereşit 49:8; *Meam Loez*). Başkaları ise bunun Reuven'in taşı olduğunu öne sürer (*Tsioni*, *Bamibdar*). Bkz. Yehezkel 27:16, 28:13.

Sapir – Bu safir, ya da gök yakut olarak bilinen bir taştır (Ladino'da *zafira*; *Meam Loez*). Rengi menekşe mavisinden gök mavisine kadar değişkenlik gösterebilen saydam bir korindon çeşididir (*Meydan Larousse*). Yunanca çevirisi de *sappheirostur* (*Septuaginta*). Fakat bu, herhangi bir mavi taşı ifade ediyor olabilir. Nitekim bazılarına göre eskiden “safir” olarak tanımlanan taş, günümüzdeki lacivert taşıdır (krş. Pliny 37:39). Ancak bazı kaynaklar Tora dönemindeki safirin gerçekte renksiz, berrak bir taş olduğunu ve kristal (Radak, *Şeraşim*) ya da elmas (a.k.; İbn Yanah; Saadya Gaon; bkz. 24:10 açk.) ile tanımlanabileceğini öne sürerler.

Bazı kaynaklar *Sapir*'in zümrüt olduğunu yazar (*Lekah Tov*; *Şir Aşirim* 5:14, *Targum Yonatan* o.ç.), fakat bu, bir önceki sözcükle anlam değişikliği gibi görünmektedir. Aynı durum, bunun siyah bir taş olduğunu söyleyen *Midraş (Bamidbar Raba* 2:7) için de geçerlidir. Bazı kaynaklar bunun kırmızı bir taş olduğunu öne sürer (İbn Ezra; Eha 4:7). Josephus bunu yeşim olarak tanımlar; fakat bu da olasılıkla *Septuaginta*'nın bir sonraki taşla yaptığı bir değiş tokuştur (bkz. s.a.).

Safir Yisahar'ın taşıdır (*Targum Yeruşalmi*; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Bu taş, gözün kutsiyetini korur, insanın olmayacak ve ahlaksız manzaralara bakmasını engeller. Bu sayede tüm beden de

20 כִּוְהַטוֹר הָרִבִּיעִי תְּרָשִׁישׁ וְשֵׁהֶם וְיִשְׁפֹּה מִשְׁבָּצִים זָהָב יְהִי בְּמִלּוּאוֹתָם:

bantlara sahip bir oniks taşıdır. p. 9'da, hem *Septuaginta* hem de Josephus bunu *sard-onyx* olarak çevirir.

Bazı görüşlere göre bu berildir (*Targum*; Radak, *Şeraşim*). Farklı bir görüş de bunun zümrüde çalan bir yeşim olduğu şeklindedir (krş. *Şilte Giborim*). *Septuaginta*'nın Bereşit 2:12'deki çevirisi koyuya kaçan yeşil bir rengi ifade etmektedir. Başkaları ise bunu siyah (*Midraş – Bamidbar Raba* 2:17) ya da yansımaları olan beyaz (Saadya Gaon; p. 9, İbn Ezra o.a.) bir taş, belki de berilin beyaz bir türü olarak tanımlar.

Şoam Yosef'in taşıdır (*Targum Yerusalmi*; *Targum Yonatan*). Bu taşın, takanı toplum içinde popüler yaptığı söylenir. Yosef de Mısır toplumu içinde son derece popülerdi (bkz. Bereşit 49:22 açk., *Verimli bir asma* k.b.); fakat buna karşın kendisine yapılan cüretli davetlere teslim olmamıştı (Bereşit 39:1-12; *Meam Loez*). Başkaları ise bunun, Aşer'in taşı olduğunu söylerler (*Tsioni*, *Bamibdar*).

Yaşefe – Yeşim taşı (Saadya Gaon; Radak; İbn Yanah; *Hizkuni*; Rabenu Behaye; Ladino'da *diaspro*; *Meam Loez*; King James çevirisi). Yunanca kaynaklar bundan oniks, beril ya da krizolit olarak bahsetse de, olasılıkla bu, *Sapir* ve *Yaalom* ile *Yaşefe* arasında bir anlam değişikliğinin sonucudur.

Targum bunu *pantere* olarak çevirir. Bu sözcüğü bazı kaynaklar “seritli” ya da “noktalı” olarak açıklar (*Arıh*, *Panter* ve *Apantir* k.b.). Bu da panter adlı hayvanın isminin anlamı hakkında bir fikir vermektedir. Öte yandan sözcük Yunanca'daki *pante* – “bütün” ile bağlantılı da olabilir, ki bu durumda anlamı “çok renkli” olacaktır. *Midraş* da *Yaşefe*'nin tüm renkleri içerdiğini yazar (*Bamidbar Raba* 2:7). Bu da, bir opal türünü çağrıştırmaktadır.

Yaşefe Binyamin'in taşıdır (*Targum Yerusalmi*; *Targum Yonatan*). Bu taş kanamayı durdurma özelliğine sahiptir. Taşa Binyamin'in isminin yazılması, ağabeylerinin Yosef'i sattığını bilmesine karşın, bunu babasına açıklamamış, aile içinde olası başka mücadeleleri ve kan dökülmesini engellemiş olmasıdır. *Yaşefe* sözcüğü de “**Yeş Pe – Ağz Var**” şeklinde açılabilir. Binyamin'in ağzı vardı; ama Yosef'in satışı hakkında tek kelime etmemeyi tercih etmişti (*Meam Loez*). Başkaları ise bunun, Naftali'nin taşı olduğunu söylerler (*Tsioni*, *Bamibdar*).

Dolgularına uygun – İbranice *Bemiluotam*. Bu sözcük çok farklı şekillerde anlaşılabilir. Bunlardan birine göre, taşlar, tam olarak dolduracakları yer kadar derinlikte altın yuvalara yerleştirilecektir. Derinlik ya da genişlik bundan ne eksik ne de fazla olacak, bu şekilde taşlar, hacimlerine uygun yapılmış olan yuvalarında sabit duracaktır (Raşi; *Yad – Kele Amikdaş* 9:6). Fakat başkaları taşların yuvalar içinde üç çıkıntı yardımıyla sabit durduğunu öne sürer (Ramban). Başka kaynaklar ise, taşların delindiğini ve *Hoşen*'e dikildiğini yazar (*Lekah Tov*; Rabi Avraam ben Azriel, *Arugat Abosem*; krş. Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:5).

Diğer yandan sözcük “*bütün halleriyle*” anlamına da gelebilir. Bu doğrultuda, tüm bu taşlar bütün halleriyle kullanılacaktır. Herhangi bir madenden kesilemezler ya da kendi içlerinde yontulup şekillendirilemezler. Dolayısıyla doğal halleriyle mükemmel halde olan taşlar seçilmelidir. *Efod*'daki taşlardan farklı olarak bu taşların üzerine kabile isimleri oyulamaz. *Efod*'un taşlarıyla ilgili olarak “*bütün halleriyle*” kalmaları gibi bir şart olmadığından, o taşlar bir kalem keski ile oyulabilecektir. Fakat *Hoşen*'deki taşlar için bir ikilem söz konusudur. Taşların üzerine Yaakov'un oğullarının isimleri yazılması gerekecektir. Bu isimlerin mürekkep gibi bir şeyle yazılması mümkün değildir; zira bir imza mührü gibi oyuk olması şarttır (s.p.). Diğer yandan “*bütün halleriyle*” olmaları gerektiğinden, oymak mümkün değildir. Bu sebeple Moşe, bu işlem için *Şamir* adlı özel bir böcekten yararlanmıştır. Bu, Yaratılış sırasında *Şabat*'tan hemen önce yaratılan on mucizevi şeyden biridir (*Mişna – Pirke Avot* 5:8). Arpa tanesi boyunda olan bu böcek, dünyanın en sert maddelerini bile kesebilme yeteneğine sahiptir. Bir kayanın yerleştirildiği takdirde, kayayı ikiye bölmeyi becerebilir. Bu sebeple *Şamir* arpa kepeğiyle dolu kurşun bir silindirin içinde, yün lifleri arasında saklanırdı. Böylece Moşe, taşların üzerine isimleri hafifçe çizmiş, *Şamir* de çizgilerin üzerinde ilerlerken taşları çatlatarak isimleri, taşlarda hiçbir eksiklik yaratmadan yazmıştır (*Talmud – Sota* 48b; *Meam Loez*). Bkz. 20:22 açk.

²⁰ Dördüncü sıra: *Tarşiş*, *Şoam* ve *Yaşefe*.

[Tüm sıralar, içerdikleri] Dolgularına uygun [hacme sahip] altın yuvalarla donatılacaktır.

şehirdir (Yeoşua 19:47; *Şilte Giborim* 46). Başkaları ise bunun, Gad'ın (*Targum Yonatan*) ya da Efrayim'in (*Tsioni*, Bamibdar) taşı olduğunu söylerler.

Şevo – Yunanca'da *achatis* (*Septuaginta*). Bu, şerit desenli ya da farklı renk dağılımına sahip bir kalseduan kuvars türüdür (krş. Pliny 37:54). *Midraş*, bu akik türünün gri renkte olduğunu yazar (*Banmidbar Raba* 2:7).

Targum bunu *tarkya* şeklinde çevirir; ki bu, firuzeyi ifade etmektedir (*Aruh*, **Trika** k.b.; krş. Rabenu Behaye; *Toledot Yitshak*; Ladino'da *torkiza*; *Meam Loex*). Dolayısıyla safire benzer görünüme sahip bir taştır (*Lekah Tov*; Şir Aşirim 5:14; *Targum Yonatan* o.ç.). Başkaları ise *tarkyayı*, Yunanca'da kömür anlamına gelen *anthrax* ile açıklar (bkz. p. 18 açk.). Bu da taşın siyah renkte olduğunu ima etmektedir (Saadya Gaon; Radak, *Şeraşim*). Bazı kaynaklar ise bunu kırmızı renkli, yakut benzeri bir taş olarak görür ve Yemen taşı (hiyasent) ile bağdaştırır (*Şilte Giborim*).

Şevo Naftali'nin taşıdır (*Targum Yerusalmi*; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Bu taşın, binek hayvanı üzerinde başarı sağladığı söylenir. Taşa Naftali'nin isminin yazılması, ona yönelik bir iltifattır. Zira normalde bir kişi yolculuğa çıkarken yaya gitmeyi tercih etmez. Fakat Naftali, Mahpela mağarasına Yaakov'un gömülmesini sağlamak için hızlı ve yaya bir halde Mısır'a dönmekten çekinmemiştir (bkz. Bereşit 49:21 açk.; *Meam Loex*). Başkaları ise bunun, Aşer'in (*Targum Yonatan*) ya da Menaşe'nin (*Tsioni*, Bamibdar) taşı olduğunu söylerler.

Ahlama – Yunanca'da *amithysos* (*Septuaginta*). Türkçe'ye de “ametist” olarak girmiştir. Bu, mor ya da erguvani renkte bir kuvars cinsidir. Antik çağda bu taşın sarhoşluğu geçirdiğine inanılırdı (krş. Pliny 37:40). *Midraş'a* göre de bu taşın rengi, damıtılmış şarabinkine benzer (*Bamidbar Raba* 2:7). Yunanca isim, *a* – olumsuzluk ön eki ve *mithysos* – “sarhoş” sözcüklerinin birleşimidir. İbranice isim *Ahlama* da, hem “**Halom** – *Rüya / Hayal*” kelimesiyle hem de “iyileşme; kendine gelme” anlamıyla bağlantılıdır.

Ametist, ısıtıldığında sarıya dönme özelliğine sahiptir. Dolayısıyla bazı kaynaklar bunu [belki kısmen] sarı bir taş olarak tanımlar (Saadya Gaon; İbn Yanah). Bu açıdan isim, “**Helmon** –

Yumurta Sarısı” ile de bağlantılı olarak görülebilir.

Targum'un çevirisi *en eglā* – “buzağı gözü” şeklindedir. Bu, bir oniks (*Şilte Giborim*) ya da akik (Josephus, *Eski Dönemler*) türü olarak anlaşılabilir. Kenarları ısıtılmış bir ametistin sarı renge dönüşmesi, ona göz benzeri bir görünüm veriyor da olabilir. Bazı kaynaklar ise *Ahlama'yı* kristal olarak tanımlarlar (Rabenu Behaye; *Toledot Yitshak*; *Meam Loex*).

Ahlama Gad'ın taşıdır (*Targum Yerusalmi*; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). Bu taşın insandan savaş endişe ve korkusunu aldığı söylenir. Gad'ın isminin bu taşın üzerine yazılması, savaşa gitğinde Gad'ın hiçbir zaman korku taşımadığını ve Tanrı'nın kendisini muzaffer kılacağına daima güvendiğini vurgulamaktadır (*Meam Loex*). Başkaları ise bunun, Yisahar'ın (*Targum Yonatan*) ya da Binyamin'in (*Tsioni*, Bamibdar) taşı olduğunu söylerler.

20. Tarşiş – Yunanca *chrysolithos* (*Septuaginta*; Josephus, *Eski Dönemler*; Rabenu Behaye; *Şilte Giborim*). Bu krizolit ya da zebircettir. Sarı renkte ve cam parlaklığında doğal demir ve silikattan oluşan bu taş, eski dönemlerdeki tanıma da uyar görünmektedir. Eski dönemde krizolit, kehribar rengine sarımsı bir taş olarak tanımlanmaktadır (Pliny 37:11, 37:42). Geleneksel kaynaklar bunun saf zeytinyağı rengine sahip olduğunu yazar (*Midraş – Bamidbar Raba* 2:7; Rabenu Behaye; *Toledot Yitshak*). Bu kaynaklar, *Tarşiş'in*, Aşer'in taşı olduğunu belirtir. Aşer'in Yaakov'dan aldığı berahanın temelinde de zeytinyağı bolluğu vardır (krş. Bereşit 49:20; *Midraş – Bamidbar Raba* 2:7). *Bet-Amikdaş'ta* kullanılan saf zeytinyağı da Aşer kabilesi tarafından karşılanacaktır. Bu taşın insanı şişmanlatma özelliğine sahip olduğu söylenir (*Meam Loex*).

Öte yandan, başka kaynaklar *Tarşiş'in* akuamarin renkte, parlak mavi-yeşil bir taş olduğunu ortaya koyar (*Targum*; *Aruh*; Saadya Gaon; İbn Yanah; Radak; krş. King James çevirisi). Bu kaynaklara göre, bu taş, deniz kenarıyla mübarek kılınan Zevulun'undur (krş. Bereşit 49:13; *Targum Yonatan*, Rabenu Behaye). Başka bir kaynak ise bunun, Yosef'in taşı olduğunu öne sürer (*Tsioni*).

Şoam – Bkz. p. 9 açk.; Bereşit 2:12. Yunanca *onyx* (Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:5; *Vulgate*; *Hizkumi*; Rabenu Behaye; Ladino'da *onikliyo*; *Meam Loex*). Bu, siyah, beyaz ve kırmızı ya da başka renkte

21 כֹּה וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶינָה עַל־שְׁמַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתִּים עָשָׂרָה עַל־שְׁמַתָּם
 22 פְּתוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶינָה לְשָׁנִי עֶשֶׂר שָׁבֵט: כֹּה וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן
 שָׂרֶשֶׁת גִּבְלֹת מַעֲשֶׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר:

belirtmektedir: 5harf), AVraam'ın ikinci harfi Bet'i almıştır.

- LeVİ (3 harf), AvRaAM'ın son üç harfi Reş, E ve Mem'i almıştır.

- Ye-UDA ("-" işareti, sessiz kalan E harfini belirtmektedir: 5harf), Yitshak'ın ilk harfi Yod'u almıştır.

- YiSaSHaR (Yisahar, fazladan bir Şin harfi ile yazılır [bkz. Bereşit 30:18 açık.]; 5 harf), YiTShak'ın ikinci harfi Tsadik'i (tek harf) almıştır.

- ZeVULuN (5 harf), YitsHak'ın üçüncü harfi Het'i almıştır.

- DaN (2 harf), YitshaK'ın son harfi Kuf ile, YaAKov'un ilk üç harfi Yod, Ayin ve Kuf'u almıştır.

- NaFTaLİ (5 harf), YaakoV'un son harfi Bet'i almıştır.

- GaD (2 harf), ŞiVTE'nin tüm harflerini almıştır.

- AŞeR (3 harf), YeŞuRun'un ilk üç harfini almıştır.

- YOSeF (4 harf), YeşurUN'un son iki harfini almıştır.

- BiNYaMİN (6 harf).

Sonuç olarak, Hoşen'in üzerinde toplam 72 harf vardır (Rabenu Behaye; Razi'el Amalah 44). Bu görüş doğrultusunda İbranice'de normal sıralanmasıyla Hoşen'deki taşların görüntüsü şöyledir:

<i>Bareket</i> LeVİ REM לוי רהם	<i>Pitda</i> ŞiM-ON B שמעון ב	<i>Qdem</i> REUVeN A ראובן א	1 ←
<i>Yaalom</i> ZeVULuN H זבולן ח	<i>Sapir</i> YiSaSHaR TS יששכר צ	<i>Nofeh</i> Ye-UDA Y יהודה י	2 ←
<i>Ahlama</i> GaD ŞVTE גד שבטי	<i>Sevo</i> NaFTaLİ B נפתלי ב	<i>Leşem</i> DaN K YAK דן ק יעקב	3 ←
<i>Yaşefe</i> BiNYaMİN בנימין	<i>Soam</i> YOSeF UN יוסף ון	<i>Tarşis</i> AŞeR YŞR אשר ישר	4 ←

Mühür oyuğu şeklinde olacaktır – Fakat burada bir hakkak tarafından yapılacağı söylenmemekte (krş. p. 11), dahası, taşların bütünlüklerini korumaları gerektiği ima edilmektedir. Bu sebeple Şamir kullanılmıştır (Rabenu Behaye; bkz. ö.p. açık.).

22-25. Hoşen için... – Buna göre, bahsedilenler p. 14'te tanıtımı yapılan kablolardır. Orada Hoşen ve Efod'un birleştirilmesinde bu tipte kabloların kullanılacağı önceden söylenmekteyken, burada ise bu kabloların tam olarak ne olduğuna ve birleşmeyi nasıl tamamlayacağına açıklık getirilmekte, bunların üretimiyle ilgili talimat verilmektedir. Buna göre her köşe için sadece birer kablo yapılacaktır. Bunların birer ucu, Efod'un omuz askılarındaki yuvalara sabitlenecek, aşağıya inip Hoşen'in iki üst köşesine yapılacak iki halkadan geçirilecek (p. 23-24) ve oradan dönüp diğer ucunun da Efod'un omuz askılarındaki yuvalara sabitlenmesiyle, Hoşen üst köşelerinden Efod'a bağlanmış olacaktır (p. 25). Çevirimiz bu görüşü takip etmektedir (Raşi).

Başka otoriteler, pasuğu "Hoşen'e ip örgüsü ile [yapılmış] saf altından kenar kabloları tak" şeklinde çevirirler. Bkz. 39:15. Bu görüş doğrultusunda p. 14'tekilerden farklı olarak, burada ikinci bir kablo takımı üretilmesi emredilmektedir. Bu ikinci takım Hoşen'e sabitlenecek, daha sonra Efod'un omuz askılarına bağlanacaktır. Bu görüş, Hoşen'in iki üst köşesinin her ikisinde de ikişer kablo olduğunu, bunlardan birinin Efod'dan geldiğini, diğerinin de Hoşen'den yukarı çıktığını öne sürmektedir (Midraş Agadol; Rabi Avraam ben Arambam; krş. Josephus, Eski Dönemler 3:7:5).

22. Kenar kabloları – Bu isimle adlandırılmalarının sebebi, kabloların Hoşen'in üst kenarının iki ucundaki halkalardan Efod'a tuturulması işlevini görmeleridir (Raşi).

²¹ Bu taşlar Yisrael'in oğullarının isimlerine göre olacak – onların isimlerine karşılık on iki tane. On iki kabile için, her birinin ismi [taşların üzerinde] mühür oyuğu şeklinde olacaktır.

²² Hoşen için, ip örgüsü ile saf altından kenar kabloları yap.

21. Yisrael'in oğullarının isimlerine göre – Taşları bağışlayan kişiler, özellikle bu niyetle bağışlamalı, onlarla ilgili işlemleri yapan kişi de yine bu niyetle çalışmalıdır (Sforno).

Bkz. p. 9 açık. Bazılarına göre sıralama basitçe doğum sırasına göredir (*Targum Yonatan*; *Midraş Agadol*; istisna olarak Yisahar ve Naftali'nin yerleri birbiriyle değişmiş haldedir). Bu durumda üç sütun [İbranice sağdan sola okunduğu için, ayna görüntüsüyle] şöyle olacaktır [1]:

Reuven	Şimon	Levi
Yeuda	Dan	Naftali
Gad	Aşer	Yisahar
Zevulun	Yosef	Binyamin

Başkaları ise Yaakov'un oğullarının, annelere göre dağıldığını öne sürerler. Önce Lea'nın oğulları, en son da Rahel'in oğulları vardır (*Midraş – Şemot Raba* 38:10; *Şir Aşirim* 5:14, *Targum Yonatan* o.ç.; Rabenu Behaye; *Hizkuni*; *Tur*). Bu görüş daha olasıdır, zira bu sıralamayla Leşem, gerçekten Dan'ın taşı olmaktadır (p. 10, *Daat Zekenim* o.a.; *Şofetim* 18:29, Raşi o.a.). Bu durumda sıralama şöyledir [2]:

Reuven	Şimon	Levi
Yeuda	Yisahar	Zevulun
Dan	Naftali	Gad
Aşer	Yosef	Binyamin

Bazı otoriteler, isimlerin sıralamasının sıralar değil sütunlar halinde yapıldığını öne sürerler (*Minhat Hinuh* 99). Taşların rengini ele alan *Midraş* da (*Bamidbar Raba* 2:7) aynı sıralamadan bahseder; tek istisna Gad ve Naftali'nin yer değiştirmiş olmasıdır (krş. Raşş o.a.).

Son olarak, kabilelerin isimlerinin, çöldeki konaklama düzenlerine paralel bir sırayla yazıldığına dair bir görüş vardır (bkz. *Bamidbar Perek* 2; *Tsioni*, *Bamidbar*; *Otsar Geonim*, *Yoma* 70; *Bamidbar* 2:3, *Targum Yonatan* o.a.; *Zoar* 2:230a; *Sidur Rav Saadya Gaon*; *Abravanel*). Sıralama şöyledir [3]:

Yeuda	Yisahar	Zevulun
Reuven	Şimon	Gad
Efrayim	Menaşe	Binyamin
Dan	Aşer	Naftali

1-2 ve 3-4 sıraları birbirleriyle değiştirildiği takdirde, sıralamanın önceki görüşlere çok benzediği, *Leşem*'in de Dan'ın taşı olarak kaldığı görülmektedir (krş. *Peliya* 32a) [4]:

Reuven	Şimon	Gad
Yeuda	Yisahar	Zevulun
Dan	Aşer	Naftali
Efrayim	Menaşe	Binyamin

Hoşen'in İbranice alfabesinin tüm harflerini içerebilmesi için, Atalar, Avraam, Yitshak ve Yaakov'un isimleri ve “**Şivte Yeşurun** – *Yeşurun Kabileleri*” (*Yeşurun* = *Yisrael*; bkz. *Devarim* 32:15) sözcükleri *Hoşen*'deki taşların üzerine eklenmiştir (*Talmud – Yoma* 73b). Başka kaynaklar, Atalar'ın isimlerinin yanında eklenen sözlerin “**Şivte Y-a** – *Tanrı'nın Kabileleri*” (*Yad – Kele Amikdaş* 10:11; krş. *Teilim* 122:4) ya da “**Şivte Yisrael** – *Yisrael Kabileleri*” (*Talmud Yerusalmi – Yoma* 1:3) olduğunu kaydederler.

Bazılarına göre “Avraam, Yitshak, Yaakov” ilk taş, diğer sözler ise son taş yazılmıştır (*Midraş – Şemot Raba* 38:1; *Yad – Kele Amikdaş* 9:7). Başkaları ise bu sözcüklerin harflerinin tüm taşlara dağıldığını öne sürerler (*Hizkuni*; Rabenu Behaye). Bu görüşle, her taşın üzerinde altışar harf olacaktır ve bu, *Yaratılış*'ın altı gününü ifade etmektedir (*Abravanel*). Binyamin haricinde hiçbir isimde altı harf olmadığından diğer harfler taşlara dağıtılmıştır. Aşağıdaki sıralama yukarıdaki 2 numaralı tabloyu ve “**Şivte Yeşurun**” eklemesini temel almaktadır (*Meam Loez*):

- REUVeN (5 harf), Avraam'ın ilk Alef harfini almıştır.

- ŞiM-ON (“-” işareti, sessiz kalan Ayin harfini

23 כג וְעָשִׂיתָ עַל-הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבְעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת-שְׁתֵּי הַטַּבְעוֹת
 24 עַל-שְׁנֵי קִצְוֹת הַחֹשֶׁן: כִּד וְנָתַתָּה אֶת-שְׁתֵּי הַזָּהָב עַל-שְׁתֵּי הַטַּבְעוֹת
 25 אֶל-קִצְוֹת הַחֹשֶׁן: כה וְאֵת שְׁתֵּי קִצְוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל-שְׁתֵּי
 26 הַמִּשְׁבָּצוֹת וְנָתַתָּה עַל-כַּתְּפֹת הָאֶפֶד אֶל-מִנִּי פָנָיו: כו וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי
 טַבְעוֹת זָהָב וְשִׁמְתָּ אֹתָם עַל-שְׁנֵי קִצְוֹת הַחֹשֶׁן עַל-שְׁפָתָיו אֲשֶׁר אֶל-עֵבֶר
 27 הָאֶפֶד בֵּיתָה: כז וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל-שְׁתֵּי כַתְּפוֹת
 הָאֶפֶד מִלְמַטָּה מִמּוֹל פָּנָיו לַעֲמֹת מַחְבְּרָתוֹ מִמָּעַל לַחֹשֶׁב הָאֶפֶד:
 28 כח וְיִרְכָּסוּ אֶת-הַחֹשֶׁן מִטַּבְעָתָו אֶל-טַבְעַת הָאֶפֶד בַּפֶּתִיל תְּכֵלֶת לַהֲיוֹת
 29 עַל-חֹשֶׁב הָאֶפֶד וְלֹא-יִנָּח הַחֹשֶׁן מַעַל הָאֶפֶד: כט וְנָשָׂא אֶהֱרֹן
 אֶת-שְׁמוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בַּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל-לִבּוֹ בְּבֹאֹן אֶל-הַקֹּדֶשׁ לְזִכְרָן
 לַפְּנִיָּהוּהָ תָּמִיד:

de oluşturulmuş olabilir. Bkz. Bamidbar 15:38 açık. Ayrıca bkz. Bereşit 38:18 ve aşağıda p. 37.

Bağlasınlar – Raşi; Raşbam. İbranice *Rahas* kökü. Ya da “birleştirsınlar” (*Targum Onkelos*), “gerginleştirsınlar; sıkıştırsınlar” (İbn Yanah, 38:28, *Lekah Tov* o.a.). Ya da, “Hoşen’i, alt halkaları, Efod’un halkaları ile yan yana gelecek şekilde kaldırsınlar” (Radak, Şeraşim). Josephus’a göre Hoşen’in iki alt halkası ile Efod’un omuz askılarının başlangıç noktalarındaki halkaların arası, tümüyle bu gök mavisi yün sicimle örülmüştür. Bu görüş doğrultusunda “Hoşen’in alt halkaları ile Efod’un halkaları arasındaki boşluğu, bükülmüş gök mavisi yün sicimle örerek kapat” çevirisi de olasıdır (Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:5; krş. *Targum Yonatan*). Bkz. Yeşayau 40:4; Teilim 31:21.

Hoşen, Efod’un üzerinden ayrılmasın – *Mitsvat Lo Taase* No. 59. *Bet-Amikdaş*’taki hizmet sırasında Hoşen’in, Efod’un kuşağının hemen üstünde ona bitişik halde olması gerekir. Efod’la Hoşen’in alt halkalarını bağlayan sicimin çözülmesi ya da gergin olmaması, Hoşen’in gevşek bir şekilde *Koen Gadol*’un göğsünde düzensiz bir şekilde oynamasına yol açacak, bu da bulunan mekanın ciddiyetine aykırı bir görüntü sergileyecektir. Dolayısıyla bu düzenli konumu bozan kişi bu yasağı çiğnemiş olur (*Sefer Ahinuh*).

29. *Kodeş’e* – Bkz. 26:33-34.

Hatırlatıcı olarak – *Koen Gadol*, *Kodeş’e*, göğsünde Yaakov’un on iki oğlunun isimlerini taşıyarak geldiği zaman, Tanrı kabile atalarının erdemlerini hatırlatma getirecek ve onların hatırlanma, çocuklarına barış ve bereket gönderecektir (*Sforno*).

Kalbinin üzerinde taşıyacaktır – Bu, Aaron ya da herhangi bir *Koen Gadol*’un *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş*’a Hoşen ve onun sürekli olarak bağlı olmasını gerektiren Efod olmaksızın girmesinin yasak olduğunu göstermektedir (*Talmud – Yoma* 72).

²³ *Hoşen* için iki altın halka yap ve bu iki halkayı *Hoşen*'in iki [üst] köşesine tak.

²⁴ İki altın ipi, *Hoşen*'in köşelerindeki bu iki halkadan geçir

²⁵ ve iki ipin ikiye ucunu, iki yuvaya iliştiir. [Yuvaları] *Efod*'un omuz askılarına, [*Efod*'un] yüzüne [gelecek şekilde] tak.

²⁶ İki altın halka yap ve onları *Hoşen*'in iki [alt] köşesine, *Efod*'u gören iç kenarına yerleştir.

²⁷ İki altın halka [daha] yap ve onları *Efod*'un omuz askılarının başlangıç noktalarında [*Efod*'un] yüzüne [gelecek şekilde], dikiş yerinin hizasına, *Efod*'un kuşağının hemen üstüne tak.

²⁸ *Efod*'un kuşağının [hemen] yukarısında olması için, *Hoşen*'i, [alt] halkalarından, gök mavisini [yünden] bir sicimle *Efod*'un halkalarına bağlasınlar. *Hoşen*, *Efod*'un üzerinden ayrılmasın.

²⁹ Böylece Aaron, *Kodeş*'e geldiğinde, Yisrael'in oğullarının *Hoşen Mişpat*'taki isimlerini, Tanrı'nın Huzurunda daimi bir hatırlatıcı olarak kalbinin üzerinde taşıyacaktır.

23. *Hoşen için* – Bu sözcükleri de “*Hoşen'e*” şeklinde anlamak mümkündür. Fakat Raşi, halkaların en baştan itibaren “*Hoşen'e*” takılı halde yapılmasının olası olmadığını, zira pasuğun devamında bu halkaların *Hoşen'e* takılmasının emredildiğini söyler. Dolayısıyla bu sözlerin anlamı “*Hoşen için*” olmalıdır.

[Üst] – Raşi; Raşbam.

25. *İkiyeşer ucunu* – Yukarıda tarif edildiği gibi, kablolar halkalardan sadece geçecektir. Bu şekilde iki köşe için de kabloların iki ucu yukarıda kalacaktır. Bu ikiyeşer uç, *Efod*'un omuz askılarına takılacak yuvalara tutturulacaktır.

Her köşe için bir *Efod*'dan gelen bir de *Hoşen*'den çıkan olmak üzere ikiyeşer tane kablo olduğu görüşüne göre ise, bu ifadenin çevirisi “[*Hoşen*'den çıkan] iki ipin iki [yani her birinin birer] ucunu, iki yuvaya iliştiir” şeklinde olmalıdır.

İki yuvaya – Bkz. p. 13.

Omuz askılarına – Ya da “*Efod*'un iki kolunda boyun kısmına doğru tak” (bkz. p. 6 açk.).

[*Efod*'un] **Yüzüne** – Yani görünür tarafına. Tersine; vücuda bakan tarafına değil (Raşi).

26-28. Şu ana kadar *Hoşen*'in sadece üst kısmı sabitlenmiştir. Alt kısım ise halen serbesttir. Bu kısmın iki köşesine de ikiyeşer altın halka yapılacaktır, ayrıca *Efod*'un omuz askılarının *Efod*'a dikili olduğu yere dikilecek halkalardan gelen birer sicim, bu halkalara bağlanarak sabitlik sağlanacaktır.

26. [Alt] – Raşi.

***Efod*'u gören** – *Efod* genel olarak vücudun arka

tarafında bel ya da göğüs hizasının aşağı kısmını örtmektedir. Görünmez bir kişinin bu giysileri giydiğini farz edersek, öndeki *Hoşen*'in arka kısmı, *Efod*'un tam karşısında kalacaktır.

İç kenarına – *Hoşen*, ikiye katlı halde kullanılacak (p. 16; p. 30), kat yeri aşağıdaki kenar olacaktır. Burada bahsedilen halkalar, *Hoşen*'in katlı halinde iç tarafta kalan katın iki alt köşesine takılacaktır. Böylece ön katan takılan üst köşelerdeki halkalar önden bakan biri tarafından görülecekken, alt köşelerdeki halkalar, iç katan takıldığından, ya hiç görülmeyecek, ya da ön katan kenarlarından taşıdığı kadarıyla kısmen görülecektir.

27. Başlangıç noktalarında – Tam çeviriyle “*altında; alt ucunda*”. Omuz askıları *Efod*'la birlikte dokunmayacak, sonradan dikilecektir (p. 7). Bu dikiş yeri, *Efod*'un kuşağının hemen üstünde, giyen bir kişinin kaburgalarının yan tarafında, kolların kapattığı birer noktadır ve söz konusu halkalar buraya, askı şeridinin üstüne eklenecektir (*Yad – Kele Amikdaş* 9:8, 9:11). Ya da “*Efod*'un kollarının diplerine” (bkz. p. 6 açk.). Omuz askılarının şerit değil geniş birer kumaş parçası olduğu görüşüne göre ise halkalar vücudun arka kenarlarına, *Efod*'un kuşağının hemen üstüne yerleştirilecektir (bkz. p. 6 açk.).

28. [Hemen] Yukarısında – *Hoşen*'in alt kenarı, *Efod*'un kuşağının hemen üstünde, ona bitişik olacaktır (Raşi).

Sicimle – Bu sicim birbirine sarılmış iki iplikten, ya da tek bir ipliğin ikiye katlanıp bükülmesinden oluşuyor olabilir. Ya da paralel olarak dizilmiş birkaç ipliğin, çevrelerine boylu boyunca dolanan bir başka iplikle bir arada tutulması yöntemiyle

וַיִּנְתֵּן אֶל־תִּשְׁשֵׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתְּמִים

וְהָיוּ עַל־לֵב אֶהֱרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנִשָּׂא אֶהֱרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

עַל־לְבָבוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: 31 שְׁלִישִׁי 32 וְעֲשִׂיתָ אֶת־מַעֲלֵי הָאֹפֹד

כָּלִיל תְּכֵלֶת:

I. *Bet-Amikdash* döneminin giderek zayıflayan yıllarında, kral Yoşiyau Erets-Yisrael'in yakında ele geçirileceğini fark etmiş ve *Bet-Amikdash*'in en kutsal bölümlerinin kötü ellere düşeceğinden endişe ederek, *Urim* ve *Tumim*'i *Hoşen*'den alıp saklamıştır. Sakladığı diğer kutsal eşyalarla birlikte (bkz. 26:34 açık.) bunlar da II. *Bet-Amikdash*'ta yoktu. Bunların yokluğu, iki dönem arasında kutsiyet düzeyinin düştüğünün bir göstergesi olmakla beraber, bu, *Bet-Amikdash*'taki kutsal hizmetin normal işleyişi önünde bir engel değildi. Yine de bu yokluk, artık *Koen Gadol*'un, Yahudiler'in hayati sorularına cevap almak için Tanrı'ya danışamayacağı anlamına geliyordu.

Urim ve *Tumim* ile ilgili farklı görüşler arasında, *Hoşen*'in katı içinde değil, üstünde yer aldığı ve *Koen Gadol*'un ona konsantre olarak *Ruah Akodeş*'in üzerine çökmesini sağladığı vardır (*Meor Enayim* 46). Bazılarına göre *Urim* ve *Tumim*'in kendileri, üzerleri hakkedilmiş birer taşdır (*Lekah Tov*; *Ralbag*; *Otsar Ageonim*, *Berachot* 6; krş. *Josephus*, *Eski Dönemler* 3:8:9); fakat bazıları bu görüşü şiddetle reddetmektedir (*Radak*, *Şeraşim*).

İçine – *Targum*. Tam çeviriyle “*Hoşen Mişpat'a*”.

Bene-Yisrael'in yargısını – *Hoşen*, Bene-Yisrael'in bir şeyi yapmak ya da yapmamak konusundaki sorularına cevap verme amacıyla kullanılacaktır. Yargı, herhangi bir konuda kararı içerdiğinden Tora bu ifadeyi kullanmaktadır. Başka bir görüşe göre ise bu ifadenin kullanılmamasının nedeni, *Hoşen*'in yargı hatalarını affettirmesidir (*Raşi*).

Kalbinin üzerinde – Kabilelerin isimlerini kalbinin üzerinde taşıdığını bilmek, *Koen Gadol*'u, bütün ulusun refahı için dua etme yönünde etkilerdi (*Sforno*). Bu da, Yahudiler'in lideri olma sorumluluğunu üstüne alan kişilerin, her zaman yönettikleri halk için dua etmeleri gerektiğini, çünkü kimsenin Tanrı'nın yardımı olmadan başarıya ulaşamayacağını gösterir.

Netsiv (Rabi Naftali Tsvi Yeuda Berlin), giysilerin sıralandığı p. 4'te, *Hoşen*'in ilk sırada olduğuna, ama bunları detaylı bir şekilde anlatan bölüm-

lerde *Efod*'un ondan önce açıklandığına dikkati çeker. Netsiv bu sıra değişikliğini açıklarken, iki giysinin de farklı amaçları olduğunu, ama her ikisinin de son derece önemli olduğunu hatırlatır. Dolayısıyla birinin diğerinden daha önemli olduğu kanısının doğmaması için Tora önce birine, sonra da diğerine öncelik vermiştir. Yargıyı simgelediği belirtilen *Hoşen*, Bene-Yisrael'i düşmanlarına karşı savunması ve koruması için Tanrı'ya yönelik bir arzı ifade eder. *Tanah* boyunca, *Hoşen*'in özellikle savaş gibi olası ulusal felaketlerle ilgili kullanılmasının nedeni budur. Hayatta kalma sorunu doğal olarak diğer her şeyin önündedir. *Efod* ise ulusal refahı temsil eder. Savaşta bir zaferden daha az önemli olsa da, refah sürekli bir ihtiyaçtır ve eğer ulaşırsa, diğer zorluklarla başa çıkılmasını da olanaklı kılar.

31. *Efod*'un [altına giyilen] üstlüğü – *Raşi*; *Midraş Agadol*; *Yad* – *Kele Amikdash* 10:3. Tam çeviriyle “*Efod*'un üstlüğü”.

Üstlük – İbranice *Meil*. Bazıları bunun kolları olduğunu yazarken (*Yad* – *Kele Amikdash* 9:3, *Raavad* o.a.; *Rabenu Meyuhas*; *Sidur Rav Saadya Gaon*; krş. 29:4, *Raşi* o.a.), başkaları ise bunun kolsuz bir kaftan olduğunu söylerler (*Yad* – *Kele Amikdash* 9:3; *Midraş Agadol*; krş. *Josephus*, *Eski Dönemler* 3:7:4).

Birçoğuna göre *Meil* her taraftan kapalı olan ve baş tarafından giyilen bir kaftandır (*Raşi*; *Raşbam*; *Rabenu Meyuhas*). Dikisiz olarak tek bir kumaş parçası halinde dokunmuştur (*Josephus*, *Yahudi Savaşları* 5:5:7) ve başın geçebileceği şekilde, tepesinde önden ve arkadan yank biçimine sahip bir açıklığı vardır [fakat bu, p. 32'deki bisiklet yaka tanımına uymamaktadır] (*Eski Dönemler* 3:7:4). Başkaları ise bunun önden tümüyle açık uzun bir pardösü şeklinde olduğunu öne sürer (*Saadya Gaon*).

Bazılarına göre bu, sadece boyun çevresini kaplayacak bir boşluğa sahip, önden tamamen açık, arkayı ise tümüyle kapatan bir pelerin şeklindedir (*Lekah Tov*; bkz. Rabi Avraam ben Arambam).

³⁰ *Urim*'i ve *Tumim*'i, *Hoşen Mişpat*'ın içine yerleştir ve Tanrı'nın Huzuruna geldiğinde Aaron'un kalbi üzerinde olsunlar. Böylece Aaron, Bene-Yisrael'in yargısını Tanrı'nın Huzurunda sürekli olarak kalbinin üzerinde taşıyacaktır.

[113. Meil]

³¹ *Efod*'un [altına giyilen] üstlüğü tümüyle gök mavisi [yünden] yap.

30. *Urim*'i ve *Tumim*'i – Önce de belirtildiği gibi, *Hoşen*, keseye benzer şekilde ikiye katlanacaktır. Oluşan cebin içine *Urim* ve *Tumim* koyulacaktır (Raşi). *Urim* ve *Tumim*'in, “*Şem Ameforaş – Tanrı'nın Açık İsmi*” olduğu söylenir (*Targum Yonatan*; Raşi; Raşbam; Ramban; *Zoar* 2:234b). Bu, bir görüşe göre 42 (*Tseda Ladareh*), bir başkasına göre de 72 harfli bir İsim'dir (*Hizkuni*; *Baal Aturim*; *Zoar*, *Pekude*). Moşe, Tanrı'nın bu telaffuz edilemez İsmi'nin yazılı olduğu bir parşömeni, *Hoşen*'in katı içine yerleştirecektir.

Urim ve *Tumim*, tüm ulusu ilgilendiren konularda Tanrı'ya danışmak için aracılık görevi göreceklerdir. *Urim* ve *Tumim*'e soru sorma yetkisine sadece üç kişi sahiptir: Kral, *Sanedrin* başkanı ve sorusu tüm ulusu ilgilendiren bir kişi. Bunun dışında kimse soru soramaz (*Talmud – Yoma Perek 7*).

Soru sahibi *Koen Gadol* ile birlikte *Kodeş*'e gelir, *Aron Aberit*'e doğru dönen *Koen Gadol*'un arkasında durarak sorusunu sorardı. Bunun ardından *Koen Gadol*'un üzerine *Ruah Akodeş* yerleşir, büyük bir konsantrasyonla *Hoşen*'in üzerindeki taşlara bakardı. Cevap olarak, alfabenin tüm harflerini içeren *Hoşen*'in taşlarında, bazı harfler [normalde gömülü olmalarına karşın] kabarıp bir görüntüyle parlayarak ışık verirdi. Bu da *Urim* sözcüğünün temelidir. Zira cevap olarak taşlar “*Or – Işık*” verirdi. Bir görüşe göre kabarıp görünmelerinin ötesinde, harfler havada ışıklar halinde uçuşup cevabı oluşturmak için bir araya gelirdi. Alınan cevap doğrudan Tanrı'dan geldiği için “Mükemmel ve kesin” [dolayısıyla geri dönüşü olmayan (*Midraş Agadol*; krs. *Talmud – Yoma* 73b)] cevaplardır. Bu da *Tumim* sözcüğünün temelidir. Çünkü bu sözcük “*Tam – Eksiksiz; Mükemmel; Tam; Kesin*” kelimesinden gelir. *Urim* ve *Tumim*'in tek bir İsim değil, birkaç Kutsal İsim olduğu görüşüne göre (Ramban), *Urim* harflerin aydınlanmasını, *Tumim* ise *Koen Gadol*'un *Ruah Akodeş* sayesinde bunları kusursuz bir şekilde bir araya getirebilmesini sağlardı (Bamidbar 28:21, Rabenu Behaye o.a.). Josephus da, Bene-Yisrael savaşa gittiklerinde bu taşların büyük bir ihtişamla ışıdığını ve zaferi önceden haber verdiğini yazar (*Eski Dönemler*

3:8:9). *Septuaginta* bu sözcükleri *dyosis khai alytheia* şeklinde çevirir. *Dyosis* “göstermek, açığa çıkarmak, açıklamak” anlamlarına sahipken, *alytheia* “gerçek” anlamındadır. Bu doğrultuda *Urim* sözcüğü “*Yara – Öğretmek*” köküyle bağlantılı olabilir. Sonuç olarak *Urim* ve *Tumim*'in anlamı “Aydınlatıcı ve Tamamlayıcı”, “İşmalar ve Kusursuzlaştırmalar” gibi sözcüklerle karşılanmaya çalışılabilir.

Örnek olarak Şofetim kitabının en başında Bene-Yisrael'in Tanrı'ya, Kenaani uluslarına karşı önden kimin savaşa gideceğini sorduğunu, cevabın da “*Yeuda Yaale – Yeuda [kabilesi] Çıkacak*” şeklinde geldiğini görmekteyiz (Şofetim 1:1-2). Dönemin *Koen Gadol* Pinehas, *Mişkan*'a girip bu soruyu sorduğunda, *Hoşen*'deki önce tümüyle “*Yeuda*” ismi, sonra da çeşitli taşlarda, Yod, Ayin, Lamed ve E harfleri (*YaALE*) ışımtır. Harflerin ışıması *Urim*, doğru şekilde birleştirilmesi de *Tumim* [ya da bunlar tek bir İsim oluşturuyorsa, bu İsmi sırasıyla bu özellikleri] sayesinde mümkün olmuştur (*Meam Loetz*).

Vılmalı Gaon [Rabi Eliyau Kremer], *Urim* ve *Tumim*'in verdiği mesajın yanlış anlaşılabilirliğine dair bir örnek verir. Peygamber Şemuel'in annesi olmadan önce kısırlığı sebebiyle dua etmek amacıyla *Mişkan*'a giren Hana dua ederken, *Koen Gadol* Eli, onun normal görünmeyen hareketlerini görmüş ve onun sarhoş olduğunu düşünmüştü (Şemuel I 1:13). Vılmalı Gaon, Eli'nin bu sonuca varmadan önce, Hana hakkında *Urim* ve *Tumim*'e danıştığını ve Şin, Kaf, Reş ve E harflerinin ışıdığını belirtir. Eli bu harfleri hatalı bir şekilde “*Şikora – Sarhoş Kadın*” olarak birleştirmiş ve ona çıkışmıştı. Fakat Hana'nın cevabı sonrasında, harfleri yanlış birleştirdiğini, doğru birleşimin “*Keşera – Değerli Kadın*” olduğunu anlamıştı.

Tora'nın “*Urim ve Tumim yap*” gibi bir ifade kullanmaması, bağışlar içinde bunlardan hiç bahsedilmemesi ve burada ilk kez sözü geçmesine karşın önceden bilinen bir şeymiş gibi “*Urim'i ve Tumim'i*” sözlerine yer vermesi tesadüf değildir. Zira *Urim* ve *Tumim* ne yapılmış ne de bağışlanmıştır. Tanrı bu son derece Kutsal İsmi [ya da İsimleri] Moşe'ye doğrudan vermiştir.

32 בַּיְהוּהָ פִּיר־אֶשׁ בְּתוֹכָן שֹׁפָה יִהְיֶה לְפִי סָבִיב מֵעֵשֶׂה
 33 אֲרֹג כָּפִי תַּחְרָא יִהְיֶה-לִּי לֹא יִקְרָע: 34 וְעֵשֶׂית עַל-שׁוּלְיֹ רִמְנִי תַּכְלֶת
 וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל-שׁוּלְיֹ סָבִיב וּפְעָמַי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב:
 34-35 דִּ פְעָמַי זָהָב וְרִמְוֹן פְּעָמַי זָהָב וְרִמְוֹן עַל-שׁוּלְיֹ הַמַּעִיל סָבִיב: 35 וְהָיָה
 עַל-אַהֲרֹן לְשָׂרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל-הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבִצְאָתוֹ וְלֹא
 יָמוּת: 36

mamalıdır (*Keli Yakar*). Meil'in eteklerine takılı olan ve *Koen Gadol* yürüdükçe çalan çingıraklar (p. 35), dedikodular ve kötü konuşmalara asla kulak verilmemesi gerektiğini, potansiyel dinleyicilere hatırlatır.

33. Gök mavisisi... – Bahsedilen üç yün ipliğin her biri sekizer liften bükülecek, daha sonra birbirleriyle bükülerek 24 lifli bir iplik elde edilecektir (*Meam Loetz*).

Narlar – Meil'in eteğinin kenarı boyunca nar şeklinde saçaklar yapılacaktır. Bunlar, içleri boş küremsi şekilde olacaktır (Raşi; *Talmud – Zevahim* 88b). Josephus ise “nar”dan kastın, “nar rengi” olduğunu öne sürer ve etek boyunca bu renklerde saçak ya da püsküllerin yer aldığını yazar (*Eski Dönemler* 3:7:4).

Talmud'da narların sayısı hakkında bir fikir ayrılığı söz konusudur. Bir görüşe göre ön ve arkada 18'er adet olmak üzere 36, bir diğerine göre ise, iki tarafta 36'şar tane olmak üzere toplam 72 adet nar vardı (*Talmud – Zevahim* 88b). Genel olarak *Laşon Ara* günahının cezası olarak deride ortaya çıkan beyaz renkli *Tsaraat* lekelerinin sayısı, toplamda 72'dir (*Mişna – Negaim* 1:4; bkz. *Vayikra Perek* 13). Meil, *Laşon Ara* günahının affını sağladığından, eteklerindeki nar sayısının, insanlara *Tsaraat*'ı hatırlatması olağandır (*Baal Aturim*). Başka kaynaklar ise sayının 70 olduğunu yazar (*Lekah Tov; Zoar* 3:303a-b).

Çingıraklar – Bunlar sadece süs amaçlı çingırak şekilleri değildir. Her biri küçük çan şeklindedir ve içlerinde zilleri vardır (Raşi).

Aralarında – Meil'in etekleri boyunca narların aralarında altın çingıraklar yer alacaktır (Raşi; *Hizkumi*; Raşbam; Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:4). Sıradaki pasuktaki çingırakların aralara rasgele serpiştirilmeyeceği, dönüştürümlü olarak bir nar ve bir altın çingırığın geleceği söylenmektedir.

İbranice **Betoham**. Bu sözcük aynı zamanda

“içlerinde” anlamına gelebilir. Bu sebeple bazı otoriteler, altın çingırakların içi boş narların aralarında değil içlerinde olduğunu belirtirler (krş. İbn Ezra; Ramban; Rabenu Behaye; *Mişna – Kinim* 3:6, *Tosafot Yom Tov* o.a.). Narların sadece püskül olduğu görüşündeki Josephus'a göre, çingıraklar bu “narlara” asılı olacak (*Yahudi Savaşları* 5:5:7), fakat bu, önce birinin, sonra diğerinin üste geleceği özel bir şekilde yapılacaktır (*Eski Dönemler* 3:7:4).

35. Sesi duyulacak – Vayikra 16:17'de, *Yom Kipur*'daki özel ibadet sırasında *Koen Gadol*, Bene-Yisrael için af dilediği sırada kimsenin – meleklerin bile – *Kodesh*'te olmaması gerektiği söylenmektedir. *Midraş*'tan alıntı yapan Ramban, zillerin *Koen Gadol*'un girişini ve çıkışını haber verme işlevi göreceğini belirtir. Böylece dışarı çıktığında da, Kral'ın hizmetkarları – melekler – tekrar içeri girebilecekleri sinyali alması olacaktı.

Bu aynı zamanda doğru davranış dersi de vermektedir. Bir kişi bir arkadaşının – hatta kendi evine bile – girdiği zaman, bunu ani ve habersiz bir şekilde yapmamalıdır (*Meam Loetz*).

Ki ölmesin – Bu sözler, Meil'in eteklerindeki ziller çalmadan içeri giren bir *Koen Gadol*'un “**Mita Bide Şamayim** – Tanrı Eliyle Ölüm”ü hak edeceğini öğretmektedir [Bu bir idam cezası değildir ve bir yargı organı tarafından değil, Tanrısal Mahkeme tarafından uygun görüldüğü şekliyle yerine getirilir veya getirilmez. Raşi'ye göre bu ceza, sadece Meil değil, özel kıyafetin herhangi bir ögesi eksikse bile geçerlidir]. Ne de olsa herhangi bir kralın huzuruna habersiz gelmek, ölümle cezalandırılacak bir saygısızlıktır (krş. Megilat Ester 4:11). *Koen Gadol* da Tanrı'nın Huzuru'na geldiği zaman Meil ile gelmelidir. Böylece eteklerdeki zillerin çıkardığı sesler, Kral'ın önüne izinle ve haber vererek girildiğini simgeleyecektir. Dahası, orada bulunan ve içeriye yetkisiz girenleri öldürmeye yetkili olan manevi varlıklar – yüksek melekler – bu sayede ona saldırıp ölümüne sebep

³² [Üstlüğün] Tepe açıklığı, içine [katlı] duracak; açıklığının kıyısı boyunca örgü işi bir bisiklet yaka olacak. [Bu şekliyle] Bir zırhın [baş] açıklığı gibi olacak ve yırtılmayacaktır.

³³ [Üstlüğün] Eteklerine, gök mavisi, erguvani ve kırmızı [yünden] narlar yapacaksın. [Bunlar,] Çevre boyunca eteklere [dizilecek ve yine] çevre boyunca aralarında altın çingiraklar [olacak.

³⁴ Böylece Çevre boyunca üstlüğün eteklerinde bir altın çingirak ve bir nar, bir altın çingirak ve bir nar [yer alacak].

³⁵ [Üstlük,] Hizmet etmesi için Aaron'un üzerinde olacak; Tanrı'nın Huzuruna, *Kodeş'e* geldiğinde ve [buradan] çıktığında [üstlüğün] sesi duyulacak – ki ölmesin.

Bir başka görüşe göre *Meil* uzun dikdörtgen biçiminde bir kumaştır ve ortasında başın geçeceği bir deliği vardır. Bu şekliyle uzun bir *Talit Katan*'ı andırmaktadır (Ramban; Rabenu Behaye; Ralbag; *Tiferet Yisrael*, *Kelale Bigde Akodeş*). Bazılarına göre kumaş ön ve arkaya sarmaktadır (a.k.). Başkalarına göre ise ön ve arkayı açıkta bırakarak şekilde yanlara sarmaktadır ve kollar için iki deliği vardır (*Yad – Kele Amikdaş* 9:3, *Radvaz o.a.*).

Meil, *Koen Gadol*'un boynundan ayaklarına kadar tüm vücudunu kaplayacak uzunluktadır (Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:4, *Yahudi Savaşları* 5:5:7; Philo, *De Vita Moses* 2:118-121).

Tümüyle gök mavisi – Başka hiçbir iplik karışmayacaktır (Raşi; Radak, *Şeraşim*; *Talmud – Zevahim* 88b). Burada kullanılan iplik 12 liften oluşacaktır (*Talmud – Yoma* 71b). İfade “*Gök mavisi [yünden], tek bir parça halinde*” şeklinde de anlaşılabilir (krş. *Targum Yonatan*; Josephus, *Yahudi Savaşları* 5:5:7).

Tıpkı *Hoşen* ve *Efod* gibi, *Meil* de hatırlatıcı işleve sahiptir. Mavi (*Tehelet*) denizin, deniz gökyüzünün, gökyüzü de Tanrı'nın Onursal Tahtı'nın hatırlatıcısıdır (Raşbam; bkz. *Bamidbar* 15:38 açk.; bkz. s.p. açk.).

32. Tepe açıklığı – Yani başın geçirileceği, boynu çevreleyecek yer (Raşi).

İçine katlı duracak – *Targum*; Raşi. Tam çeviriyle “*içinde olacak*”. Pasuk, boyun kısmındaki malzemenin içe doğru katlanmasını, böylece boyun kısmında iki kat malzeme bulunması gerektiğini söyler. Bu, yırtılmaya karşı sağlamlaştırmak amacıyla kalın ceketler için de kullanılan bir yöntemdir (bkz. *Yırtılmayacaktır* k.b.).

Örgü işi bir bisiklet yaka – Bu yaka gömlek yakası gibi yarık değil, yuvarlak olmalıdır (Sforno). Dahası bu örülüp sonra içe katlanıp dikilerek değil, baştan itibaren içe katlı halde örülerek yapılmalıdır (“*örgü işi*”; Raşi; Raşbam).

Bir zırhın [baş] açıklığı gibi – Zırhların boyun kısmının belirli bir standardı olmadığı açıktır. Fakat anlaşıldığı kadarıyla, Mısır'dan çıkan nesilde Bene-Yisrael'in kullandıkları zırhlar bu şekilde yuvarlak ve içe katlı yakaya sahipti (Raşi; *Mesiah Ilemim*).

Yırtılmayacaktır – Yani “bu sayede yırtılmayacaktır” (Raşi). *Meil*'in boyun kısmının, yırtılması için çok sağlam olması gerekmektedir. Dahası onu kasten yırtmak, Tora'nın yasaklarından biridir; dolayısıyla bu sözcük “*yırtmaym!*” şeklinde, emir kipiyle de anlaşılabilir (*Talmud – Yoma* 72a; *Yad – Kele Amikdaş* 9:3). *Mitsvat Lo Taase* No. 60 (*Sefer Ahimuh*). İfade “*açık / yarık bırakılmayacaktır*” (Raşbam; *Hizkuni*) şeklinde de anlaşılabilir.

Pasuğun olası bir çevirisi şöyledir: “*Başının ağzı, içinde olacak, ağzının çevresi boyunca dudak bulunacak*”. Bir açıklamaya göre *Meil* sesle; yani sözlerle işlenen günahların affını sağlar. Buna *Laşon Ara* günahı da dahildir (*Talmud – Zevahim* 88b; Rabenu Behaye). *Meil* sözcüğü “*Meila – Emanete Hıyanet / Yetkisiz Kullanım*” ile aynı kökten gelir. İnsanın dili kendisine, doğru konuşması, arkadaşlık kurması, başkalarını cesaretlendirerek mitsva yapması, Tanrı'yı övmesi ve dua etmesi gibi olumlu şeyler için verilmiştir. Bunu küfürler, yalanlar, dedikodular, çatal dilli ifadeler ve iftiralar için kullanmak, emanete hıyanettir. Bu sebeple pasuk “*ağzı, içinde olacak* – insanın ağzındaki sözler, içindeki düşüncelerle tamamen aynı olacak; insan ikiyüzlü olmayacak ve ağzının çevresi boyunca dudak bulunacak – kişi, ağzına her geleni söyleme hakkına sahip olmadığını bilecek, ağzının çıkışına bir sınır çecek” demektedir (Rabenu Behaye). *Meil*'in mavi rengi, insanlara, kendi sınırları içinde duran denizi ve kendileri için belirlenmiş yörüngelerinden ve görevlerinden asla ayrılmayan gök cisimlerini anımsatır. İnsan, mutlaka bunlardan ders almalı ve konuşma gücünü kutsal ve saf olarak tutmak zorunda olan bir yaratık olarak, Tanrı tarafından belirlenmiş görevinden uzaklaş-

36 וְעִשִּׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ
 37 לַיהוָה: 38 וְשַׁמֶּתָ אֹתוֹ עַל-פִּתְיָל תִּכְלֹת וְהָיָה עַל-הַמִּצְנֶפֶת אֶל-מֹל
 38 פְּנֵי-הַמִּצְנֶפֶת יְהִיָּה: 39 וְהָיָה עַל-מִצְחָ אֶהְרֹן וְנִשָּׂא אֶהְרֹן אֶת-עֹן
 הַקֹּדֶשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל-מִתְנַת קֹדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל-מִצְחוֹ
 תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה:

karşılacaktır (Ramban; Rabenu Behaye; *Yad – Kele Amikdaş* 9:3). Diğer yandan başka otoriteler levhanın üst kenarının ortasında bir delik daha olduğunu, toplam üç deliğe ilştirilen üç sicimin ensede birbirine düğümlendiğini öne sürerler. Sağ delikten çıkan sicim sağ, soldaki de sol kulağı geçecek, ortadaki delikten çıkan sicim de kafanın orta çizgisi boyunca tepeden dolaşıp ensede diğerleriyle buluşacaktır (Raşi; *Yad – Kele Amikdaş* 9:3; Raavad o.a.). Böylece ortadaki sicim “sarığın üzerinden geçecektir”.

Petil’in 4-5cm. eninde bir bant olduğu görüşünde olanlar da vardır. Bu görüş doğrultusunda bu bant levhanın altına yapışkır ve başın çevresini sara-caktır (*Talmud – Hulin* 138a, Rabenu Hananel o.a.; *Talmud – Şabat* 57b, Meiri o.a.; *Talmud – Şabat* 26b, Rif o.a.; Aruh, *Kipa* k.b.). Bu bandın olası bir ek görevi de, sert metal levhaya karşı alnı korumaktır (*Mişna – Şabat* 6:1, Rambam o.a.). Diğer yandan *Talmud*’da (*Hulin* 138b) sözü geçen şeyin, sarığın üstünden geçen bir tür kep olduğunu söyleyenler vardır (Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:6; *Yahudi Savaşları* 5:5:7). Bkz. p. 29; 39:28.

Sarığın hemen önünde yer alacaktır – Sarık saç çizgisinin biraz daha üstünden itibaren giyilecek, *Tsits* ise alnı kapatacaktır. Sarıkla *Tsits* arasında saçların görüldüğü küçük bir boşluk vardır. Burası, *Koen Gadol*’un *Tefilin* takacağı yerdır (*Talmud – Zevahim* 19a).

Buradan da *Tefilin*’in takılması gereken gerçek yeri görmektedir. Baş *Tefilini*, tamamıyla saç başlama çizgisinin hemen yukarısına, saçların üstüne gelmelidir. *Tefilin*’in alt sınırı, normal saçlı bir insandaki saç başlama çizgisiyle aynı olmalıdır. *Tefilin* alna sarkmamalı, bahsedilen noktanın da gerisine gitmemelidir. Başın sağ ya da soluna değil tam ortasına [iki gözün tam orta hizasına gelecek şekilde (bkz. 13:9)] yerleşmelidir. Kayışlar kafayı tam kavrayacak şekilde olmalı, *Tefilin*’in kayıp yerini değiştirmesine meydan verilmemelidir. Arkadaki düğüm de kafatasının arka altındaki boşluğun tam merkezine, omurganın yukarısında kalacak şekilde yerleşmelidir. *Koen Gadol*’un

Tefilin’i ne *Tsits* ne de sarığın üzerine değil de doğrudan saçların üstüne takmasından da önemli bir sonuç çıkmaktadır. Kişi *Tefilin*’in doğrudan başına gelmesine ve [bandaj gibi gereklilikler dışında] arada hiçbir şeyin olmamasına dikkat etmelidir. Peruğu varsa çıkarmalıdır (*Meam Loetz*).

38. [Korbanlarla] İlgili günahları onaracak – İfadenin tam çevirisi “*Aaron ... günahları taşıyacak*” şeklindedir. Bu deyimse ifade, günahların tüm yükünün Aaron tarafından taşınıp Bene-Yisrael’den uzaklaştırılmasını, böylelikle affı ifade etmektedir (Raşi). Kural olarak, bir kişinin ya da grubun getirdiği *korban*ın kan ya da iç yağları, *Mizbeah*’ta ilgili işleme getirilmeden önce *Tame* konumuna geçtiği takdirde, bunlar kullanılamaz ve baştan yeni bir hayvanın *korban* edilmesi gerekir. Fakat bu fark edilene kadar, o sırada görevli olan *Koen* bu *Tame* kan ve iç yağlarını *Mizbeah*’ta sunduysa, *Tsits* bu günah için Tanrı katında bağışlanma sağlayacak ve *korban* geçerli sayılacaktır (*Talmud – Menahot* 25a; *Talmud – Pesahim* 16a; Raşi; *Beer Yitshak*).

Or *Ahayim*, üzerinde sadece iki sözcük yazılı olan bu altın levhanın nasıl böyle bir etkiye sahip olduğunu şöyle açıklar: “**Kodeş – Kutsal**” kelimesi, Yirmeyau 2:3’te söylendiği gibi, Bene-Yisrael’i ifade eder. “**L’Aşem – Tanrı’ya**” sözcüğü ise, ulusun kendini tamamen Tanrı’ya ve O’nun hizmetine adanmasını simgeler. Bu da, normalde *Mizbeah*’ın üstüne konulmaya uygun olmayan *korban*ların Tanrı tarafından kabul edilmesi için yeterli bir sebeptir.

Raşbam’a göre bu pasuğun anlamı farklıdır. Buna göre, Bene-Yisrael’in Tanrı katında bağışlanabilmek için getirdiği – ister *Ola-korbanı*, ister *Hatat-korbanı*, isterse de *Aşam-korbanı* olsun – her türlü *korbanda*, *Tsits* onlar için Tanrı’nın Huzurunda bir avantaj sağlayacaktır.

Devamlı olarak alında bulunması – İbranice söz diline göre pasuğun ikinci yarısı şöyledir: “*Alında olacaktır devamlı olarak Tanrı’nın huzurunda onlara kabul edilirlilik sağlamak için*”. Bu dizilişle,

[114. Diğer Giysiler]

³⁶ Saf altından bir *Tsits* yap ve üzerine mühür oyuğu şeklinde “**Kodeş L’Y-E-V-E**” [sözlerini] hakket.

³⁷ Ona, sarığın üzerine gelecek şekilde gök mavisi [yünden] bir sicim iştir. [*Tsits*,] Sarığın hemen önünde yer alacaktır.

³⁸ [*Tsits*] Aaron’un alnı üzerinde bulunacak ve Aaron [böylece], Bene-Yisrael’in, her türlü kutsal bağış için adadıkları kutsal [*korban*larla] ilgili günahları onaracaktır. [*Tsits*’in] Devamlı olarak alnında bulunması, onlar adına [*korban*larının] Tanrı’nın Huzurunda kabul edilir olmasını sağlayacaktır.

olmayacaklardır. Aynı durum huzurdan ayrılırken de geçerlidir (Ramban).

II. *Bet-Amikdaş* döneminin sonlarına doğru baş gösteren yozlaşmışlık, *Koen Gadol* mevkiinin bile rüşvetle satın alınmasına kadar ileri gitmişti. *Koen Gadol* mevkiini parayla satın alan kişinin bir *Koen* ailesine mensup olmadığı örnekler bile görülüyordu! Böyle durumlarda, Tanrı korkusuna sahip olmayan ve bazen geleneksel Yahudilik dışındaki tarikatlara mensup *Koen Gadollar Yom Kipur*’da girdikleri *Kodeş Akodaşim*’den canlı çıkamıyorlardı. Dolayısıyla dışarıdan çingirakların sesi duyulmadığı zaman, *Koen Gadol*’un öldüğü anlaşıyordu. Bu açıdan, içeri girmeden önce *Koen Gadol*’un beline bir halat bağlanıyor ve bunun yardımıyla dışarı çekiliyordu. *Koen Gadol*’un her yıl değiştiği örnekler de sık sık oluyordu [Bir karşılaştırma olması açısından, 410 yıl süren I. *Bet-Amikdaş* dönemde sadece 18 *Koen Gadol* görev yapmışken, 420 yıllık II. *Bet-Amikdaş* döneminde görev yapanların sayısı 300’den fazladır]. Bu bakımdan, pasuk “*Kodeş’e geldiğinde sesi duyulacak ve çıktığında ölü olmayacak*” şeklinde de anlaşılabilir. Zira çingirak sesi duyulduğu sürece, dışarıdakiler *Koen Gadol*’un hala hayatta olduğunu bilecektir (Abravanel; *Meam Loez*).

36. *Tsits* – *Koen Gadol*, bir kulaktan diğere kadar alnını kaplayacak altından dar bir levha taşıyacaktır. Bu levha iki parmak (4cm.) eninde olacaktır. Bu sözcük “*Tsats* – Göz Atmak / Kaçamak Bakmak” kökünden gelir. *Tsits* alında yer alacağı için sürekli olarak *Koen Gadol*’un gözü önünde olacaktır (Raşbam).

Üzerine mühür oyuğu şeklinde – Fakat *Hoşen* ve *Efod*’daki taşların mühür oyuklarının aksine, buradaki yazılar gömme değil kabartma olacaktır (*Talmud – Gitin* 20a). Taşlarla ilgili olarak yazıların taşların “üzerinde” olduğu söylenmemiştir. Burada ise özellikle “üzerine” denmekte ve yazının levha seviyesinin üstünde kalacak şekilde oyulması öngörülmektedir. Bu işlem, yazıların levhanın ters tarafından derin damga şeklinde oyulmasıyla

gerçekleştirilecektir (Abravanel). İkinci bir görüşe göre ise, harfler, altın levhanın, yazının oyulduğu sert bir nesneye oturtulup arka taraftan dövülmesiyle elde edilmiştir (*Yad – Kele Amikdaş* 9:3, Raavad o.a.; *Meam Loez*).

Kodeş L’Y-E-V-E – Yani Kodeş L’Aşem. Tam çeviriyle “*Aşem için kutsal*” ya da “*Aşem’e adanmış*”. Bu sözlerin nasıl yazıldığı konusunda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre iki satır halinde, sağ alta **Kodeş**, sol üstte **L’Aşem** yazılmıştır (Ramban). İkinci görüşe göre yine iki satır halinde, sağ alta **Kodeş L**, sol üste de **Aşem** gelmiştir (Raşi). Bu iki görüş, Tanrı’nın İsmi’nin önüne herhangi bir sözcük gelmesinin olası olmadığı fikrinden yola çıkmaktadır. Tora’nın her yerinde Tanrı’nın İsmi’nden önce bir sözcük olduğu doğrudur. Fakat hepsinde, İsim’den sonra da bir sözcük vardır. Burada ise iki satır olmasa, Tanrı’nın İsmi sonda kalacaktır. Bu yazılış şekilleriyle, hem Tanrı’nın İsmi kendi satırında ilktir; hem iki satırlık levhada “sonda” değildir; hem de sağdan sola okunduğunda **Kodeş L’Aşem** sırası bozulmamıştır. Yine de bu sözcüklerin tek satırda olduğu gibi yazıldığını öne süren bir görüş de vardır (*Talmud – Şabat* 63b).

L’Aşem – הל’

Kodeş – שדק

1

Aşem – אה

Kodeş L’ – שדק

2

37. Sicim iştir – İbranice *Petil*. “*Fitul*” ile aynı köktür. Bkz. p. 28 açk. Levhanın iki ucunda birer delik olacak, bir sicim bu deliklerin ikisinden geçecek şekilde iştirilecektir. Böylece levha alna yerleştirildiğinde bu sicim enseden dolaşacaktır. Sarık saçın başlama hizasını biraz üstünden, enseye kadar tüm başı kaplayacağından, sicim ensede sarığın üstüne gelecek, bu şekilde pasuktaki “*sarığın üstüne gelecek şekilde*” şartı

וְשִׁבְצָתָּ הַכֶּתֶנֶת שֶׁשׁ וְעִשִּׂיתָ מִצָּנֶפֶת

שֶׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה רָקֵם: מִוְּלִבְנֵי אֶהְרֹן תַּעֲשֶׂה כֶּתֶנֶת וְעִשִּׂיתָ

לָהֶם אֲבִיטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: מֵאֵה וְהַלְבַּשְׁתָּ אֹתָם

אֶת־אֶהְרֹן אַחִיד וְאֶת־בָּנָיו אֹתָם וּמִשְׁחָתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ

אֹתָם וְכִהְנִי־לִי:

Josephus (*Eski Dönemler* 3:7:2) kuşağın, dirseklerin biraz üzerinde, kalp hizasına sarıldığını yazar. Ona göre kuşağın eni 4 parmakdır (8cm.); dokusu gevşektir ve bir yılanın derisini andırmaktadır. Ana bölümü ketenden üretilmiş, yine ketenle, gök mavisi, erguvani ve kırmızı yünlerle çiçeği andıran işlemlerle süslenmiştir. Giyildiği zaman iki ucu ayak bileklerine kadar sarmaktadır. Fakat ibadet sırasında bu iki uç sol omuz üzerine alınmaktadır.

40. Aaron'un oğulları – Aaron Koen Gadol, oğulları ise normal Koenler olarak görev yapacaklardır. Tora boyunca Aaron'la ilgili verilen bir emir, onu takip edecek tüm Koen Gadollar için geçerli olacaktır. “Aaron'un oğulları” dendiğinde ise, normal Koenler'le ilgili bir kural verilmektedir. Bu pasukta bahsedilen entariler, kuşaklar ve keplerle p. 42'de sözü geçen donlar, özellikle normal Koenler'in kıyafetleridir. Ayrıca Koen Gadol da don giyecektir.

Entariler – Bunlar, Koen Gadol'un entarisiyle tamamen aynıdır (ö.p.; *Talmud – Yoma* 12b; *Yad – Kele Amikdaş* 8:16; *Şemot* 39:27, Ramban o.a.; Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:4). Ancak bazıları, normal Koen'in entarisinin de Koen Gadol'un gibi dama-dokulu olup olmadığı konusunu sorgularlar (ö.p., İbn Ezra o.a.; *Yad – Kele Amikdaş* 8:16, *Mişne Lameleh* o.a.).

Kuşaklar – Bazıları bu kuşakların Koen Gadol'un kuşağı ile tamamen aynı olduğunu söylerler. Başkaları ise normal Koen'in kuşağının sadece ketenden üretildiği ve yün katkısı olmadığı görüşündedir (*Talmud – Yoma* 12b). Josephus (*Eski Dönemler* 3:7:2) ikisinin aynı olduğunu yazar. Ayrıca bazı otoriteler, Koenler'in tamamen düz olan kuşağından farklı olarak, Koen Gadol'un kuşağında belirgin bir şekli ortaya koyan özel bir dokuma stili olduğunu öne sürerler (Abravanel).

Onur ve görkem için – Bkz. p. 2. Aslında bu tanımın tüm giysileri betimlediği düşünülebilir. Yine de, özellikle normal bir Koen'in giysilerinin nispeten basit kalması ve başa giyilen bir giysinin en çok dikkati çeken şey olduğu göz önünde tutul-

duğunda, kepi niteliyor olduğu daha olasıdır (krş. Raşbam).

Kepler – İbranice *Migbaot*. Bazıları normal Koen'in kepi ile Koen Gadol'un sarığının aynı olduğunu söyler (Raşi; *Talmud – Yoma* 25a; *Tosafot* o.a., *Notel* k.b.). Josephus da buna katılmakla birlikte Koen Gadol'un sarığının mavi bir bant ve altın bir taçla çevrildiğini öne sürer (bkz. ö.a. açık.). Başkaları ise, ikisinin aynı şekle sahip olduğunu, ama normal Koen'inkinin doğrudan giyildiğini, Koen Gadol'unun ise başa sarıldığını söylerler (*Yad – Kele Amikdaş* 8:1).

Başka otoriteler şekillerinin de farklı olduğu görüşündedir. Buna göre Koen Gadol'un sarığı dar, normal bir Koen'inki ise geniştir (*Talmud – Yoma* 12b, *Tosafot* o.a., *Ele* k.b.; İbn Ezra). Başka bir görüşe göre *Mitsnefet* sarık iken, *Migbaat* ayaksız ve ters bir şampanya kadehine benzer şekilde (krş. İbn Yanah) konik bir keptir (*Yad – Kele Amikdaş* 8:1, Raavad o.a.).

Son olarak *Migbaat*'ın hem normal Koenler hem de Koen Gadol için, sarığın altına gelen bir kepi olduğu görüşü de vardır (p. 37, *Lekah Tov* o.a.). Bkz. 39:28.

41. Aaron ve oğullarının Koen olabilmeleri için, Moşe tarafından göreve atanmaları gerekmektedir. Törenin bir bölümü olarak, Moşe onlara ilk önce özel giysilerini giydirecek, sonra da onları meshedecektir. Normal bir Koen'in meshedilmesi sadece bu ilk törende yapılacaktır. Bundan böyle, her Koen'in oğlu doğuştan Koen olacaktır. Gelecekte, sadece yeni bir Koen Gadol göreve başladığında tören yapılacaktır.

[Tüm] Bunları – “Şu ana kadar bahsedilen giysilerden Koen Gadol'a özel olanları Aaron'a, normal Koenler'e özel olanları da oğullarına giydireceksin” (Raşi).

Giydirecek – Bu pasukta belirtilen işlemler *Mişkan* inşa edildikten sonra yapılacaktır (Raşbam). Raşi'ye göre, işlemin tam olması için, Moşe'nin onlara tüm giysileri giydirmesi

³⁹ Entariyi ketenden [ve] dama-dokusuyla ör. Ayrıca ketenden bir sarık yap. Bir de nakışlı kuşak yapacaksın.

⁴⁰ Aaron'un oğulları için de entariler ve kuşaklar yap. Ayrıca onur ve görkem için onlara kepler yapacaksın.

⁴¹ [Tüm] Bunları ağabeyin Aaron'a ve oğullarına giydirecek, onları meshedecek, yetkili kılacak ve kutsayacaksın. Böylece Benim Adıma birer *Koen* olacaklar.

“devamlı olarak” sözcüğü, ifadenin hem ilk hem de ikinci bölümüne bağlanabilir. Raşi, ilk bölüme bağlı olmasını düşük olasılık olarak görmektedir; zira Aaron'un *Tsits'i* gerçekten devamlı olarak takması olanaksızdır; ne de olsa *Bet-Amikdaş*'taki özel görevler dışında, özel giysilerin giyilmesi yasaktır. Dolayısıyla Raşi'ye göre çeviri “[*Tsits'in*] *Alında bulunması, onlar adına [korbanlarının] Tanrı'nın Huzurunda daima kabul edilir olmasını sağlayacaktır*” şeklindedir. Fakat Tora'nın okunusunda kullanılan seslendirme işaretlerine bakılırsa, “devamlı olarak” ifadesi ilk bölüme ait görüldüğünden genel olarak çeviri, metinde yaptığımız şekildedir.

Hahamlarımız bu cümlelerin anlamı hakkında farklı görüşler ortaya koyarlar (*Talmud – Yoma* 7b). Bazıları, *Tsits'in*, *Koen Gadol*'un onu takmadığı zamanlarda bile, sürekli olarak görevini yerine getirdiğini ve *korbanların* kabul edilmesini sağladığını söylerler. Başkaları ise, *Tsits'in* sadece takıldığı sürece etkili olduğu görüşündedirler. Üstelik bu görüşe göre, *Koen Gadol*'un “devamlı olarak” *Tsits'in* yerinden kayıp kaymadığını kontrol etmelidir. Bu da ona sürekli olarak Tanrı'nın Büyük ve Heybetli İsmi'ni üzerinde taşıdığını hatırlatacak ve saygıda kusur etmemesini sağlayacaktır (a.y.; Raşi). Bu iki görüşü bir arada ele alırsak, insanın, kutsallığa hiçbir zaman alışmaması, bunu alelade bir şeymiş gibi görmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kutsiyetin etkili olabilmesi için, kişinin devamlı olarak onun aktif olarak farkında olması şarttır. Diğer yandan, bir kişi, bu açıdan sorumluluklarını yerine getirdiği takdirde, kutsiyetin olumlu etkileri, o kişi dünyevi işlerine geri döndükten sonra bile devam edecektir.

39. Entariyi – İbranice *Ketonet*.

Dama-dokusuyla ör – Bu, kabartma ve gömme desenlere sahip özel bir örgüdür. Dokuma, tıpkı *Hoşen*'deki değerli taşların yerleştiği yuvalar gibi, fakat bu kez kumaşın kendi parçasından mamul yuvalarla oluşacaktır (p. 4, Raşi o.a.). Bu, *Koen Gadol*'u hem bir insan hem de Tanrı'nın bir kulu olma yolunda geliştirecek olumlu etkileri özümsemeye her zaman hazır oluşunun bir simgesidir (Hirsch).

Bazıları entarinin baklava şeklinde, yan yana dizilmiş küçük gözlerden oluşan bir motifle donatılmış olduğunu yazar (Saadya Gaon; İbn Yanah; krş. İbn Ezra). Başkaları ise, bunun bal petekleri şeklinde altıgen bir motif dizgisine sahip olduğunu söyler (*Yad – Kele Amikdaş* 8:16).

Bu entarinin, ayrıca dokunup sonradan ana gövdeye dikilen uzun kolları vardır (a.y.). Entari vücuda dar bir şekilde oturacak, ayaklara kadar uzanacaktır (a.k. 8:17; Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:2). Kollar bileklerde başlanacaktır (Josephus).

Sarık – İbranice *Mitsnefet*. Ya da “*türban*” (İbn Yanah; Radak, *Şeraşim*). Bu, 16 *ama* (7,68m.) uzunluğunda, *Koen*'in kafasına çepeçevre sarılan ketenden bir kumaştır (*Yad – Kele Amikdaş* 8:19).

Josephus, sarığın dağılmaması için, sarıldıktan sonra dikildiğini ve dikiş yerinin de görünmemesi için kaliteli bir keten kumaş parçasıyla kapatıldığını yazar. Bu, hem *Koen Gadol* hem de diğer normal *Koenler* için geçerliydi (*Eski Dönemler* 3:7:3). Ancak *Koen Gadol* ile ilgili istisna, bu keten sarığın gök mavisi bir kumaşla örtülmesidir (bkz. p. 37 açık.). Bunun üzerine de yatay altın bantlar içeren ve çiçeği andıran bir taç gelecektir. Taç, *Tsits'in* yerleşeceği bir boşluk olması için ön taraftan açıktır. Bu paragraf Josephus'un görüşünü yansıtmaktadır (*Eski Dönemler* 3:7:6)

Başkaları ise *Mitsnefet*'in basit koni şeklinde bir şapka olduğunu söyler (29:4, Raşi o.a.).

Nakışlı – Bkz. 26:36 açık.

Kuşak – İbranice *Avnet*. Bu, üç parmak (6cm.) eninde ve 32 *ama* (15,36m.) boyunda bir kuşaktır (*Talmud Yerusalmi – Yoma* 7:3; *Yad – Kele Amikdaş* 8:19). Bazıları ise bunun vücudun etrafını sadece iki kez sardığını yazar (*Talmud – Arahin* 15b, *Tosafot* o.a., *Avnet* k.b.). *Avnet*, renkli yünle işlenmiş ketenden üretilcektir (*Talmud – Yoma* 12b; *Yad – Kele Amikdaş* 8:1). Normal şartlarda yün ve ketenin bir arada örtülmesi yasak olmasına karşın (Vayikra 19:19), bu yasak *Koenler*'in kıyafetleri için geçerli değildir. Yine de görevleri tamamlandığı anda kuşaklarını çıkarmaları gerekir; zira bu istisna sadece kutsal görev süresince geçerlidir (*Yad – Kele Amikdaş* 8).

מב וְעָשָׂה לָהֶם מִכְנָסִי-כֹד לְכִסּוֹת בִּשְׂרָ עֲרוֹה מִמֶּתְנִים

42

וְעִד־יִרְכִּים יִהְיוּ: מִג וְהָיוּ עַל-אַהֲרֹן וְעַל-בָּנָיו בְּבָאֵם | אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד אֵן

43

בְּגִשְׁתָּם אֶל-הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת בִּקְדֹשׁ וְלֹא-יִשְׂאוּ עֹן וּמִתּו חֶקֶת עוֹלָם לֹ

וְלִזְרַעֲן אַחֲרָיו: ם

imsel olarak “Zar – Yabancı” ile aynı statüye girer. Yaptığı hizmet ve ibadet geçerli olmadığı gibi, ölümü hak eder (bkz. Bamidbar 18:7; Talmud – Zevahim 17b; Rabenu Behaye).

Diğer yandan, bu ifade aynı zamanda bir sözü de içermektedir. Koenler’in Bet-Amikdaş’taki hizmetleri sırasında bu sayılanlardan başka bir giysi giymesi yasaktı. Yaz-kış aynı kıyafeti giyerlerdi ve Tora, bu kıyafetleri giydikleri sürece, onların nem ya da soğuktan dolayı ölmeyecekleri garantisini vermektedir (Sifte Koen).

Ebedi bir kanundur – Nesiller boyunca, kutsal hizmet sırasında, tüm Koen Gadollar sözü geçen sekiz, tüm normal Koenler de dört giysiyi giymekle yükümlüdür.

🌀 Özel giysiler ve sağladıkları.

Bir anlamda Koen Gadol, bir kralın, oğluna tuttuğu eğitmen gibidir. Bu eğitmenin, prensin eğitimi için istediği zaman saraya girip çıkma yetkisi olabilmelidir. Bu sebeple kral ona bir üniforma verir; muhafızların onu giriş çıkışlarda tanımlarını ve geçişine izin vermelerini sağlar.

Kodeş Akodaşim son derece kutsal bir yerdir ve Tanrı, örneğe benzer şekilde, buraya girdiğinde meleklerin ona zarar vermemesi için Koen Gadol’un bu giysileri giymesini öngörmüştür. Koen Gadol ne kadar günahsız ve kutsal biri olursa olsun, eksik tek bir giysiyle içeri girdiği takdirde, meleklerin saldırısına karşı savunmasız olacaktır. Tanrı’nın Kutsal Varlığı’nın barındığı son derece kutsal bir yere girmek için günahsız olmak bile yeterli değildir. Ne de olsa insan toz ve topraktan ibarettir. Bu sebeple bu özel giysileri giymesi gerekir. Toplam sekiz tane olan giysiler, sekizinci günde yapılan sünnete denk gelir. Bu da, Koen Gadol’un özellikle Berit Mila sayesinde buraya girebildiğine işaret eder. Fakat Berit Mila sadece vücuttan bir et parçasının kesilip atılması anlamına gelmez. Bu, Tanrı ile yapılan antlaşmanın insanın vücudunda yer alan işaretidir. Sünnetli bir kişi, cinsellikle ilgili her türlü yasağa karşı kendisini büyük bir dikkatle korumalıdır. Koen Gadol’un da Kodeş Akodaşim’den sağ salım çıkabilmesi, Berit Mila’ya sadık, kutsal bir yaşam sürmesi sayesinde.

Koen Gadol’un her giysisi, belirli bir günahın affını sağlama özelliğine sahiptir. Giysilerin anlatımı ile, sıradaki bölümde anlatılan ve korbanlar eşliğinde gerçekleştirilen atama töreninin yan yana verilmesi de bunu göstermektedir. Tıpkı korbanların günahları onarması gibi, Koen Gadol’un özel giysileri de Bene-Yisrael için telafi sağlar.

Herhangi bir günahın affedilmesi için basitçe bu giysilerin varlığı ya da öylesine bir korbanın yeterli olmadığı açıktır. Bir örnek vermek gerekirse; A kişinin B’ye karşı bir suç işlediğini ve onun X kadar parayı kaybetmesine neden olduğunu düşünelim. Bu durumda B’nin kaçınılmaz olarak A’ya karşı bazı olumsuz duyguları vardır. Eğer A, pişman olup B’ye gelir ve af dilerse, B de olayın

⁴² Çıplaklığı örtmek için onlara keten donlar yap. Belden kasıklara kadar olsunlar.

⁴³ [Tüm bu giysiler,] Buluşma Çadırı'na geldiklerinde ya da kutsiyet içinde hizmet etmek üzere *Mizbeah*'a yaklaştıklarında Aaron'un ve oğullarının üzerinde olacak, [bu sayede] günah işleyip ölmeyeceklerdir. [Bu,] O ve ardından [gelecek] tüm soyu için ebedi bir kanundur.

gerekmektedir. Bu, bir sonraki pasuğa kadar söz edilmeyen donlar için de geçerlidir. Ancak *Or Ahayim*, donların henüz belirtilmemiş olmasından yola çıkarak, don giydirmenin törenin bir parçası olmadığını kaydeder. Aksine, *Koenler*, Moşe'ye donları giymiş halde geleceklerdir [zaten Moşe'nin önüne çıplak halde çıkmaları saygısızlık olacaktır]. Moşe de onlara diğer giysilerini giydirecektir. Ramban da (29:9) benzer bir açıklama yapar ve bir sonraki bölümde Moşe'nin, *Koenler*'i giydirişinden bahsedilirken, donlardan söz edilmediğine işaret ederek bu görüşe kanıt getirir.

Onları meshedecek – Aaron ve oğullarını (Raşi). Bahsedilen giysileri değil (*Sifte Hahamim*). Bkz.29:7; 30:22-30.

Yetkili kılacak – Bu ifadenin tam çevirisi “*ellerini dolduracaksm*” şeklindedir; krş. 29:24. Raşi ve Ramban bu deyimini kaynağı hakkında farklı görüşler ileri sürerler. Raşi, göreve yeni başlayacak resmi görevlilerin ellerine, yeni yetkilerinin bir sembolü olarak uzun deri eldivenler verildiğini söyler. Bu şekilde, elleri gerçek anlamda *dolacaktır*. Ramban'a göre, bu ifade figüratif ve “bütünlük kazanma” ifade eder. Yüksek düzeyde bir görevi yapacak yetkide olmayan birinin “elleri boş”tur. Zira yetki, insanın elleriyle kullandığı bir araç gibidir. Diğer yandan kişi yetki sahibi olduğunda, eline bu araç geçmiş, “elleri dolmuş” olur. Bu şekilde söz konusu kişinin eksikliği giderilmiş, deyimın gerçek anlamı olan “bütünlük” sağlanmış olur. Bu örnekte de, Aaron ve oğulları kutsal hizmete uygun olacak şekilde yetkiyle donatılmışlardır (Sforno). Benzer şekilde, bir sonraki bölümde anlatıldığı üzere, *Mişkan* ve *Koenler*'in kutsal göreve başlamalarını işaretleyen *korban* işlemi de “*Miluiim* – *Doldurma*; *Tamamlama*” olarak adlandırılır.

Kutsayacaksın – *Targum Onkelos* ve *Targum Yonatan*, söz konusu kutsamanın, bir sonraki bölümde yapılan *korban*larla gerçekleştiğini kaydederler.

42. Çıplaklığı – Tam çeviriyle “*çıplaklık etini*”; mahrem bölgesini. p. 40'taki “*onur ve görkem*” ifadesinin tüm giysileri tanımladığı görüşüne göre, donlar bu amacı taşımamaktadır. Zira bu donlar tamamen tüm giysilerin altında kalacağından,

dışarıdan görünmeyecek; tüm işlevi çıplaklığı örtmek olacaktır. p. 40'taki giysilerden ayrı olarak burada verilmesinin nedeni budur (Abravanel; *Meam Loez*).

Onlara – Hem Aaron'a hem de oğullarına (Raşi).

Keten – Tam çeviriyle “*bez*”. Fakat hangi maddeden yapıldığının özellikle belirtilmediği durumlarda bu ketendir. *Koenler*'e yapılan donlar, altı lifle bükülmüş ketenden, yeni olarak özel bir örgüyle dokunacak ve kutsal görev dışında giyilmeyecektir (*Talmud* – *Zevahim* 18b).

Donlar – Bunlar belde, kalbe yakın bir bölgeden dizlere kadar olan kapalı donlardır (*Talmud* – *Nida* 13b; *Yad* – *Kele Amikdaş* 8:18). Diz hizasında, bağlanmalarını sağlayan ipleri vardır (a.y.; Josephus, *Eski Dönemler* 3:7:1). Başka otoritelere göre ise bağ yeri bel hizasındadır (*Tiferet Yisrael*, *Kelale Bigde Kodes*).

Böylece *Koen Gadol*'un görev sırasında giymesi gereken sekiz giysi vardır: *Hoşen*, *Efod*, üstlük, entari, sarık, kuşak, *Tsits*, ve don. Normal bir *Koen* ise dört giysi ile görev yapar: Entari, kep, kuşak ve don. İstisna olarak, *Yom Kipur*'daki özel ibadet sırasında *Koen Gadol* da altın kıyafetlerini giymez; sadece dört giysiyi takar: Entari, sarık, kuşak ve don. Bu kıyafet “*Bigde Lavan* – *Beyaz Kıyafet*” olarak bilinir. Ayrıca buradaki kuşak, normalde giydiği kuşaktan farklı olarak yün karışımı içermez; sadece ketenden mamuldur.

43. [Tüm bu giysiler] – Bu Raşi'nin görüşüdür. Herkes görev sırasında kendisine özel giysilerin tümünü giymekle yükümlüdür. Ramban'a göre ise bu pasukta özellikle donlardan bahsedilmektedir.

Buluşma Çadırı'na – Yani *Mişkan*'a. Fakat aynı kural *Bet-Amikdaş* için de geçerlidir (Raşi).

Kutsiyet içinde – Ya da “*Kutsal Mekan'da*”.

Ölmeyeceklerdir – Buradan çıkan sonuca göre, sekiz giysiden birini eksik giyen bir *Koen Gadol* ya da dört giysiden birini eksik giyen normal bir *Koen*, “*Mita Bide Şamayim* – *Tanrı Eliyle Ölüm*” cezasına layık olur (bkz. p. 35 ačk.). Böyle bir *Koen* “*Mehusar Begadim* – *Eksik Giysili*” olarak adlandırılır. Bu haliyle, *Koen* olmayan ve dolayısıyla kutsal hizmete yetkili olmayan alelade biri [ter-

1 רביעי א וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד כן-בקר ואילים שנים תמימים:

sorular nasıl kesin ve kusursuz cevap alıyorsa, bir yargıç da kanuna hiçbir şüpheye açık olmayan bir şekilde vakıf olması gerektiğini bilmelidir. Böylece Hoşın yargı hatalarını engelleme özelliğine sahiptir. Ve yine de hata olduğu takdirde bu hatalar için onarım sağlayacaktır.

Efod putperestlik günahını onarır. Tanah'ta bir pasuk buna gönderme yapmaktadır: “Efod yok; terafim var” (Oşea 3:4). Terafim, putperest uygulamanın bir parçasıdır (bkz. Bereşit 31:19). Pasuk, Efod'un yokluğunda terafimin olduğunu söyleyerek, aksi yöndeki “Efod varsa, terafim yok” imasında bulunmakta, böylece Efod'un putperestlik günahının onarımını gerçekleştirdiğini belirtmektedir.

Üstlük (Meil), Laşon Ara günahı için onarım sağlar. Üstlüğün eteklerin ses çıkaran çingıraklar vardır ve sesle/sözle işlenen günahlar için bağışlanma sağlar. Laşon Ara en ciddi günahlardan biridir. Ne yazık ki çok yaygın olduğundan, insanlar bunun bir günah olduğunun farkında değildir. Mısır'dan çıkan nesil, Laşon Ara günahı sebebiyle çölde ölmeye mahkum olmuştu. Casuslar Erets-Yisrael hakkında olumsuz bir rapor getirmişler, halk da onları dinlemiş, olay ulusal bir felakete dönüşmüştü. Laşon Ara'nın ciddiyetini detaylı olarak anlatmak bu satırları çok genişletecektir; fakat kısaca belirtmek gerekirse, kişi ağzından çıkan her söze titizlikle hakim olmalı, başkalarına yönelik iftira, kötü söz, dedikodu sarf etmekten, uç düzeyde kaçınılmalıdır.

Tsits arsızlık günahının onarımını sağlar. Bu günah İbranice deyimsel olarak “Azut Panim – Yüz / Alın Sertliği” olarak bilinir. Sert alınlı olmak, arsızlık ifade eder (bkz. Yirmeyau 3:3). Tsits de alna takıldığı için bu günaha denk gelir. Hiç utanması olmayan bir kişi üzerinde toplumsal normların etkisi olmaz. Dolayısıyla sınır tanımaz hale gelen bu kişi, birçok ciddi günaha sürüklenecektir. Yüzü kızaran bir kişi ise, “Yetser Ara – Kötü Dürtü” kendisini günaha teşvik etse bile, kolayca günah işlemez. Bu sebeple Mişna'da “Arsızlar Geinam'a, utanma duygusuna sahip olanlar ise Gan Eden'e gidecektir” (Pirke Avot 5:23) denmektedir. Bir kişi arsız davranış sergiliyorsa, atalarının Sinay'da Tora verildiği sırada orada bulunan topluluğa dahil olmadığı söylenebilir. Bir Yahudi'nin ayırt edici üç özelliği, merhametli, sıkılgan ve iyiliksever oluşudur (Talmud – Zevahim 88b; Meam Loez).

29.

Hizmete başlama töreni. Mişkan ve Koenler'in özel giysilerinin üretimi tamamlandıktan sonra, hem yapı hem de Koenler, bu bölümde anlatılan törenle kutsal hizmete atanacaklardır. Burada anlatılan korban-merkezli tören “Miluim – Doldurma; Eksikliği Tamamlama” olarak da bilinir. Zira törenin sonunda Koenler ve Mişkan, birer insan ya da nesne olarak kendilerinde tören öncesinde henüz olmayan yetki ve özelliklere sahip olmuşlar, bir anlamda görev için gerekli eksiklikleri tamamlanmıştır. Bu tören, 23 Adar tarihinden başlayıp, yedi gün boyunca sürekli olarak gerçekleştirilecek ve 1 Nisan tarihinde doruk noktasına ulaşacaktır. Bu yedi gün boyunca tören, Moşe Rabenu tarafından gerçekleştirilecektir. Törenler süresince Moşe, Koen Gadol statüsünde olacak ve beyaz keten kıyafet giyecektir. 1 Nisan'da Aaron ve oğulları göreve başlayacak ve tüm zamanlar için Koenlik özelliği bu ailede kalacaktır. Bu bölüm, söz konusu törenle ilgili emirlere yer vermektedir. Bu emirlerin pratikteki uygulandığını anlatımı ve 1 Nisan'daki doruk noktası ise Vayikra kitabının 8-10. peroklerinde yer almaktadır.

Korban işleminin alt bileşenleri [örneğin kanla yapılan işlemler, korban organlarının Mizbeah'ın üzerine yerleştirilmesi vb.] Vayikra kitabının ilk yedi bölümünde ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Bu nedenle buradaki açıklamalarda bu konulara sadece biraz değinilecek, daha çok törenle ilgili özel durumlar üzerinde yoğunlaşılacaktır.

1. Yapacağın şey şudur – Tanrı, Moşe'ye hitap etmektedir. Tora sadece “yapacağın şudur”; ya da “şunu yapacaksın” demek varken, fazladan “Davar – Şey” sözcüğünü kullanmıştır. Bu sözcük, bu bölümde anlatılan törenin tümünü ifade etmekte olmasına karşın, ayrıca “Söz” anlamına da sahiptir. Rabenu Behaye, bu pasukta, ileride Yahudiler'in Bet-Amikdaş'tan yoksun kalıp sürgüne çıkacakları ve dolayısıyla korban yapamayacakları günlere gönderme yapıldığını belirtir. Bet-Amikdaş'ın yokluğunda, Tanrı önünde af sağlayan korbanların yerini dualar – “sözler” – almaktadır (Midraş – Şemot Raba 38:4). Tanah'ta söylendiği gibi “Boğaları [korban edememenin karşılığını] dudaklarımızla ödeyelim” (Oşea 14:3).

[115. Koenler'in Kutsal Göreve Atanması]

29.

¹ [Aaron ve oğullarını,] Benim Adıma birer Koen olmaları yönünde kutsamak için yapacağın şey şudur: Genç bir boğa ve iki koç al; kusursuz [olmalıdırlar].

üzerinde çok durmamaya karar verip onu gerçekten affederse bile, her şey bitmiş sayılmaz. Ne de olsa B, X kadar parayı kaybetmiştir ve bu kayıp halen sabittir. Bu açıdan A'nın, bu telafiyi sağlaması da gerekir. İki olasılık vardır: Ya kendi cebinden X kadar para verir, ya da onu çok seven bir büyüğü veya yakını onun adına bu telafiyi sağlar. Böylece olay tamamen kapanmış olur. Yani geri dönüş süreci, af ve telafi olarak iki aşamadan oluşur. Ve iki aşamadan birinin eksik olması, diğerini yetersiz kılar.

Örnek kusursuz olmasa da, bu örneğe benzer şekilde, bir kişi günah işlediği zaman Tanrı'nın Emri'ni ihlal etmenin yanında, manevi dünyada da belirli bir zarara yol açmış olur. Bu nedenle pişmanlık, hatayı kabullenme ve bir daha yapmama konusunda kesin kararlılıktan oluşan *Teşuva* aşaması elbette çok önemlidir. Fakat bunun ötesinde, açılan zararın da onarılması gerekir. Bunu kendi çabalarıyla gerçekleştirir. Örneğin, *Tsedaka* verebilir, oruç tutabilir, hayır işleri yapabilir, dualarını çok içten bir şekilde yapmaya başlayabilir, *Bet-Amikdaş* zamanında *korban* getirebilir, herhangi bir mitsvayı, asgari gerekliliğin ötesinde standartlarla yerine getirmeyi üstlenebilir vs. İkinci bir olasılık da, onun adına bu onarımın, Tanrı tarafından bahsedilen bazı avantajlarla sağlanmasıdır. İşte sıradaki paragraflardaki "onarım"dan kasıt, bu ikinci aşamadır. Ve *Koen Gadol*'un giysileri bu ek avantajlardan bazılarıdır. Şöyle ki;

Entari, kan dökme günahını onarır (krş. Bereşit 37:31, *Ketonet*). Daha önce de (20:13) belirtildiği üzere cinayetin mahkemece cezalandırılabilmesi için tanıklar ve uyarı gerekir. Bunlar olmadığı takdirde ceza verilemez. Her ceza, günahkarın günahının temizlenmesi anlamına geldiğinden, böyle bir durumda onarım sağlanamayacaktır. Bu onarımı entari sağlar. Diğer yandan birçok otorite, cinayetin son derece ağır bir günah oluşu nedeniyle, entarinin katilin temizlenmesine yetmeyeceğini söyler. Bu otoriteler, entarinin sadece, Devarim 21:1-9'da anlatıldığı şekilde bir cinayetle doğrudan bağlantılı olmasa da sorumlu tutulan kişilerin temizlenmesini sağladığını; gerçek katilin ise Tanrı tarafından Kendi uygun gördüğü yollarla cezalandırıldığını belirtirler.

Don, cinsel ahlaksızlık günahı için onarım sağlar. Diğer giysilerin neyi örttüğü söylenmezken, donun çıplaklığı [İbranice *Eruva*; cinsel ahlaksızlığı ima

eden bir terim] örtme amaçlı olduğu vurgulanmaktadır (p. 42).

Sarık, gurur günahını onarır. Gururlanmak ve böbürlenmek oldukça ciddi bir günahdır. Her yere uzanan ve birçok ciddi günaha yol açan kötü bir kök gibidir. En basit anlamıyla, başkalarının nefretine ve dedikodularına yol açar. Dahası, insanın hatalarını görmesini, onları düzeltmesini ve *Teşuva* yapmasını engeller. Hahamlarımız bu günahın putperestliğe denk sayılabileceğini, sürekli böbürlenmenin, Tanrı'nın mevcudiyetini inkara denk bir davranış olduğunu söylerler. Sarık, vücudun en yüksek kısmı olan başa giyildiğinden gurur günahının panzehiridir.

Kuşak, ahlaksız düşüncelere dalma günahını onarır. Akli ahlaksız düşüncelerle meşgul etmek, bunlar gerçeğe dönüştürülmesine bile ciddidir. Bu daha çok erkekleri ilgilendiren bir sorundur; zira spermanın boşa gitmesine neden olacak şeylerden kaçınılmalıdır (krş. Bereşit 38:9) ve ahlaksız düşünceler bu sonuca yol açabilir. Gündüz bu tip hayaller kurmak, gece kirliliğine yol açabilir. Arzuların doğum yeri kalptir. Kuşak da kalbin hemen altına bağlandığı için bu günahın onarımını sağlar.

Hoşen yargı hatalarını affettirir ve hatalı karar veren bir yargıç için onarım sağlar. Bu sebeple "*Hoşen Mişpat – Yargı Hoşeni*" olarak adlandırılır. Söz konusu hatalar dört şekilde olur: [1] Yargıcın taraflardan birine, statü farkı sebebiyle daha olumlu yaklaşması (bkz. Devarim 1:17); [2] Yargıcın büyük ve küçük davalar arasında ayırım yapması (a.y.; krş. 18:22); [3] Yargıcın taraflardan birinden korkması ve muhakemesini o kişinin yararına olacak şekilde yapması (bkz. Devarim 1:17 ačk.); [4] Yargıcın gerçek kanunu bilmemesi ve kendi mantığına göre fikir yürüterek karar vermesi. *Hoşen* de bu dört şekle uygun şekilde onarım sağlar. Bir görüşe göre de, aklına onu getiren bir yargıcın yanlış davranmasını engeller. [1] *Hoşen*'de kabilelerin isimleri statüye göre değil, doğum sıralarına göre dizilidir. Yeuda kraliyete sahip olmasına karşın, başta değildir. [2] *Hoşen*'deki taşların değerleri eşit değildir; fakat hepsi aynı değerdeymiş gibi, aynı yerde bir aradadır. [3] Tanrı'nın Açık İsmi (*Urim* ve *Tumim*), *Hoşen*'in kat yerinin içindedir. Yargıç da herhangi birinden değil, sadece Tanrı'dan korkması gerektiğini bilmelidir. [4] Ayrıca *Urim* ve *Tumim*'e sorulan

ב וְלַחֵם מִצֹּת וְחֶלֶת מִצֹּת בְּלוֹלָתָא 2
 בִּשְׁמֵן וּרְקִיקֵי מִצֹּת מְשֻׁחִים בִּשְׁמֵן סֵלֶת חֲטִים תַּעֲשֶׂה אֹתָם: ג וְנָתַתָּ 3
 אוֹתָם עַל-סֵל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בֶּסֶל וְאֶת-הַפֶּר וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם: 4
 ד וְאֶת-אֶהֱרֹן וְאֶת-בָּנָיו תִּקְרִיב אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמַּיִם: 5
 ה וְלִקַּחְתָּ אֶת-הַבָּגְדִים וְהִלַּבְשָׁתָּ אֶת-אֶהֱרֹן אֶת-הַכֹּהֲנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֹפֶד 6
 וְאֶת-הָאֹפֶד וְאֶת-הַחֹשֶׁן וְאֶפְדָּתָּ לוֹ בַּחֹשֶׁב הָאֹפֶד: ו וְשִׁמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת
 עַל-רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת-נֹזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל-הַמִּצְנֶפֶת:

Yine buna ayrılan 1/8 log yağ da on eşit parçaya bölündükten sonra, her un kütlesi için şu işlem yapılacaktır. Üzerine yağ dökülen un iyice yoğrulacak, ardından kap içinde su eklenip tekrar yoğrulacaktır. *Hamets* olmaması için yoğurma işlemine hiç ara verilmeyecek ve her biri fırında kalın somunlar halinde pişirilecektir. Bunlar ne haşlanacak ne de kızartılacaktır (*Yad – Maase Korbant* 13:8).

Üzerine yağ sürülmüş – Kullanılan sözcük “*meshedilmış*” anlamına da gelebilir. Fakat “*meshetmek*” yüksek göreve atama anlamı taşıyan bir sözcüktür ve matsa gevrekleri için böyle bir şeyi söylemek anlamsızdır (bkz. 30:29 açık.). Yine de, mesh işleminde olduğu gibi, bu matsaların üzerine X şekli oluşturacak şekilde zeytinyağı sürülecektir (a.y.; Raşi; bkz. p. 7 açık.).

Matsa gevrekleri – Günümüzde kullanılan matsalar. Buna ayrılan un yine on eşit parçaya bölünecektir. Aynı şekilde buna ayrılan 1/8 log miktarındaki yağ da on eşit parçaya bölünecektir. Her un kütlesi, ılık suyla yoğrulacak, *Hamets* olmaması için yoğurma işlemine ara verilmeyecektir. Daha sonra her hamur parçası merdaneyle inceltilecek ve fırında pişirilecektir. Sonrasında da, her parça için meshetme işlemi yapılacaktır (bkz. ö.a.).

En iyi kalite – İbranice *Solet*. Hiç kepeği olmayan en ince un (İbn Ezra; bkz. Bereşit 18:6).

3. Sepet içinde getir – Hazırlanan otuz hamur işi tek bir sepete yerleştirilecektir.

Bu pasukta sayılanlar, *Mişkan*’ın kurulduğu gün avluya getirilecektir (Raşi; Raşbam).

4. Mikveye daldır – Raşi; *Targum Yonatan*; *Midraş Agadol*; *Josephus*, *Eski Dönemler* 3:8:6. Bkz. 19:10 açık.; *Vayikra* 15:16 açık.

Mikve, 40 sea doğal su içeren özel olarak inşa edilmiş bir havuzdur (*Targum Yonatan*). Tora burada tam çeviriyle “suyla yıka” değil “*suda yıka*” diyerek belirli bir su havuzunun içinde olunması gerektiğini ima etmektedir (krş. *Talmud – Hagiga* 11a, Raşi o.a., *Bamayim* k.b.).

5. Efod’un [altına giyilen] üstlüğü – Tam çeviriyle “*Efod’un üstlüğü*” (bkz. 28:31 açık.).

Giydir – Bir görüşe göre, giysileri Moşe giydirmemiş, Aaron’a giymesini emrettikten sonra Aaron kendisi giymiştir (*Raşi Meforaş*).

6. Kutsiyet tacını – Bu, üstünde “*Kodeş L’Aşem*” yazılı olan *Tsits*’i tanımlamaktadır (28:36). Nitekim *Vayikra* 8:9’da *Tsits*’ten, “*kutsiyet tacı altın Tsits*” olarak bahsedilmektedir. Yahudi krallarla ilgili bölümlerde (*Devarim* 17:14 v.d.) taçtan hiç bahsedilmezken, hiçbir politik veya askeri gücü olmayan *Koen Gadol*’un “taç giydiğinin” söylenmesi dikkat çekicidir. Konuyu daha ilginç kılan şey, kralla ilgili bölümde ön plana çıkan gerekliliğin, kendisine ait bir Tora yazıp bunu her zaman beraberinde taşıması olmasıdır. Bu durum, gücü simgeleyen gerçek “tacın”, *Koen Gadol*’un kutsiyeti olduğunu; bir kralın da tüm değerlerini Tora temellerine oturtması gerektiğini öğretmektedir (*Oznayim Latora*).

Üzerine [bağlanacak şekilde] – *Tsits*, sarıgın üzerine yerleşmeyecek, onun önünde alnı bir kulaktan diğerine kaplayacaktır. Fakat onu alna sabitleyen gök mavisi sicim, ensede sarıgın üstünden geçecek şekilde bağlanacaktır (Raşi; bkz. 28:37: açık.).

² *Matsa* ekmekleri, yağla yoğrulmuş *matsa* somunları ve üzerine yağ sürülmüş *matsa* gevrekleri [de al]; bunları en iyi kalite buğday unuyla yapmalısın.

³ Bu [hamur işlerini] bir sepete yerleştir; onları sepet içinde getir. Boğayı ve iki koçu da [birlikte getireceksin].

⁴ Aaron ve oğullarını Buluşma Çadırı'nın girişine getir ve onları *mikveye* daldır.

⁵ Giysileri al ve Aaron'a, entariyi, *Efod*'un [altına giyilen] üstlüğü, *Efod*'u ve *Hoşen*'i giydir; [Aaron'u] *Efod*'un kuşağı ile düzenle.

⁶ Sonra başına sarığı koy ve kutsiyet tacını, üzerine [bağlanacak şekilde] sarığın [ön altına] yerleştir.

Buradan, dualarda okunan ve gerek tütsüyü (*Pitum Aketoret*; bkz. 30:34-37) gerekse de *korban*ları (*Ezeu Mekoman*) tanımlayan bölümlerin okunuşunun ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu bölümleri okuyan bir kişi, *korban* getirmiş gibi günahlarından arınabilir (*Meam Loez*).

Oznayim Latora, *Davar* kelimesinin, ağızdan çıkan sözün ne kadar önemli olduğunu vurguladığına dikkat çeker. Bu bölümün bağlamı içinde, ifade, *Mişkan*'ın ve *Koenler*'in kutsanmaları için sadece *korban*ların yeterli olmayacağı belirtilmektedir. Bunların yanında, Moşe'nin *sözlerine*, Tanrı'ya O'nun istediği şekilde hizmet edildiği zaman erişilen kutsiyet hakkındaki öğretilerine de ihtiyaç vardır.

Genç bir boğa – İkinci yılını süren genç bir boğa (*Mişna* – *Para* 1:2; *Yad* – *Maase Korbanot* 1:14). Teknik olarak bir yaşını bitirmiş, üç yaşını geçmemiş olmalıdır (*Raşi Meforaş*). Bkz. *Vayikra* 8:2.

İki koç – Bunlar da ikinci yıllarını sürüyor (*Mişna* – *Para* 1:3), teknik olarak 31 gününü doldurmuş, iki yaşını geçmemiş olmalıdırlar (*Raşi Meforaş*).

Mişkan'ın özellikle Altın Buzağı günahını onarma amacını taşıdığı görüşünü açan *Midraş*, bu hayvanların Aaron'un Altın Buzağı olayına karışmış olmasını temizlemek için getirildiklerini belirtir (bkz. 32:1-5). Emrin günahahtan önce verilmesi, Tanrı'nın hastalığa önceden ilaç göndermesiyle, ya da Tora'nın bu bölümde kronolojik sırayı takip etmemesiyle açıklanabilir. Tanrı'nın merhameti olmasa, böyle bir trajedi yüzünden, hem Aaron hem de ailesi yok olabilirdi. Altın Buzağı'ya karşılık genç boğa, Aaron'un arınması içindir. Dört oğlu olmasına karşılık, sadece iki koç getirilmesi de, iki büyük oğlu Nadav ve Aviu'nun yakın zaman sonra ölecek olmalarına dair bir işarettir (*Vayikra* 10:2). Getirilen iki koç diğer iki oğul Elazar ve İtamar içindir. Oğullarının da bir tür telafiye ihtiyacı olması, p. 10'da belirtilen gereklilikten anlaşılmaktadır. Oradaki emre göre oğulları da Aaron gibi, ellerini *korban*ların başına

dayayacaklardır. Bu hareket, günah itirafını ve onarımını temsil eder (p. 14, Ramban o.a.; Rabenu Behaye o.a.).

Bunların yanında, 1/10 *efalık* 10 ölçek un ve yarım *log* zeytinyağı getirilecektir. Un üç eşit parçaya ayrılacak ve üç *matsa* çeşidi için kullanılacaktır. Zeytinyağının yarısı, yani çeyrek *log*, *matsa* ekmeklerine ayrılacak; kalan da 1/8 *log*luk iki bölüm halinde diğer iki *matsa* çeşidinde kullanılacaktır (bkz. s.p. açk.).

2. Matsa – Bu pasukta bahsedilen üç çeşit mayalanmamış ekmek (*matsa*), *Vayikra* 2:4 ve 6:14'te açıklanmaktadır. Bunların her birinden onar tane getirilecektir (*Raşi*). *Koenler*'in geçimleri, ulusun başışlarına bağlı olacaktır. Böylelikle, kendilerine ait bir servetlerinin olmayacağını vurgulamak için, burada bahsedilen üç çeşit ekmek de mayalanmamıştır. Ayrıca buradaki ekmekler, farklı miktarlarda yağ kullanılarak hazırlanacaktır. *Ekmekler*, *somunlardan* iki kat fazla yağ içerecektir (bkz. s.a.). *Krakerler* ise yağsız yoğrulacaktır. Bu da, *Koenler*'in, maddi durumları hangi düzeyde olursa olsun, Tanrı'nın hizmetinde oldukları için gururlu ve mutlu olmaları gerektiğini göstermektedir (*Hirsch*).

Matsa ekmekleri – Bunlar, p. 23'te “yağlı ekmek”; *Vayikra* 7:12'de ise “*Murbehet* – *Kaynatılmış*” olarak adlandırılan hamur işleridir (*Raşi*; *Talmud* – *Menahot* 78a). Getirilen toplam unun üçte biri bu işe ayrılacak, bu miktar da on eşit parçaya bölünecektir. Ardından her parçaya ılık su katılıp hamur yoğrulacak, sonra da yenecek duruma gelene kadar kaynar suda pişirilecektir. Her on parça için aynı işlem tekrarlanacak, fırında biraz ateş gösterildikten sonra, gevreklik kazanmaları için çeyrek *log* yağda kızartılacaktır (*Yad* – *Maase Korbanot* 9:19; *Vayikra* 7:12, *Sifra* o.a.). Bkz. *Vayikra* 6:14.

Yağla – Zeytinyağıyla (*İbn Ezra*).

Matsa somunları – *Matsa* ekmeklerindeki gibi buna ayrılan un da üç eşit parçaya bölünecektir.

7 וְלִקְחַתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
 8 וַיִּצְקֶתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וּמִשְׁחָתָּ אֹתוֹ: ה וְאֶת־בְּנָיו תִּקְרִיב וְהִלַּבְשָׁתָם כְּתֹנֶת:
 9 ט וְחִגְרָתָ אֹתָם אֲבִנֵט אֶהְרֶן וּבְנָיו וְחִבַּשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְחִיתָה לָהֶם
 10 כֹהֵנָה לְחֻקָּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יָד־אֶהְרֶן וַיִּד־בְּנָיו: י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי
 11 אֹהֶל מוֹעֵד וּסְמַךְ אֶהְרֶן וּבְנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר: יא וּשְׁחַטְתָּ
 12 אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: יב וְלִקְחַתָּ מִדָּם הַפָּר וְנָתַתָּה
 עַל־קֶרְנֵת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעְךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹךְ אֶל־יִסּוּד הַמִּזְבֵּחַ:
 13 יג וְלִקְחַתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמִּכְסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכֶּבֶד וְאֵת
 שְׁתֵּי הַכַּלִּית וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עָלֶיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחַ:

noktadan itibaren anlatılmaya başlanacak olan kurbanlarla ilgili seremonidir. Bu görüşe göre pasuğun çevirisi “Koenlik, ebedi bir kanun şeklinde onlara ait olacak. Aaron ve oğullarını şöyle [birazdan vereceğim talimatları uygulayarak] yetkili kılacaksın:” şeklinde olmalıdır (Sifte Hahamim; Mizrahi).

Pasuğun alternatif bir çevirisi, “Böylece Aaron ve oğullarını Koenler olarak yetkili kılacaksın ve [bu prosedür] ebedi bir kanun olarak kalacaktır” şeklindedir (Rabi Arye Kaplan). Bu, gelecek nesillerde Koen Gadol’un atanmasının, özel yağla meshedilmesi ile gerçekleştirileceğinden yola çıkılarak yapılan bir çeviridir (Talmud – Keritot Perek 1).

10. Boğayı ... getir – Boğa daha önceden Mişkan’ın avlusuna getirilmiştir (p. 3). Burada ise, özellikle Koenler’in, günahların itiraf edilmesini ve affedilmeyi ifade eden bir hareketle, ellerini boğanın başına dayamaları için, Aaron ve oğullarına yaklaştırılmasından bahsedilmektedir (İbn Ezra). Bkz. 8:14 v.d.

Ellerini boğanın başına dayasın – Bu sadece eli hayvanın başına yerleştirmek değil, güçlü bir şekilde başa bastırmakla yapılır. Birden çok kişi olmasına karşın pasuk “dayasın” şeklinde tekil fiil kullanılmaktadır. Dolayısıyla önce Aaron olmak üzere, sırayla her Koen, iki eliyle boğanın iki boynuzu arasına tüm güçleriyle bastırıp, günah itirafında bulunacaktır (Yad – Maase Korbanot 3; Raşi Meforash).

11. Buluşma çadırının girişi civarında kes – Tam çeviriyle “girişinde”. Fakat kurbanın çadırın tam girişinde kesilmesi şart değildir. Çadırın girişini gören avlunun her yerinde olabilir (Raşi; Mizrahi).

Nitekim kesim işlemi, Mizbeah’ın kuzey duvarının yanında gerçekleştirilmiştir (Raşi Meforash). Kesen kişinin yüzü Kodeş Akodaşim’in olduğu yöne dönük olacaktır; “Tanrı’nın Huzurunda” ifadesinin anlamı budur (Ralbag; Meam Loetz).

12. Mizbeah’ın çıkıntılarına – Ya da “boynuzlarına”. Bkz. 27:2. Moşe, Mizbeah’ın tepesine çıkacak ve güneydoğu köşesinden başlayarak saatin ters yönünde tüm köşeleri dolaşacak, sağ elinin işaret ve orta parmaklarına aldığı kanı köşe çıkıntılarından dışa bakan köşelerine sürecektir (Raşi Meforash). Bu, bir Hatat-kurbanında yapılan standart prosedürdür; Vayikra 4:30. Başka kurbanlarda ise Mizbeah’a çıkılmaz; yanında durularak, kan, Mizbeah’ın yan duvarlarının alt yarısına gelecek şekilde köşelere boca edilir; bkz. p. 16.

Kaidesine – Mizbeah’ın inşaat talimatı (27:1-8) sırasında değinilmeyen bu detay, Mizbeah’ın duvarının alttan 1 ama yüksekliği hizasındaki basamak şeklindeki çıkıntıyı ifade etmektedir (Raşi; Talmud – Zevahim 59b). Mişkan’daki Mizbeah’ta çıkıntı tüm çevreyi dolaşırken, Bet-Amikdash’ta kuzey ve güney duvarlarında olmasına karşın, doğu ve batı duvarlarında köşeden sadece birer ama kadar uzanıyordu.

Moşe, köşe çıkıntılarına kan sürme işlemini tamamladıktan sonra Mizbeah’tan incek ve artan kanı, bu kaidenin güneybatı köşesinde yer alan gider deliğinin yakınına dökecektir (Raşi Meforash).

13. İç organları örten tüm içyağını – Yani, hayvanın karın boşluğu içindeki tüm içyağını (Ramban). Bkz. Vayikra 3:3. Ramban’a göre iki farklı iç yapı vardır. Bunların biri örtü amaçlı bir zar gibiyken, diğeri ise daha kalın ve tabaka

⁷ Mesh yağını al ve [Aaron'un] başına [biraz] dökerek onu meshet.

⁸ Ardından [Aaron'un] oğullarını yaklaştır ve onlara entariler giydir.

⁹ Onları kuşakla sar – Aaron ve oğullarını. [Oğullarına] kepler giydir.

Boylece Aaron ve oğullarını yetkili kılacaksın ve Koenlik, ebedi bir kanun şeklinde onlara ait olacak.

¹⁰ Boğayı Buluşma Çadırı'nın önüne getir. Aaron ve oğulları ellerini boğanın başına dayasın.

¹¹ Boğayı Tanrı'nın Huzurunda, Buluşma Çadırı'nın girişi civarında kes.

¹² Boğanın kanından [biraz] al ve parmağınla, Mizbeah'ın çıkıntılarına sür. [Kalan] Tüm kanı da Mizbeah'ın kaidesine dök.

¹³ İç organları örten tüm içyağını, karaciğer üzerindeki zarı, iki böbreği ve üzerlerindeki içyağını al ve [hepsini] Mizbeah'ta [tamamen yakarak] tüttür.

7. Başına [biraz] dökerek – Otoriteler, bunun nasıl yapıldığı hakkında farklı görüşler belirtirler. İbn Ezra'ya göre, Aaron'un başı sarığın yerleştirilmesinden önce meshedilmiştir. Ancak, Vayikra 8:9-12'de yazılanları işaret eden Ramban, Aaron'un yağ sürülmeden önce tüm kıyafetini kuşanmış durumda olduğunu öne sürer. Raşi, Aaron'un başına [sarıklı Tsits arasındaki boşluğa] ve kaşlarının arasına birkaç damla yağ sürüldüğünü, Moşe'nin daha sonra bunları alında bir X oluşturacak şekilde parmağıyla birleştirdiğini açıklar. Bir görüşe göre birleştirme ters U şeklindedir (*Meam Loetz*). Başka otoriteler ise, bunun "Koen" sözcüğünün ilk harfi olan Kaf şeklinde yapıldığı görüşündedir (Abravanel). Ramban sarığın Aaron'un başının çevresine geçirildiğini, dolayısıyla yağın, başın tam üstüne sürülebileceğini söyler.

8. Oğullarını yaklaştır – Buluşma Çadırı'nın girişine (İbn Ezra).

Giydir – Ne Aaron'un oğullarının giydirilmesinden bahsedilen bu ve sıradaki pasukta, ne de Aaron'un giydirilişini ele alan p. 5-6'da donlardan bahsedilmemiştir. Bunun nedeni, herkesin donunu kendi giymiş olmasıdır. Ne de olsa Moşe'nin önünde tamamen çıplak durmaları saygısızlık olacaktır (*Meam Loetz*).

9. Onları kuşakla sar... – Pasuktaki sözcük sıralamasına göre çeviri "sar onları kuşakla Aaron ve oğulları..." şeklindedir. Hahamlarımız bu pasuğun anlamı hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Bunun nedeni, emrin verildiği bu pasukla, uygulananın anlatıldığı Vayikra 8:7 ve 8:13 arasındaki farklılıktır. Buradaki sözlerden, Aaron ve oğullarının kuşakların bağlanması arasında hiç ara verilmemesi [yani arada başka bir giysinin giydirilmemesi] gerektiği anlaşılmaktadır. Vayikra 8:7'de ise Aaron'un entariden sonra kuşak, sonra

da üstlük ve diğer giysileri giydiği, Vayikra 8:13'te de oğullarının kuşaktan önce entari giydikleri görülmektedir. Yani Aaron'un kuşak giymesi ile, oğullarının kuşak giymesi arasında başka giysiler giyilmiş gibi bir anlatım söz konusudur. Bunu açıklamak için iki yaklaşım vardır:

[1] Gerçek sıralama buradaki gibidir. Yani Moşe, Aaron'a kuşak haricinde tüm giysilerini giydirecek, sonra oğullarına kuşak haricindeki giysilerini giydirecek, sonra Aaron'un kuşağını, hemen ardından da oğullarınıninkileri saracaktır. Vayikra'da kuşakların ardı ardına bağlanmamış gibi verilmesinin amacı, *Koen Gadol* ve normal *Koenler*'in kuşaklarının aynı şekilde dokunduğu yanlışına düşmememizdir. Zira *Koen Gadol*'un kuşağı yün-keten karışımı içerirken, normal bir *Koen*'inki sadece ketenden dokunacaktır. Metindeki çevirimiz bu görüşü doğrultusundadır.

[2] Gerçek sıralama Vayikra'daki gibidir; yani kuşak dahil olmak üzere bütünüyle Aaron, sonra da oğullarının giysileri giydirilmiştir. Bu pasuğun anlamı ise "Onları, Aaron ve oğulları [için aynı olan] kuşakla sar" şeklindedir. Başka bir deyişle, pasukta "Aaron ve oğulları" denmesinin amacı, *Koen Gadol* ile normal bir *Koen*'in kuşaklarının tamamen aynı olduğunu [ve her ikisinin de yün-keten karışımıyla dokunduğunu] vurgulamaktır. (bkz. 28:40 açık.; *Talmud – Yoma* 5b-6a; *Meam Loetz*).

Ebedi bir kanun – Bu pasuk, açılış töreni sonrasında *Koenlik* statüsünün, sonsuza dek sürecek bir görev olarak Aaron'un ailesine ait olacağını söylemektedir. Bundan sonra aile içinde doğacak her erkek *Koen* olacaktır.

Bu statü Moşe'nin Aaron ve oğullarını "yetkili kılmasıyla" gerçekleşecektir (Raşi). Yetkili kılma prosedürü ise, şu ana kadar anlatılan özel giysileri giydirme seremonisidir (*Gur Arye*; *Mesiah İlemim*). Bir görüşe göre ise yetkili kılma prosedürü, bu

יָד וְאֶת־בָּשָׂר

14

הָפֵל וְאֶת־עֶרְוָה וְאֶת־פְּרִשּׁוֹ תִשְׂרֹף בְּאֵשׁ מִחוּץ לַמִּזְבֵּחַ חֲטָאת הוּא:
 15 טו וְאֶת־הָאֵיל הָאֶחָד תִּקַּח וְסָמְכוּ אֹהֶרָן וּבְנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵיל:
 16 טז וְשַׁחֲטָה אֶת־הָאֵיל וְלָקַחְתָּ אֶת־דָּמּוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
 17 יז וְאֶת־הָאֵיל תִּנְתַּח לְנִתְחָיו וְרַחֲצֵה קִרְבּוֹ וְכִרְעֵיו וְנִתַּח עַל־נִתְחָיו
 18 וְעַל־רֹאשׁוֹ: יח וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאֵיל הַמִּזְבֵּחַ עֲלֵה הוּא לַיהוָה רִיחַ
 19 נִיחֹחַ אֲשֶׁה לַיהוָה הוּא: חֲמִישִׁי יט וְלָקַחְתָּ אֶת הָאֵיל הַשֵּׁנִי וְסָמְךָ אֹהֶרָן
 20 וּבְנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵיל: כ וְשַׁחֲטָה אֶת־הָאֵיל וְלָקַחְתָּ מִדָּמּוֹ
 וְנִתַּח עַל־תְּנוּךְ אֶזְרוֹ אֹהֶרָן וְעַל־תְּנוּךְ אֶזְרוֹ בְּנָיו הִמְנִית וְעַל־בִּהֶן יָדָם
 הִמְנִית וְעַל־בִּהֶן רַגְלָם הִמְנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

17. Bağırsaklarını – *Targum Yonatan*. Ya da “*karm boşluğunu*” (*Targum Onkelos*).

Yıka – Bkz. Vayikra 1:9 ve 1:13.

Bir arada – Raşi; Mizrahi.

18. Tümüyle Mizbeah'ta tüttür – Hayvan on parçaya ayrılıp, bu parçalar tuzlandıktan sonra tamamen yakılacaktır (*Raşi Meforah*).

Ola-korbanı – Bkz. Vayikra 1:3 v.d. Bkz. Bereşit 8:20 açık. Koenler'in pay sahibi olabildiği diğer *korban* çeşitlerinden farklı olarak, *Ola-korbanı* tümüyle Mizbeah üzerinde yakılır.

Memnuniyetle kabul edeceği – Tam çeviriyle “*Tanrı için hoş bir koku*”. Bu elbette Tanrı'nın bu kokudan herhangi bir yarar sağladığı anlamına gelmez. Kokunun özelliği kaynağından daha uzaklara ulaşabilmesidir. Bu açıdan insanın davranışlarının dolaylı sonuçları, yaptıklarının etkileri ve başkalarının onlar hakkındaki görüşleri “koku” ile simgelenir (krş. 5:21). Güzel koku, doğru davranışların ifadesidir. Dolayısıyla Tanrı'yı memnun eden, basitçe *korbanın* tütmesiyle çıkan koku değil, vermiş olduğu talimatların gerektiği gibi yerine getirilmesidir (*Raşi*). Bkz. Bereşit 8:21 açık.

Yakılan-korbandır – İbranice *İşe*. Tam çeviriyle “*ateşliktir*”. Bu “*Eş – Ateş*” sözcüğüyle bağlantılıdır ve *korbanın* yakılan bölümlerini ifade eder. Bir *Ola-korbanı* tümüyle yakılır.

20. Kulak kıkırdağına – Kulak kepçesinin iç yüzüne (*Targum; Midraş Agadol; Raşi*). Bkz.

Vayikra 8:23 açık.; Vayikra 14:14. Bir görüşe göre kulak memesine (*Saadya Gaon*).

Başparmağına – Hem elde hem de ayakta, başparmağın orta boğumuna (*Raşi*); bkz. Vayikra 8:24.

Bu seremonide kan, bu işleme özel bir kaba alındıktan sonra, kulağa, el ve ayak başparmaklarına sürülecektir. İnsan kulaklarıyla duyar ve anlar, elleriyle faaliyette bulunur ve ayaklarıyla bir yerden başka bir yere gider. Seremonide bunların üçü de kutsanarak, bir *Koen*'in, her şeyiyle Tanrı hizmetine adanmış olduğu vurgulanacaktır (*Hirsch*). Kişi, Tanrı hizmetinde çok dikkatli olmalıdır. Tanrı'nın emrini iyice dinlemeli, bunları yerine getirmek için el ve ayaklarını tüm kalbi ve canıyla çaba göstermelidir (*Abravanel*). Sağ taraf gücü simgeler; krş. *Teilim* 137:5. Ayrıca tüm parmaklar içinde ele gerçek gücünü veren parmak, başparmağıdır (*Meam Loetz*).

Tüm duvarlarına – Bkz. p. 15 açık.

¹⁴ Boğanın etini, derisini ve [bağırsaklarındaki yemek] artıklarını ise kamp dışında ateş içinde yakacaksın. Bu bir *Hatat-korbanı*dır.

¹⁵ Bir koçu al. Aaron ve oğulları, ellerini bu koçun başına dayasınlar.

¹⁶ Koçu kes ve kanını alıp, *Mizbeah*'ın tüm duvarlarına boca et.

¹⁷ Koçu ise parçalarına ayır. Bağırsaklarını ve bacaklarını yıka, [bunları] parçaları ve başıyla bir arada yerleştir. ¹⁸ Koçu tümüyle *Mizbeah*'ta tüttür. Bu, Tanrı'nın Önünde bir *Ola-korbanı*, Tanrı'nın memnuniyetle kabul edeceği bir yakılan-korbandır.

¹⁹ Diğer koçu al. Aaron ve oğulları, ellerini koçun başına dayasın.

²⁰ Koçu kes ve kanından [biraz] alarak, Aaron'un [sağ] kulak kıkırdağına, oğullarının sağ kulak kıkırdağına, [hepsinin] sağ el başparmağına ve sağ ayak başparmağına sür. Sonra [kalan] kanı *Mizbeah*'ın tüm duvarlarına boca et.

halindedir. Pasukta “tüm” içyağından bahsedilerek, bunların her ikisinin de alınacağı söylenmektedir. Vayikra 3:3'te ise bu ikisinden ayrı ayrı bahsedilmiştir.

Karaciğer üstündeki zarı – Ya da “*karaciğer[den bir parça ile birlikte karaciğerin] üstündeki zarı*” (*Targum*; Raşi; Radak, Şeraşim; Aktav Veakabala). Veya “*karaciğer lobunu*” (Ramban; Abrevanel; Sefer Aitur 2, Aseret Adiberot 44).

Bu pasukta sayılanlar, böyle bir *korban* işlemi sırasında *Mizbeah* üzerinde yakılan parçalardır; Vayikra 3:4 vs. Hayvanın karnı kesilip bu organlar çıkarılacak ve yakılmadan önce üzerlerine tuz atılacaktır (Raşi Meforaş).

14. [Bağırsaklarındaki yemek] Artıklarını – Radak, Şeraşim. İbranice *Pereş*. Krş. *Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*.

Kamp dışında – *Bet-Amikdaş* dönemlerinde ise, *Hatat-korbanı* yapıldığında, yakılması gereken parçalar, Yeruşalayim dışında bulunan ve “*Bet Adeşen – Kül Yeri*” adı verilen bir yere götürülüp yakılırdı (*Yad – Maase Korbanot* 7; *Meam Loez*).

Yakacaksın. Bu bir Hatat-korbanıdır – Tüm *korban* çeşitleri Vayikra peraşasında anlatılmaktadır. *Hatat-korbanı* normal şartlarda tamamen yakılmaz; belirli bölümleri *Mizbeah*'ta yakıldıktan sonra eti *Koenler* tarafından yenir (Vayikra 6:22). Fakat eğer, *Yom Kipur*'da yapılan *Hatat-korbanı* gibi, kanla ilgili işlemleri *Mişkan*'ın içindeki *Parohet*'in önünde gerçekleştirilirse, eti, derisi ve artıkları yakılır (bkz. Vayikra 16:14-15, 27). Bu pasukta belirtilen *Hatat-korbanı* ise istisnadır (Raşi). Zira, kanla ilgili işlemleri *Mişkan*'ın içinde değil, *Mizbeah*'ta yapılmasına karşın, eti, derisi ve artıkları yakılacaktır.

Ramban, bu farklı uygulama için bir neden ileri sürer: Vayikra 4:3-12'de, bir *Koen Gadol*'un kasıtsız olarak günah işlemesi durumunda getirmesi

gereken *korbandan* bahsedilmektedir. Bu *korban* “*Par Akoen Amaşiah – Meshedilmiş Koen'in Boğası*” adı verilir ve kanı ile ilgili işlemler *Parohet*'in önünde yapıldığından, o da tamamen yakılır. Bu pasukta tamamen yakılması emredilen *korban* da Aaron'un günahlarının affı için yapılmaktadır (bkz. p. 1 ačk.); bu nedenle *Par Akoen Amaşiah* statüsündedir. Fakat bu örnekte *korbanın* kan işlemlerinin *Parohet* önünde yapılması, açılış töreni tamamlanmadığından ve dolayısıyla *Parohet* henüz “*kutsal*” konumuna girmedikten, mümkün değildir. Bu açıdan, bu *korban* istisna olmak zorundadır. Benzer şekilde Aaron'un, açılış törenlerinin sekizinci gününde *Hatat-korbanı* olarak getirdiği buzağı da istisnadır (Vayikra 9:11). Fakat açılış törenleri tamamlandıktan sonra benzeri bir istisna olmamıştır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

15. Bir koçu al – İkisinden herhangi birini (İbn Ezra).

Ellerini bu koçun başına dayasınlar – Boğadakinden farklı olarak, Aaron ve oğulları bu kez hep birlikte ellerini dayayacaklardır (krş. p. 10).

16. Koçu kes – *Mişkan*'ın avlusu içinde herhangi bir yerde.

Kanını alıp – Kan, buna özel “*Keli Şaret – İşlem Kabi*” adı verilen bir çanağa alınacaktır.

Tüm duvarlarına – Tam çeviriyle “*çevresine*”. Fakat bu, tüm duvarlar anlamına gelir. Bu, “*Şete Matanot Şeen Arba – Dörde Eşit İki Uygulama*” olarak bilinen harekettir. Başka bir deyişle, *Mizbeah*'ın yanında durularak, bir çanağa alınmış olan kan, iki kez boca edilecek, fakat bunun sonucunda *Mizbeah*'ın dört duvarına da ulaşacaktır. Bu, *Mizbeah*'ın iki karşılıklı köşesine kanın birer kez boca edilmesiyle gerçekleşir. Önce kuzeydoğu köşesine bir kez, sonra da güneybatı köşesine bir kez kan boca edilir ve böylece her yöndeki duvara ulaşılmış olur (Raşi; *Raşi Meforaş*; *Meam Loez*).

21 כֹּה וְלִקְחֹתָ מִן־הֶלֶם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה וְהִזִּיתָ עַל־אֹהֶרֶן
וְעַל־בִּגְדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו וְקִדַּשׁ הוּא וּבִגְדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי
22 בָּנָיו אֹתָם: כֹּה וְלִקְחֹתָ מִן־הָאֵלֶּל הַחֶלֶב וְהָאֵלֶּה וְאֶת־הַחֶלֶב | הַמִּכְסָּה
אֶת־הַקָּרֶב וְאֵת יִתְרַת הַכֹּהֵל וְאֵת | שְׁתֵּי הַכֹּלִית וְאֶת־הַחֶלֶב אֲשֶׁר עָלֶיהֶן
23 וְאֵת שֶׁן הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלְּאִים הוּא: כֹּה וְכִכֹּר לָחֶם אֶחָת וְחִלַּת לָחֶם
24 שָׁמֶן אֶחָת וְרִקִּיק אֶחָד מִסֵּל הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה: כֹּה וְשָׂמַתָּ הַכֹּל עַל
25 כַּפֵּי אֹהֶרֶן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה: כֹּה וְלִקְחֹתָ
אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחַ עַל־הָעֹלָה לְרִיחַ נִיחֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁה
26 הוּא לִיהוָה: כֹּה וְלִקְחֹתָ אֶת־הַחֹזֶה מֵאֵיל הַמִּלְאִים אֲשֶׁר לְאֹהֶרֶן וְהִנַּפְתָּ
אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִיָּה לָךְ לְמִנְחָה:

mında dört bitkinin sallanış şekliyle aynıdır. Bu hareketler, Tanrı'nın dünyanın dört ana yönüne hakim oluşunu ve dört yönden gelebilecek zararlı rüzgarları geçersiz kıldığını; yine yeryüzü ve gökyüzünün tek hakiminin Tanrı olduğunu ve zararlı yağışları engellediğini simgeler (Raşi).

Şelamim-korbanları, Tenufa işleminin varlığıyla diğer korbanlardan ayrılır. Bu, genel olarak bir kişinin sevincini ve şükranını ifade etmek için getirdiği bir *korban*dır. Dolayısıyla Tanrı'nın her şeye hakim olup zararları engellemesini ifade eden böyle bir hareket, bu *korban* tipine uygundur. Diğer *korban* türleri ise genel olarak af dileme amaçlıdır ve Tenufa'nın temasıyla tam uyumlu değildir. Bu örnekte Aaron ve oğulları için hayatlarının çok önemli bir noktası söz konusudur, dolayısıyla bir Şelamim-korbanı getirmelerinden daha doğal bir şey olamaz.

Moşe, p. 22'deki listede but haricindekileri dizecektir. Normal bir Şelamim-korbanında da yakılan bu parçalar "**Emurim** – [Mizbeah'ta yakılacağı Tora tarafından] Söylenmiş Olanlar" olarak bilinir. Moşe bunların üzerine budu, onun üzerine de üç *matsa* çeşidini yerleştirecek ve bunları Aaron'un avuçlarına koyacaktır. Tüm bunların Aaron'a verilisinin ardından, sallama emrinin Moşe'ye yöneltilmesi, bu hareketlerin Moşe ve Aaron tarafından birlikte yapıldığını göstermektedir. Buna göre Moşe, Aaron'un malzemeleri tutan elinin altına kendi ellerini yerleştirecek ve bu hareketleri beraber yapacaklardır. Sonraları bir Koen de Tenufa olarak getirilen bir şeyi sallarken bu şekilde davranacaktır. Önce de belirtildiği

üzere bu noktada, Aaron ve oğulları henüz Koen değil, sunuyu getiren kişiler konumundadırlar. Moşe de, ileride bir Koen'in davranacağı şekilde davranmaktadır.

25. Ola-korbanı ... ardından – Tam çeviriyle "üstünde". Fakat buradaki anlam, "arkasından" ya da "sonra" şeklindedir (Raşi; Mizrahi).

Mizbeah'ta tüttür – Aaron sallama işini tamamladıktan sonra, aynı işlemi oğulları da sırayla yapacaklar, ardından tüm sallananlar, Mizbeah'ta yakılacaktır.

26. Aaron'un atanma koçundan – Bu sadece Aaron'un değil, oğullarının da atanma koçudur. Dolayısıyla pasukta [sıradaki pasukta olduğu şekilde] "Aaron ve oğullarının atanma koçu" denmesini beklerdik. Fakat Tora'nın buradaki amacı, koçun kime ait olduğunu öğretmek değil, normalde Koenler'e ait olan payın [=göğsün] neden Moşe'ye verildiğini açıklamaktır. Normal bir Şelamim-korbanında, göğüs, korban işlemlerini yapan Koen'e verilir; korbanın sahibi bu parçayı alamaz. Burada da Aaron, bir Koen değil, "korbanı getiren kişi" konumundadır. Tora bu sebeple "koçun Aaron'a ait olduğu – Aaron tarafından getirildiği"ni vurgulayarak, göğsün ona değil de Moşe'ye verilme sebebini açıklamış olmaktadır (bkz. s.a.).

Gelecekteki Şelamim-korbanları ile ilgili bir kural öğreten sıradaki pasukta ise, koçun hem Aaron'a hem de oğullarına ait "atanma koçu" olduğu vurgulanarak, Aaron kadar oğullarının da bu atama sonucunda birer "Koen" haline geldikleri,

²¹ *Mizbeah*'ın üzerindeki kandan ve mesh yağından [bir miktar] alıp Aaron ve giysileri üzerine, onunla birlikte oğulları ve oğullarının giysileri üzerine [fiskeyle] serp. Böylece hem o ve giysileri, hem de oğulları ve giysileri kutsanmış olacaklardır.

²² [Bu ikinci] Koçtan [karındaki] içyağı ile kuyruk yağını, iç organları örten içyağını, karaciğerin zarını, iki böbrekle üzerlerindeki içyağını ve sağ budu al – çünkü bu, atanma koçudur. ²³ [Bunlara ek olarak] Tanrı'nın Huzurundaki *matsa* sepetinden bir somun [mayalanmamış] ekmek, bir yağlı ekmek somunu ve bir gevrek al. ²⁴ Tüm bunları, Aaron'un avuçlarına ve oğullarının avuçlarına yerleştirecek, ve Tanrı'nın Huzurunda, *Tenufa* [işleminin özel hareketleriyle] sallayacaksın. ²⁵ Sonra [tüm bunları, Aaron'un] ellerinden alıp, *Ola-korbanı* [olarak yapılan ilk koçun] ardından, *Mizbeah*'ta tüttür. Tanrı'nın Huzurunda memnuniyetle kabul edilecektir; [zira] bu, Tanrı Adına [yapılan] bir yakılan-korbandır.

²⁶ Aaron'un atanma koçundan göğsü al ve onu Tanrı'nın Huzurunda *Tenufa* [hareketleriyle] salla. Bu, senin payın olacaktır [Moşe].

21. Kan ve mesh yağından ... serp – *Mizbeah*'ın duvarına boca edildikten sonra kalan kan (*Ralbag*) mesh yağıyla karıştırılacak, kaba parmak daldırılıp, Aaron, oğulları ve hepsinin giysileri üzerine fiskeye benzer bir hareketle serpilecektir (*Meam Loetz*).

22. İçyağı – Mide ya da ince bağırsakları kaplayan yağ (Raşi).

Kuyruk yağı – Burada böbrekten aşağıya kadar olan bölgedeki yağdan bahsedilmektedir (a.k.; bkz. Vayikra 3:9) Boğadan bahsedilirken, kuyruk yağının yakılması emredilmemiştir; zira bu yağ, sadece koyun cinsi hayvanlarla getirilen *korbanlar* da yakılır. Büyükbaşlarda ya da keçilerde kullanılmaz (Raşi; *Talmud* – *Hulin* 11a). Koyunlarda kuyruk uzundur ve çok yağ içerir.

Çünkü bu, atanma koçudur – İbranice *El Amihum*. Daha önce de belirtildiği üzere *Milum* sözcüğü “bütünlük” ifade eder (bkz. 28:41 ačk.; *Perek* 29 başındaki açıklamalar). Raşi, sözcüğün bu anlamı üzerinde durur ve söz konusu atama *korbanının*, *Şelamim-korbanı* (bkz. Vayikra *Perek* 3) tarzında gerçekleştirildiğini hatırlatır. İki sözcüğün kökleri de benzerlik içindedir. *Şelamim* sözcüğü “*Şalem* – *Bütin*”, *Milum* ise “*Male* – *Dolu* / *Eksiksiz*” kökünden gelir. Dolayısıyla bütünlük ya da eksiksizlik kavramı her iki sözcükte de bulunmaktadır. Diğer yandan *Şelamim* aynı zamanda “*Şalom* – *Barış*” ile bağlantılıdır; zira gerçek bütünlük, barış ortamında olur. Nitekim p. 22-28'in ortaya koyduğu üzere, bu koçun bir bölümü *Mizbeah*'ta yakılacak, bir bölümü töreni gerçekleştiren ve bu noktada “*Koenler*'in *Koeni*” konumunda olan Moşe'ye verilecek, kalanı da, *korbanın* sahipleri olan *Koenler* tarafından yenecektir. Böylelikle, *Şelamim-korbanı* barış simgeleri; zira ilgili herkes bu işlemde payını almaktadır.

Normal şartlarda *Şelamim-korbanlarında* sağ but *Mizbeah*'ta yakılmaz; işlemi gerçekleştiren *Koen'e* verilir. Burada bir istisna söz konusudur. Bu “atanma koçu” olduğu için özellikle sağ but alınmaktadır. Hayvanın sağ budu, bir insanın sağ kolunu simgeler. Bir *Koen* kutsal işlerle ilgilendiği sırada sağ eline öncelik vermelidir (*Talmud* – *Menahot* 10a). Dolayısıyla *korbanın* sağ budunun, *korban* işlemlerini sağ eliyle yapan *Koenler*'in atanma töreninin bir parçası olarak yakılması uygundur (*Sforno*).

23. Bir somun [mayalanmamış] ekmek – Bu, p. 2'deki “yağla yoğrulmuş *matsa* somunları”dır (Raşi).

Bir yağlı ekmek somunu – p. 2'deki “*matsa* ekmekleri”. Kaynatılarak yapılan bu ekmek için, diğer cinslerin iki katı miktarda yağ bulunduğundan burada bu isimle anılmaktadır (p. 2, Raşi o.a.; krş. p. 2 ačk.).

Bir gevrek – Sayılan tüm *matsa* türleri için, sepetteki onar taneden sadece birer tanesi alınacaktır. Normal şartlarda *Şelamim-korbanı* yapıldığında getirilen hamur işleri, hayvanın göğsü ve budu ile birlikte, işlemi yapan *Koen'e* verilir. Buttaki gibi (ö.p. ačk.), hamur işleriyle ilgili de burada bir istisna söz konusudur. Atama *korbanında* *Koen* gibi işlev gören Moşe, bu üç şeyden sadece göğsü alacak (p. 26; Raşi), but ve *matsalar* ise *Mizbeah*'ta yakılacaktır.

24. Tenufa – Tam çeviriyle “sallayış”. Çeşitli şeylerin Tanrı'nın Huzurunda “kutsal” konumuna geçmesini simgeleyen bazı hareketlere bu isim verilir (krş. Vayikra 23:11, 23:20). Söz konusu nesne, önce dört ana yöne doğru ileri geri sallanır, sonra da dikey olarak kaldırılıp indirilir (*Talmud* – *Menahot* 62a). Bir görüşe göre, yön sıralaması, güney, kuzey, doğu, yukarı, aşağı, batı şeklindedir. Bu, [İstanbul dahil] birçok cemaatte *Sukot* bayra-

כִּי וְקִדְשָׁתָּ אֶת | חֲנֻחַ הַתְּנוּפָה

וְאֵת שְׁנֵי הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֻנְּףָה וְאֲשֶׁר הֻרְגָּם מֵאֵיל הַמִּלֵּאִים מֵאֲשֶׁר
 לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו: כֹּה וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחֶקֶר־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הִוא וְתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שְׁלֵמִיָּהּ
 תְּרוּמָתָם לִיהוָה: כֹּט וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו
 לְמַשְׁחָה בָּהֶם וּלְמִלֵּאֵיכֶם אֶת־יָדָם: ז שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתֵיו
 מִבְּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשֶׁרֶת בַּקֹּדֶשׁ: דֹּא וְאֵת אֵיל הַמִּלֵּאִים
 תִּקַּח וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בִּשְׂרוֹ בְּמָקֹם קֹדֶשׁ: דִּב וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בִּשְׂרֵי
 הָאֵיל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסֵּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

Yüksek rütbe elde edip – *Targum*; Raşi; Raşbam. İbranice *LeMoşha*. Alternatif olarak “onların içinde [=bu giysileri giyerek] meshedilip” (Saadya Gaon; Radak, Şeraşim).

Onlarla yetkili kılınacaklardır – Başka bir deyişle, bundan sonraki nesillerde, bu ilk nesilde olduğu gibi kurbanlar kesilerek bir atama töreni gerçekleştirilmeyecek, *Koen Gadol*, sekiz özel giysiyi giyip meshedilerek yetkili kılınacaktır (Sforno). Moşe’nin hazırladığı mesh yağı nesilden nesile geçmiş, I. *Bet-Amikdaş* dönemi boyunca kral ve *Koen Gadollar*’ın meshedilmesinde kullanılmıştır. Fakat II. *Bet-Amikdaş* döneminde bu mesh yağı yoktu; dolayısıyla *Koen Gadol*’un göreve başlama konusundaki tek işareti, özel kıyafeti giymesiydi.

30. [En] Kutsal Yer’de... – *Koen Gadol* olacak kişi, Yom Kipur’daki özel ibadet için *Kodeş Akodaşim*’e girecektir. Bu kutsal gündeki özel ibadet, sadece *Koen Gadol* tarafından yapılabilir (*Talmud* – Yoma 73a; Raşi).

Koen Gadol’luk, krallıktan farklı olarak (bkz. Devarim 17:20) babadan oğla geçen bir unvan değildir. Dolayısıyla pasuğun başındaki “oğullarından” sözcüğü Aaron’un soyundan gelen ve gerekli niteliklere sahip olan herhangi bir erkeği ifade ediyor olabilir. Fakat yine de, eğer bir *Koen Gadol*’un kendi çocuklarından biri, kendisinden sonra *Koen Gadol* olabilecek düzeydeyse, öncelik o oğla ait olur (*Torat Koanim*; *Talmud* – Yoma 72b; Raşi).

Yedi gün boyunca – “Yedi ardışık gün boyunca” (*Yad* – *Kele Amikdaş* 4:13). Yeni göreve başlayacak olan bir *Koen Gadol*, öncelikle yedi ardışık gün

boyunca – bu günlerde *Bet-Amikdaş*’ta görev yapmasa bile – sekiz giysiden oluşan özel kıyafeti giymelidir (Raşi; Raşbam). Yedi gün boyunca bu giysileri giymeyen bir kişi, özel yağla meshedilse bile *Koen Gadol* konumuna gelmiş değildir. Yedi gün şartının bir amacı, *Şabat*’ı onurlandırmaktır. Zira yedi ardışık günden biri mutlaka *Şabat* olacaktır (*Meam Loez*).

31. Tora bu pasukla, gelecekteki *Koen Gadollar*’ın atanış şekli için açtığı parantezi kapatarak, törenlerle ilgili detaylara devam etmektedir (*Meam Loez*).

Kutsal bölgede – *Mişkan*’ın avlusunda (Raşi; bkz. Vayikra 6:9, 6:19). Normal şartlarda bir *Şelamim-korbanı* “*Kadaşim Kalim* – *Düşük Kutsiyette*” olan kurbanlardandır. Bu tipteki kurbanlar çölde tüm Yisrael kampı, *Bet-Amikdaş* döneminde ise Yeruslayim şehri sınırları içinde yenebilir [ayrıca diğer kurbanlara göre daha hafif kuralları vardır]. Fakat bu, özellikle “*atama korbanı*” olduğu için, *Şelamim* türü bir *korban* olmasına karşın farklıdır (*Meam Loez*). Bu, “*Kodeş Kadaşim* – *En Yüksek Kutsiyette*” olan bir *korbandır* ve bu tipteki kurbanlar sadece *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş* sınırları içinde yenebilir (s.p.) [ve bu sınırdan çıkarılması yasak olduğu için pişirme işlemi de burada yapılabılır] (Raşi).

32. Buluşma Çadırı’nın girişi civarında – *Mişkan*’ın avlusu içinde (Raşi; bkz. p. 11).

²⁷ *Tenufa* göğsü ile *Teruma* budunu [tüm zamanlar için] “kutsal” ilan et. [Bunlar] Aaron’un ve oğullarının atanma koçundan [alınıp] yatay ve dikey doğrultularda sallanan [parçalardır ve onların]

²⁸ Bene-Yisrael tarafından Aaron ve oğullarına [ayrılması,] ebedi bir kanundur. Çünkü bu, *Teruma*’dır; [gelecekte de] Bene-Yisrael tarafından, [onların] Tanrı Adına [bağışladıkları] *Terumaları* olarak, *Şelamim-korbanlarından* [ayrılacak] bağıştır.

²⁹ Aaron’un kutsiyete ait giysileri de, onun ardından oğullarına geçecek; [bu kişiler] onlarla yüksek rütbe elde edip, onlarla yetkili kılınacaklardır.

³⁰ Oğullarından, [Aaron’un] yerine, [en] Kutsal Yer’de görev yapmak üzere Buluşma Çadırı’na girecek [olan] Koen [öncelikle] yedi gün boyunca [bu giysileri] giymelidir.

³¹ Atanma koçunu[n kalanını] al ve etini kutsal bölgede pişir.

³² Aaron, oğullarıyla birlikte bu koçun etini ve sepette [kalan] ekmeği, Buluşma Çadırı’nın girişi civarında yesin.

dolayısıyla gelecekteki korbanlarda göğüs ve buda hakları olacağı öğretilmektedir (Ramban; Meam Loez).

Senin payın olacaktır – Bir Koen’in, yaptığı korban işlemi sonunda kendi payına düşen bölümüne “*Matenat Keuna – Koenlik Hediyesi*” adı verilir. Bu tören boyunca Koen görevinde olacak olan Moşe’nin payı da, atanma korbanının göğsüdür.

27. Tenufa göğsü ile Teruma budunu – Teruma sözcüğü, genel olarak Koenler’e verilen payları tanımlar. Tenufa hareketleri ile sallama açısından, göğüs ve but arasında fark yoktur. Her ikisi de dört yöne sallanacak, kaldırılıp indirilecektir. Buna karşın pasukta *Tenufa* sözcüğü göğüsle, *Teruma* (= [1] “Bağış; ayrılan bölüm; pay”; [2] “Yıkarak kaldırılan”; bkz. 25:2 açık.) ise butla bağdaştırılarak ikisi arasında bir ayırım yapılmıştır. Aslında hem *Tenufa* hem de *Teruma*, belirli bir parçanın “kutsal” konumuna girişini ifade eden sözcükler olmasına rağmen, göğüs ve but arasında yine de fark vardır. Zira bu ilk *Şelamim-korbanında* göğüs sallandıktan sonra Moşe’nin payı olacak, but ise sallandıktan sonra *Mizbeah*’ta yakılacaktır. Fakat gelecekte ikisi ile ilgili kural aynı olacaktır (Raşbam; bkz. s.a.). Bu açıdan budun gelecekte tam bir “*Teruma*” olacağı, yani yakılmayıp Koenler’e ayrılacağı özellikle vurgulanmaktadır. Diğer yandan göğsün ise *Tenufa* yani öne çıkarılmıştır zira, but diğer parçalarla birlikte sallanmışken, göğüs tek başına sallanmıştır (Ramban; Beer Atora).

[Tüm zamanlar için] “Kutsal” ilan et – Bahsedilen göğüs ve budun, atanma korbanına ait olanlar olmadığı açıktır; zira bu noktaya gelindiğinde but *Mizbeah*’ta yakılmış, göğüs de Moşe’ye verilmiş olacaktır (*Mizrahi; Sifte*

Hahamim). Bunun yerine Tora burada bir kural öğretmektedir: Bundan böyle *Şelamim-korbanlarının* göğüs ve budu, bu örnekte olduğu gibi *Mizbeah*’ta yakılmayacak, *Tenufa* hareketleri yapılarak “kutsal” konumuna sokulduktan sonra, yemeleri için Koenler’e ait olacaktır (Raşi).

Yatay ve dikey doğrultularda sallanan – Tam çeviriyle “*sallanan ve kaldırılan*” (krş. Raşi).

28. Bene-Yisrael tarafından – Vayikra 10:14’ten Koenler’in paylarının “*Bene-Yisrael’in Şelamim-korbanlarından*” geldiği söylenmektedir. Bu ifade, Koenler’in, paylarını “yapılmış bir korban ya da bağışın bir bölümü olarak”, yani bir anlamda “kutsiyet kasasından” aldıkları şeklinde anlaşılabilir. Fakat buradaki pasuk söz konusu payın doğrudan “*Bene-Yisrael’den*” geldiğini vurgulamaktadır. Zira bir *Şelamim-korbanının* eti tamamen getiren kişiye aittir. Koen’e verdiği payı da “kendisine ait olan” vermektedir (Raşi). Başka *korban* türleri olsa “*Bene-Yisrael’den*” sözleri uygun olmazdı. Zira *Şelamim-korbanı* dışındakiler, “getirene ait” değildir (*Beer Yitshak*).

Aaron ve oğullarına – Bkz. Vayikra 7:31-32.

[Gelecekte de] – Bu sözlerin hemen öncesinde geçen “bu, *Teruma*’dır” ifadesi, atama koçundan ayrılan parçaların *Teruma* olarak ayrıldığını ifade etmektedir. Pasuğun son kısmı ise aynı parçaların, tıpkı atama koçu örneğinde olduğu gibi, gelecekte de *Teruma* olarak ayrılması gerektiğini söylemektedir (*Artscroll Sapirstein Edition - Rashi*).

29. Onun ardından oğullarına – Aaron’un ölümünden sonra (İbn Ezra) Koen Gadol olarak onun yerini alacak olan oğlu ve sonraki her nesildeki Koen Gadol’un atanışından bahsedilmektedir (Raşi).

וַיֹּאכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר

33

בָּהֶם לְמִלָּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם:

וְאִם־יוֹתֵר מִבֶּשֶׂר הַמִּלָּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבָּקָר וְשֹׂרֶפֶת אֶת־הַנּוֹתָר 34

בָּאֵשׁ לֹא יֹאכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא: 35 וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כָּכָל

אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתָכֶה שְׁבַעַת יָמִים תִּמְלֹא יָדָם: 36 וּפָר חֲטָאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם

עַל־הַכֹּפָרִים וְחֲטָאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֵּרָךְ עָלָיו וּמִשְׁחָתָ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ:

37 וְשְׁבַעַת יָמִים תִּכְפֹּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּקְדַשְׁתָּ אֹתוֹ וְהִיָּה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ

קֹדָשִׁים כָּל־הַנִּגָּע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ: 38 שִׁשִּׁי

kurulacak ve bunun ardından tüm *korban* görevleri, Aaron ve oğulları tarafından yerine getirilecektir (Raşbam). Bu yedi gün boyunca *Koenler Mişkan*'ın avlusunu terk etmeyeceklerdir (Vayikra 8:35).

36. Başışlanma [sağlayan iki koçun] yanında – “Aaron ve oğullarının düşük konumlarından arınma töreninde kullanılan iki koçun yanında” (krş. İbn Ezra; Ramban).

Ya da “*onarım amacryla...*”. Yani, tıpkı *Koenler* için (krş. p. 33) olduğu gibi, *Mizbeah*'ı kendi halinde bir yapı olma konumundan arındırıp, yüksek ibadete uygun hale getirilmesi amacıyla” (Raşi).

Her gün bir boğayı – Bu boğanın *korban* edilmesi de hizmete başlama töreninin bir parçasıdır. Önceki pasukta yedi günlük süre boyunca, her gün atama işlemlerinin tekrarlanması söylenmiştir. Fakat orada bahsedilen, törenin sadece Aaron ve oğulları ile ilgili bölümüdür. Bu boğa ise *Mizbeah*'ın arınması için gelecektir. Dolayısıyla bu pasuk, bir boğanın *korban* edilmesi işleminin de yedi günün her birinde gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemektedir (Raşi; İbn Ezra; Ralbag; *Lekah Tov*). Bu boğa, diğeri gibi kamp dışında değil, *Mizbeah* üzerinde yakılacaktır. Çünkü amacı *Mizbeah*'ın arınmasını sağlamaktır (bkz. s.a.). Krş. Yehezkel 43:22.

Başılanma sağlayarak – “*Mizbeah*'ın konum eksikliğini gidererek”. İkinci bir açıklamaya göre, buradaki onarım ve başışlanma, *Mizbeah*'ın inşası sırasında meydana gelmiş olabilecek herhangi bir günah içindir. Örneğin *Mizbeah*'ın inşasına çalıntı bir mal karıştıysa, bu *korban*, o günahı onaracaktır (Raşi). Başka bir bakış açısı: *Mişkan* ve eşyaları için bağış yapılması istendiğinde çoğu kişi gönülden cömertçe bağış yapmıştır. Fakat mutlaka

halkın içinde aynı heyecanı duymayanlar da vardı ve onlar da bağış yapmasına karşın, bunu gönülden değil, başkalarına karşı küçük düşmemek için yapmışlardı. Böyle bir durumda *Mizbeah*'ın payına düşen gönülsüz bağış, bir anlamda *Mizbeah*'ın bu kişilerden “çaldığı” anlamına gelebilir. Dolayısıyla *korban*, bu tip bir “hırsızlığı” da onaracaktır (*Meam Loez*).

Arındırarak – İbranice *LeHate* fiili. İbranice'de bazı kökler, fiilleştirildikleri zaman, kökün aksi anlamını verebilir. Örneğin 27:3'te geçen *Ledaşen* fiilinin kökü, “*Deşen* – *Kül*”dür ve normalde bu fiilin “*küllemek; külle kaplamak*” olduğunu düşünmemiz olasıysa, fiilin gerçek anlamı, bunun tam aksi yönünde, külden arındırmaktır. Burada da fiilin kökü “*Het* – *Günah*” olmasına karşın, bundan türeyen fiilin anlamı “*günahı arındırmak; temizlemek*” şeklindedir. Bu işlem, *korban* kanının *Mizbeah*'taki uygun yerlere sürülmesi ile yapılacaktır (Raşi).

Hatat-korbanı – Bkz. Vayikra Perek 4.

37. Mizbeah'a değen her şey – Bir *korban*, *Bet-Amikdaş* içindeyken herhangi bir sebepten dolayı “*Pasul* – *Geçersiz*” hale geldikten sonra, onun parçaları *Mizbeah*'ta yakılamaz. Fakat bu anlaşılmasın önce *korban*'ın parçaları *Mizbeah*'a çıkarılmışsa, bu parçalar henüz yakılmadıysa bile, artık *Mizbeah*'a “değmiş” olduğu için, indirilmez ve yakılır. Zira *Mizbeah*, bu parçalara geçerliliklerini [“*kutsal konumunu*”] tekrar kazandırır (*Talmud* – *Zevahim* 83a-b; Raşi).

Pasuk alternatif olarak “*Mizbeah'a dokunan herkes, öncelikle kendisini kutsiyete uygun hale getirmelidir*” şeklinde de anlaşılabilir (*Beer Atona*). Kutsiyet, aynı zamanda “ayrıcılık” ifade eder. Dolayısıyla farklı bir çeviri olasılığı da “*Mizbeah'a [korban*

³³ Kendilerini yetkili kılıp kutsayarak [konumlarındaki eksikliği] onaran bu [yiyecekleri] yemelidirler.

Yetkisi olmayan bir kişi [bunları] yiyemez; çünkü onlar kutsaldır.

³⁴ Atanma [*korbanının*] etinden ve ekmekten sabaha kadar artan olursa, bu artığı ateş içinde yakmalısın. Yenemez; çünkü kutsaldır.

³⁵ Aaron ve oğulları için böyle – tam olarak sana emrettiğim şekilde – yapmalısın. Yedi gün boyunca, onları yetkili kılacak [töreni düzenleyeceksin].

³⁶ Bağışlanma [sağlayan iki koçun] yanında, her gün bir boğayı *Hatat-korbanı* [olarak] getireceksin ve [*Mizbeah*'ın] üzerinde bağışlanma sağlayarak *Mizbeah*'ı arındıracak, onu meshederek ona kutsiyet kazandıracaksın.

³⁷ Yedi gün boyunca *Mizbeah*'ın üzerinde bağışlanma sağlayacak, onu kutsayacaksın. Böylece *Mizbeah* en üst düzeyde kutsiyete sahip olacak ve *Mizbeah*'a değen her şey “kutsal” konumunu elde edecektir.

33. [Konumlarındaki eksikliği] Onaran – İbranice Kıpar. Bu sözcüğün en yaygın anlamı “af; bağışlanma; günahın onarılması” şeklindedir. Diğer yandan söz konusu kişiler, Aaron ile oğullarıdır ve bağışlanmayı gerektiren bir günahları yoktur. Sadece birer Levi iken, *Koen* statüsüne yükseleceklerdir ve Levi olmak günah olmadığına göre, burada affettirecek bir şey de yoktur. Sadece Levi iken bulundukları konum, yüksek hizmet görevi için yetersizdir ve bu yiyecekleri yemekle, bu eksiklikleri “onarılacaktır”. Dolayısıyla bu sözcüğün bu pasuktaki anlamı, “*Koenlik* görevi için yeterli olmayan düzeyi geride bırakıp, daha yüksek bir rütbeye ulaşmak” şeklindedir (Raşi).

Diğer yandan pasuk farklı bir bakışla şöyle de çevrilebilir: “[*Korban* getiren bir kişiye] Bağışlanma sağlamak için, bu [yiyecekleri] yemelidirler”. Bu Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 42: *Koenler*, günah affettirme amacıyla getirilen *Hatat* ve *Aşam* kurbanlarının etlerini yemekle yükümlüdür. Zira bağışlanmak için getirilen bir kurbanın etinin *Koenler* tarafından yenmesi, *korbanı* getiren kişinin günahlarının affını sağlar (*Talmud – Pesahim* 59b). *Koenler* bu eti yemezlerse, *korbanı* getiren kişinin günahı tam olarak onarılmayacaktır (*Yad – Maase Akorbanot* 10). Bu etler, *Bet-Amikdaş* sınırları içinde ve erkek *Koenler* tarafından yenir. *Korbanı* getiren kişi ise hiçbir pay almaz. Üst düzeyde kutsal (*Kodeş Kadaşim*) olan bu kurbanlar gibi, düşük kutsiyetli (*Kadaşim Kalim*) diğer kurbanların etlerinin, ayrıca *Koenler*’e yapılan *Teruma* bağışlarının *Koenler*’ce yenmesi de bu emrin kapsamındadır. Fakat bu sayılanların yenmesi, *Hatat* ve *Aşam* kurbanlarından farklı olarak (bkz. sıradaki paragraf), getiren kişinin affedilmesini sağlamaz (*Sefer Ahimuh*).

Buradan, Aaron ve oğullarının konum eksiklik-

lerinin, özellikle kurbanın etini yemeleri sayesinde onarılması kavramı da anlaşılacaktır. Bir *korbanın* eti *Koenler* tarafından yendiği zaman, bu *korbanı* getiren kişinin manevi eksiklikleri onarılmış olduğuna göre, *korbanı* getiren *Koenler*, *korban* etini yeme mitsvasını yerine getirmekle, *korban* sahibinin – yani kendilerinin – rütbesinin yükselmesini sağlamışlardır.

Yetkisi olmayan kişi – İbranice Zar. Tam anlamıyla “yabancı”. Fakat buradaki anlamı “kutsiyet rütbesine sahip *Koenler*’den olmayan; onların dışındaki kişi”dir.

Çünkü onlar kutsaldır – Tora, normalde bir *Şelamim-korbanının*, *Koen* olmayan biri tarafından da yenebilmesine karşın, bu örnekte neden yenediğini açıklamaktadır. Normalde *Şelamim-korbanının* kutsiyeti daha düşüktür. Fakat burada bir “atanma *korbanı*” söz konusudur ve yenecek parçalar daha yüksek düzeydedirler: “[*normalden daha*] kutsaldır”. Bu yüzden *Koen* olmayan bir kişi bunları [ve bunlarla aynı kutsiyet düzeyinde olan diğer yiyecekleri] yiyemez. Buradan, *Koen* olmasına karşın üst düzey kutsiyete sahip *korbanları* yiyen alelade bir kişinin, Tora’nın bir emrini ihlal ettiği sonucu çıkmaktadır (Raşi).

34. Artan olursa – Üst düzey bir kurbanın eti, kurbanın yapıldığı günü takip eden gece boyunca yenebilir. Gece biter ve hala artan parçalar olursa, artık bunlar yenemez ve kutsal oldukları için yakılmalıdır (*Meam Loetz*).

35. Yedi gün boyunca – Bu bölümde tarif edilen prosedür yedi gün içinde sadece bir kez gerçekleştirilecek değildir. Bu yedi günün her birinde aynı ritüel tekrarlanacaktır (Raşi). Moşe her gün *Mişkan*’ı inşa edip *korbanlar* yapacak, akşamına da *Mişkan*’ı sökecektir. 1 Nisan 2449 tarihine rastlayan (40:17) sekizinci günde ise *Mişkan* tekrar

דַּהּ וְזֶה אֶשֶׁר תַּעֲשֶׂה

38

צֶלֶל-הַמִּזְבֵּחַ כִּבְשִׁים בְּנֵי-שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד: ִט אֶת-הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד 39

תַּעֲשֶׂה בִבְקָר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרֵבִים: מ וְעִשְׂרֹן סֹלֶת 40

בְּלִיל בִּשְׁמֵן כֹּתִית רֶבַע הֶהָיִן וְנֶסֶד רִבְעֵת הֶהָיִן יֵין לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד:

günümüzde de sabah duası sırasında “*Şir Şel Yom – Günün Şarkısı*” olarak okunmaya devam eder. *Korban* işleminin sonunda, eğer orada hazır bulunuyorsa kral da dahil olmak üzere herkes Tanrı’nın Huzurunda eğilirdi.

Aamek Davar, bu bölümün sonunda, Buluşma Çadırı’nın, Tanrı’nın, Bene-Yisrael’i temsil eden Moşe ile “buluşma” yeri olacağını ve *Şehina*’nın halkın arasında barınmasını sağlayacağını vurguladığına dikkat çeker. Tora’nın düzenli *korbanı* konu alan diğer bölümünde (Bamidbar 28:1-8), Çadır’dan hiç söz edilmemektedir. Öte yandan, o bölümde, söz konusu *korbanın* [kelimenin yüzeysel çevirisiyle] “Tanrı’nın ekmeği / yiyeceği” olarak tanımlandığını görmekteyiz – ki bu, burada olmayan bir tanımdır. Bu farklılıklara dayanarak, *Aamek Davar*, çölde yapılan düzenli *korbanın* Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki yakınlığı güçlendirmek gibi eşsiz bir görevi olduğunu, öte yandan Erets-Yisrael’de yapılan ve “Tanrı’nın yiyeceği” olarak tanımlanan düzenli *korbanların* ise, ulusa refah getirdiğini, zira “yemeğin” bolluğu temsil ettiğini belirtir. Verilen mesaj açıktır: Eğer ulus kendi zenginliğini Tanrı hizmetine adarsa, Tanrı da ulusu daha büyük bir bollukla ödüllendirecektir.

38. Yapacağın – Burada, *korban* parçalarının *Mizbeah* üzerindeki odunlara yerleştirilmesinden bahsedilmektedir. “Yapmaktan” kasıt budur. *Bet-Amikdaş* döneminde, *korban* tan yeri ağardığı sırada kesilir, parçaları ise bundan biraz daha sonra, güneşin doğuş saatinde düzenlenirdi. İşlem altı Koen tarafından yapıldı. Biri kelle ile bacaklardan birini, diğeri ön ayakları, üçüncüsü diğer ayağı ve geriye, dördüncüsü göğüs ve omuz-boyun kısmını, beşincisi bedeninin kalan kısmını, altıncısı da iç organları götürürdü (Rabenu Behaye).

Şudur – Önceki pasukta, *Mizbeah*’ın, kutsiyeti sebebiyle, geçersiz *korbanları* bile geçerli hale getirdiği söylenmişti. Tora burada, *Mizbeah*’ın bu özelliğinin tam olarak ne tür geçersizlikler için yürürlükte olduğuna açıklık getirmektedir. Tora, “şudur” diyerek, *Mizbeah*’ın, sadece burada belirtilen *Ola-korbanı*ndaki kuzular gibi, *Bet-Amikdaş*’ta sunulması uygun olan, fakat *Bet-Amikdaş* sınırlarına girdikten sonra herhangi bir

sebepten dolayı geçersiz hale gelen *korbanların* kusurunu düzelttiğini vurgulamaktadır. Fakat herhangi bir hayvan, en baştan beri *Bet-Amikdaş*’a getirilmeye uygun değilse, o zaman *Mizbeah* onu uygun hale getirmez. Örneğin, ölümle sonuçlanacağı kesin olan bir kusura sahip olan (*Terefa*), putperest amaçlar için ayrılmış, insanların aktif ya da pasif olarak ilişkiye girdiği veya putperest tapınmanın hedefi olmuş hayvanlar, hiçbir zaman *Mizbeah*’ta *korban* olarak sunulmaya uygun değildir ve her şeye rağmen oraya getirilseler bile, *Mizbeah* onları geçerli hale getirmez (Raşi).

Birer yaşında – İlk yılını süren.

[Erkek] – Bu bir *Ola-korbanı*dır (p. 42) ve bu *korbanlar* sadece erkek hayvanlarla yapılır (Vayikra 1:10).

39. Akşama doğru – İbranice *Ben Aarbayim*. Ya da “öğleden sonra”. Bkz. 12:6 açık.

40. [Minha] – Unla yapılan sunulara verilen genel bir isim; Vayikra *Perek 2. Ola* ve *Şelamim* türündeki tüm *korbanlar*, ister bireysel, ister toplumsal olsun, yanında *Minha* ile birlikte getirilir. Getirilen hamur işi, *Mizbeah*’ta tamamen yakılır. Getirilecek unun miktarı, *korban* olarak getirilen hayvana göre farklılık gösterir.

1/4 in – İn yaklaşık 3,6lt.lik bir hacim ölçüsüdür. Dolayısıyla getirilecek zeytinyağı miktarı yaklaşık 1lt., bazı görüşlere göre ise bunun biraz üstündedir.

Elle ezilmiş – *Minha* için kullanılan zeytinyağının, elle ezilmiş zeytinden gelmesi şart değildi. Değirmende preslenmiş zeytinden de elde edilebilir. Burada, söz konusu yağın elle ezilmiş yağdan olmasında sorun olmadığı söylenmektedir. Zira 28:20’de özellikle “aydınlatma amaçlı” yağın zeytinin elle ezilmesiyle üretilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Oradan, elle ezilmiş zeytinden çıkan yağın sadece aydınlatmada kullanılabileceği, başka şeyde kullanılamayacağı sonucu çıkabilirdi. Tora bu yüzden burada, *Minha*’da kullanılan ve normalde elle ezilmeyi gerektirmeyen yağın, “elle ezilmiş” de olabileceğini söylemektedir (Raşi).

1/10 efa – Bu, 1 *omere* eşittir (bkz. 16:36). Bu da 43,2 yumurta hacmi; yani yaklaşık 2,2lt.dir.

[116. Mizbeah'ta Yapılacaklar]

³⁸ Mizbeah üzerinde yapacağın şudur: Düzenli olarak her gün birer yaşında iki [erkek] kuzu – ³⁹ İlk kuzuyu sabah, ikinci kuzuyu da akşama doğru yapacaksın.

⁴⁰ Ayrıca, ilk kuzu için [Minha olarak], 1/4 in elle ezilmiş [zeytinden elde edilen] yağla yoğrulmuş 1/10 efa en iyi kalite un ve Neseh olarak 1/4 in şarap [getirmelisin].

işlemi için ilk] dokunan [=gelen] kişi, işlemi uygulama ayrıcalığını elde eder – Mizbeah'a çıkmışken, oradan indirilmez" şeklindedir (krş. Rabenu Behaye).

Rabi Moşe Feinstein, avluda yer alan ve korbanların yapıldığı bakır Mizbeah'ın, burada ve 40:9'da, "Kodeş Kadaşim – En üst düzeyde kutsal" olarak tanımlandığına, diğer yandan 40:10'da, normal şartlarda ondan daha kutsal kabul edilen ve Mişkan'ın içinde yer alıp tütsü işleminde kullanılan altın Mizbeah'tan sadece "Kodeş – Kutsal" olarak bahsedildiğine dikkati çeker. Buradan iki etik dersi çıkarır:

[a] Zamanının büyük bölümünü "Mişkan'da", yani Mişkan'ın temsil ettiği Tora öğrenimi ile geçiren bir Haham, "avluda", yani sıradan insanların bulunduğu dış dünyada bulunduğu zamanlarda daha da kutsal olmaya dikkat etmelidir. Tora öğrenimi, onu öylesine etkilemiş olmalıdır ki, onun örnek davranışları da başkalarını etkilemeli ve onların özenmelerine yol açmalıdır. [b] Meslektaşları arasında bile "kutsal" sayılan bir Haham, dışarıdaki insanlar tarafından, bunun da ötesinde, "kutsallar kutsal" olarak görülür e bu yüzden insanlar onun davranışlarını daha dikkatli seyrederler. Bu açıdan, böyle bir kişi, Tanrı'nın İsmi küçük düşürecek hareketlerden kesinlikle kaçınmalıdır.

☞ Atanma Korbanları ve Simgeledikleri

Bu tören sırasında getirilen korbanlar, bir insanın, Gelecek Dünya'ya hak kazanabilmek için bu dünyada sahip olması gereken karakter özelliklerine işaret eder.

İnsanoğlu'nun özü iki yönden oluşur: Biri zihindir; bilgi ve anlayış odaklıdır. Diğeri ise icraattır; insanın vücudunu kullanış biçimine bağlıdır.

Tören için getirilen genç boğa insan vücudunu simgeler. Tanrı bu hayvanın kesilip, kanının Mizbeah'a sürülmesini istemiştir. Boğanın belli başlı yağlı bölümleri Mizbeah'ta, et ve deriden oluşan büyük bölümü ise kamp dışında yakılacaktır. Bu, bir insanın dünyevi zevkler peşinde koşması gerektiğini öğretir. Servet toplamak, lüks yaşamak gibi uğraşlar yerine, kişi yaşamı için gerekli

temel ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanmalıdır. Bu dünyanın tüm zevklerinin aslında boş ve geçici olduğunu aklında tutmalıdır. Gelecek Dünya'ya götürülecek tek şey, ruhunun yücelmesini sağlayan mitsvalar ve iyi davranışlardır. Nitekim boğanın sadece çok az miktardaki kanı Mizbeah'a sürülmüş, vücudunun büyük bölümü kamp dışında yakılarak, işe yaramaz küllere dönüşmüştür.

İki koçtan ilki, yukarıda bahsedilen yönlerden zihni temsil eder. Bu koç tümüyle Mizbeah'ta yakılmıştır. Bu da, bir insanın, tüm zihinsel yetilerini Tanrı'nın İsteği'ni yerine getirmeye adanması gerektiğini öğretir. Gerek iş ilişkilerinde gerekse de öğreniminde Tanrı'nın istemediği şekilde davranmamalı, yaptığı her işte Tanrı'ya hizmeti amaçlamalıdır. Tümüyle Mizbeah'ta yakılıp, bir anlamda tümüyle Tanrı'ya yükselen koç bunu temsil eder.

İkinci koç ise icraatı, bir insanın yapma gücünü simgeler. Bu koçun kanı kulağa, ve sağ el ve ayak başparmaklarına sürülmüştür. Bu, kişinin kulaklarını dedikodular ve iftiralara kapatıp Tora sözlerine açması, elleriyle doğru işler yapması, ayaklarıyla doğru yerlere gitmesi gerektiğini öğretir (Abravanel; Meam Loez).

38-46. Tamid korbanı. Bu bölümde ana hatlarıyla anlatılan korban, düzenli olarak ("Tamid – Sürekli"), yani kesintisiz her gün getirilecektir ve Mişkan'ın açılış töreninden bağımsızdır. Tora'nın bu korbandan bu bölümde bahsetmesinin nedeni, düzenli korbanın, Mişkan kutsallığını tam olarak kazanmadan önce bile yapıldığını göstermektir. İbn Ezra ve Hizkuni, düzenli korbanın, açılış haftasında yapılacak diğer korbanlar gibi, Moşe tarafından yapıldığını, Mişkan'ın tamamen hizmete girdiği 1 Nisan'dan itibaren bu işlemlerle ilgili tüm sorumluluğun Koenler'e geçtiğini açıklarlar.

Düzenli korban, sabah ve akşam üstü olmak üzere, günde iki kez gerçekleştirilirdi. Sabah yapılan korban Bet-Amikdaş döneminde oldukça görkemli bir olaydı. Mişna ve Divre Ayamim kitabından alınmış olan Rabenu Behaye, bu ibadet sırasında, görevli Leviler'in, müzik enstrümanları eşliğinde, bulunan güne özel şarkıyı söylediklerini belirtir. Kral David'in bir bölümünü yazıp bir bölümünü derlediği Teilim kitabında yer alan bu parçalar,

41 מֵא וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשְּׂנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרֵבִים כְּמִנְחַת הַבֶּקָר וּכְנִסְכָּה
 42 תַעֲשֶׂה-לָּהּ לְרִיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה לַיהוָה: מִבַּעַל עֹלֹת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח
 אֹהֶל-מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אוֹעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם:
 43-44 מִן וְנִעַדְתִּי שָׁמָּה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי: מִדּוּ וְקִדְשָׁתִי אֶת-אֹהֶל
 45 מוֹעֵד וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת-אֹהֶל הָאֹרֶן וְאֶת-בָּנָיו אֶקְדַּשׁ לְכַהֵן לִי: מִה וְשִׁכְנֹתַי
 46 בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיטִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: מִוּ וַיִּדְּלוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
 אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנֵי בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: פ

[=Bana yakın kişiler]” sözcüğü ile karşılaştırır. Midraş, Tanrı’nın burada, Nadav ve Aviu’nun Mişkan’ın açılışı sırasındaki ölümlerini ima ettiğini söyler (Vayikra 10:1 v.d.). Çiçeği burnunda Koenler olarak yaptıkları hata, hayatlarına mal olmuştur. Tanrı’nın, Kendisi’ne bağlı insanları cezalandırması, Onun İsmi’nin kutsanmasını sağlar. Tanrı bu üstün kişilerin davranışlarını daha titizlikle değerlendirir ve onları cezalandırdığı zaman, buna tanık olan herkes, Tanrı’nın kimseyi kayırmadığını görüp, kendi davranışlarını da düzene sokar. Nadav ve Aviu’da da böyle olmuştur. Moşe, mutluluğun doruğundayken iki oğlunu kaybetmenin kederine gömülen Aaron’u teselli etmek için, Tanrı’nın, Kendisi’ne Yakın olanlarla kutsanacağını bildirdiğini söylemiştir. Söz konusu “yakınların” kim olduğu, o olayla açıklık kazanana dek, Tanrı’nın bu pasukta ima ettiği “Onurlularıyla kutsanacak” sözleri, Moşe için bir bilmece olarak kalacaktır (Talmud – Zevahim 115b; Raşi).

45. Bene-Yisrael’in arasında barınacağım – “Varlığımı” onlar arasında sürekli olarak hissettireceğim (More Nevuim 1:25). Onların ibadetlerini memnuniyetle kabul edecek, dualarını dinleyeceğim (Sforno)”.

Onlara Tanrı olacağım – Ya da “onların Tanrısı olacağım”. “Hiçbir aracıya gerek olmadan, onların kaderini Bizzat yöneteceğim”. Bunun bir sonucu olarak, Yahudiler’in doğa içi ya da doğa üstü güçlerden korkmasına gerek yoktur; çünkü onların kaderini Bizzat Tanrı elinde tutmaktadır ve diğer tüm güçler, Tanrı’nın yanında hiçtir (Sforno). Bu pasuk, sadece haklar değil, sorumluluklar açısından da son derece önemlidir. Tanrı’nın yakınlığı Yahudiler için kusursuz bir koruma ve bereket anlamına gelebileceği gibi, Yahudiler’in bu yakınlığın farkında olup, davranışlarına üst düzeyde dikkat etmeleri gerektiği anlamına da gelir.

Bir sonraki pasuk, Aşem’in “Bene-Yisrael’in Tanrısı” olduğunu tekrar vurgulamaktadır. Bu tekrar, Yahudiler bazı dönemlerde günahları sebebiyle Tanrı’nın yakınlığını hak etmeseler ve sert cezalar görseler bile, bir gerçeğin hiçbir zaman değişmeyeceğini garantilemektedir. Ne olursa olsun – Aşem, daima Yahudiler’in Tanrısı’dır ve öyle kalacaktır (Or Ahayim).

46. ... kavrayacaklar – Tam çeviriyle “bilecekler”. Tanrı’nın ulusun arasında barınması, çölde içte Leviler, dışta da diğer kabilelerden oluşan dizilişin tam merkezinde bulunan Buluşma Çadırı ile temsil edilecektir (krş. 25:8).

Pasuk farklı şekillerde anlaşılabilir: [1] “Onları Mısır Ülkesi’nden aralarında barınma şartıyla çıkaran Tanrıları Aşem olduğumu kavrayacaklar – böylece kendilerini Benim emirlerime tabi görecekler” (Raşi). [2] “Aralarında barınmamla, Onları Mısır Ülkesi’nden çıkaran Tanrıları Aşem’in Ben olduğumu kavrayacaklar – aralarında barınmam ve Bana ibadet etmeleri, onlara Mısır Çıkışı’ndan önce verdiğim işareti doğrulayacak (bkz. Şemot 3:12)” (Ramban). [3] “Onları sırf aralarında barınmak için Mısır’dan çıkaran Tanrıları Aşem olduğumu kavrayacaklar” (İbn Ezra). Son olasılıktan [ve belki ilkinden de], Tanrı’nın Bene-Yisrael arasında barınmasının, sadece Bene-Yisrael’in yararına olmadığı, Tanrı’nın da bunu arzu ettiği sonucu çıkmaktadır. Zira dünya üzerinde, Tanrı’nın büyüklük ve kudretine tanık olan, bunu tüm dünyaya öğretecek bir ulus gereklidir (Ramban; Rabenu Behaye).

🌀 Düzenli korbanın anlamı

Tora “Mizbeah’ta yapacağın budur” demesine karşın, korbanlarla ilgili detayları sadece Vayikra kitabında vermekte, dahası, burada sadece günlük düzenli korbanın kuralını verirken, Şabat, Roş Hodeş ve bayramlarda getirilmesi gereken özel

⁴¹ İkinci kuzuyu akşama doğru yapacaksın. Onun için de sabahki *Minha* ve *Nesehi*'nin aynısını yap. Böylece Tanrı Adına [yapılan] bir yakılan-korban [olarak] memnuniyetle kabul edilecektir.

⁴² [Bu,] Nesilleriniz boyunca Tanrı'nın Huzurunda – seninle konuşmak suretiyle sizinle buluşacağım Buluşma Çadırı'nın girişi civarında – düzenli olarak [yapılacak] *Ola-korbanıdır*. ⁴³ Bene-Yisrael'le orada buluşacağım ve [böylece *Mişkan*] Onurum'la kutsanacak.

⁴⁴ Buluşma Çadırı'yla *Mizbeah*'ı kutsayacak; ayrıca Aaron'u ve oğullarını da Bana Koen olmaları için kutsal kılacağım.

⁴⁵ Bene-Yisrael'in arasında barınacak, onlara Tanrı olacağım

⁴⁶ ve [onlar,] Benim, kendilerini Mısır Ülkesi'nden, aralarında barınmak için çıkaran Tanrıları *Aşem* olduğumu kavrayacaklar. Ben, onların Tanrısı *Aşem*'im.

Neseh – *Ola* ve *Şelamim* korbanlarında, *Minha*'nın yanında ayrıca bir miktar şarap getirilir. Buna *Neseh* adı verilir. *Mizbeah*'ın tepesinde gümüşten yapılmış, ince burunları andıran, altı delik iki tane çanak olacaktır. Getirilen şarap bu çanaklara dökülür ve delikten dışarı çıkar. *Bet-Amikdaş*'taki *Mizbeah*'ta, aşağıya uzanan kanallar yoluyla, *Mizbeah*'ın kaidesine, ve oradaki gider deliklerine akar. *Mişkan*'daki *Mizbeah*'ta ise toprak tarafından emilir (Raşi).

41. İkinci kuzuyu akşama doğru yapacaksın – “Öğleden sonra, yalnızca *ikinci kuzuyu* yapabilirsin. Birinciye ise yapamazsın”. Başka bir deyişle, eğer sabahki düzenli *korban* herhangi bir sebepten dolayı yapılmamışsa, öğleden sonra bu kayıp ödenemez. Sadece ikinci kuzu yapılabilir (*Talmud* – *Menahot* 50a).

p. 39'da da benzer bir ifade kullanılmıştır. O pasuk, iki kuzunun aynı anda değil, birinin sabah diğerinin akşam yapıldığını söyleme amaçlıydı. Bu ise, ödemenin mümkün olmadığını öğretmektedir (*Meam Loez*).

Memnuniyetle kabul edilecektir – Bu ifade, *Minha*'nın da *Mizbeah* üzerinde tamamen yakıldığını göstermektedir (krş. p. 18). *Ola-korbanı*nda, önce hayvanın parçaları, sonra *Minha* olarak getirilen hamur işi yakılır (Raşi).

42. Nesilleriniz boyunca – Bkz. Bamidbar 28:2-8. Bu, *Bet-Amikdaş* olduğu sürece, günde iki kez *Ola-korbanı* getirilmenin, ebedi bir kural olduğu anlamına gelir.

Fakat Sinay'ın eteklerinde *Mişkan*'ın inşasını takip eden ilk elli günün haricinde, çölde geçirilen diğer 38 yıl boyunca, başka *korban* yapılmamıştır. Çölde göçebe yaşıyorlardı ve burası hayvancılığa hiç uygun bir yer olmadığı gibi, etrafta hayvan satın alınabilecek bir yer yoktu. Benzer şekilde bu *korbanlar* için gereken saf zeytinyağı ve şarap gibi

malzemeler de mevcut değildi. Bamidbar 20:4'te halkın hayvanlarından bahsettiği doğrudur. Fakat o noktada Bene-Yisrael Kadeş'teydi ve hayvan satın alabilecekleri bir bölgedeydiler. Sonrasında yapılan savaşlarda da bol hayvan ganimeti elde edilmişti (krş. Bamidbar 32:1; İbn Ezra; *Meam Loez*).

Seninle konuşmak suretiyle sizinle buluşacağım – Tanrı halkla randevulaşır gibidir. Fakat tıpkı bir kralın yapacağı gibi tüm halka değil, onların temsilcisi olan en üst düzey liderle – Moşe'yle – konuşacaktır.

Çevirimiz, buluşma yerinin “Buluşma Çadırı” olduğu görüşü doğrultusundadır. Zira Tanrı daha önce, Moşe ile Aron *Aberit*'in kapağı üzerinden temas kuracağını söylemiştir (25:22). Bazı otoriteler ise, *Mizbeah*'ın inşa edilmesinden itibaren, Tanrı'nın, Moşe ile temasını *Mizbeah* üzerinden de yapabildiğini öne sürerler (*Barayta Melehet Amişkan* 14). Bu durumda pasuk “... *Toplanma Çadırı'nın, seninle konuşmak suretiyle sizinle buluşacağım girişi civarında* (bkz. s.a.)...” şeklinde de anlaşılabilir (krş. Raşi).

Girişi civarında – Avluda yer alan *Mizbeah*'ın üzerinde (p. 11).

Ola-korbanıdır – Bkz. Vayikra *Perek* 1.

43. [*Mişkan*] – Raşi; İbn Ezra.

Onurum'la kutsanacak – “Kutsal Varlığım'ı orada barındıracağım” (Raşi). Bir şeyin “kutsanması”, onun farklılık ve ayrıcalığının vurgulanması ya da takdir edilmesi anlamına da verir. *Mişkan* tam olarak kurulup hizmete açıldığı gün, Tanrısal bir ateş gelip *korbanları* yakacaktır. Tanrı'nın Onuru bu şekilde tüm halkın gözü önünde *Mişkan*'la bağdaştırılmış olacaktır (bkz. Vayikra 9:24; Raşbam).

İbranice *Venikdaş Bihvodi*. *Midraş* ikinci sözcüğü, ses benzerliği olan “*Bimhubaday* – *Onurlularım*

1-2 שְׁבִיעִי אֶוְעֲשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קִטְרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: ב אֹמֶה
 3 אֲרָכּוֹ וְאַמְתּוֹ רַחְבּוֹ רְבֹועַ יִהְיֶה וְאַמְתֵּים קָמְתָן מִמֶּנּוּ קִרְנֹתָיו: ג וְצִפִּיתָ אֹתוֹ
 זָהָב טָהוֹר אֶת־גִּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קִרְנֹתָיו וְעֲשִׂיתָ לוֹ זָר זָהָב
 4 סָבִיב: ד וְשִׁתִּי טְבֹעֶת זָהָב תַּעֲשֶׂה־לּוֹ | מִתַּחַת לְזָרוֹ עַל שְׁתֵּי צִלְעֹתָיו
 תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי צִדָּיו וְהָיָה לְבִתִּים לְבָדִים לְשֹׂאת אֹתוֹ בַּהֲמָה:

10:1 açık.). Tütsü, Yargı Niteliği'ni yumuşatma özelliğine sahiptir (bkz. Devarim 33:10 açık.). Başka bir deyişle, Tanrı, ulusu bu tip potansiyel tehlikelerden korumak istemektedir. Tanrı'nın emrine uygun bir şekilde gerçekleştirilen tütsü, Tanrı'nın gönderdiği bir belayı sonlandırma gibi eşsiz bir özelliğe sahiptir (bkz. Bamidbar 17:11-15). Sonuç olarak, Şehina'nın ulusun arasında barınması için gerekli tüm işlem tamamlandıktan sonra, Tanrı, Moşe'ye, halkı bu yakınlığın tehlikelerinden koruma yolunu öğretmektedir.

Sforno, aynı soruya başka bir cevap verir: Tütsü Mizbeahı, Mişkan'ın diğer kısımlarından farklıdır. Mişkan'ın diğer bölümleri, Şehina'yı ulusun arasında barınmasını sağlama amaçındadır (25:8-9). Yapılan korbanlar da, Tanrı'yı halkla "buluşturacaktır" (29:43). Kısacası Mişkan ve orada yapılan ibadet, Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nı Bene-Yisrael'e yaklaştıracak, tütsü de Kral'ı karşılamak ve O'nu onurlandırmakta kullanılacaktır. Yani, tüm sürecin tamamlanışını işaretlediği için, tütsü Mizbeahı'yla ilgili detaylar da en sonda verilmiştir. Gerçekten de, Mişkan ve tüm parçaları tamamlandıktan, korbanlar kesilip Mizbeah'a dizildikten, Şulhan ve Menora yerlerine yerleştirildikten sonra bile, Şehina, Mişkan'a, ancak tütsü yakıldıktan sonra inmiştir. Bu da tütsünün Tanrı'nın gözünde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Rabenu Behaye).

1. Tütsü tüttürme amaçlı – Dolayısıyla üzerinde, sadece bu amaca hizmet edecek, az miktarda ateşin bulunması yeterlidir. Bu ateş de az olduğu için, ne altın kaplamasına ne de akasya ağacına zarar vermeyecektir (Sforno). Yine de bunun sıfır zarar olması, mucizeyi gerektirir.

"Tütsü" sözcüğünün İbranice'si Ketoret'tir. Bu sözcük, "[K]eduşa – Kutsiyet", "[T]aara – Saflık", "[R]ahamim – Merhamet" ve "[T]ikva – Ümit" sözcüklerinin başharflerinden oluşur. Bu kelimeler, tütsünün fonksiyonunu tam olarak tanımlamaktadır. Tütsü Bene-Yisrael'e kutsiyet ekleyecek, onları günahlarından arındıracak, bu sayede Tanrı onlara merhamet edecek ve gelecekle ilgili ümit

beslemelerine yer olacaktır (Midraş – Tanhuma; Meam Loez).

2. Boyu 1 ama... – Dolayısıyla ölçüler 48x48x96cm.dir. Bir amanın 5 tefaha eşit olduğu görüşüne (bkz. 25:10 açık.) göre ise ölçüler 40x40x80cm. olacaktır (Talmud – Eruvin 4a; Maase Hoşev 7:1). İçi boş olup toprakla doldurulan bakır korban Mizbeahı'ndan farklı olarak (27:8), bunun içinin boş olduğu söylenmemektedir. Dolayısıyla, anlaşıldığı kadarıyla blok ağaçtan yapılmıştır. Bazıları ise bunun da ters çevrilmiş bir kutu gibi içi boş olduğunu yazar (Maase Hoşev 7:1).

Çıkıntıları – Tam çeviriyle "boynuzları" (bkz. 27:2). Bir görüşe göre bunlar, bir kenarı 6cm. uzunluğa sahip küçük küpler şeklindedir (Maase Hoşev 7:1). Başkaları ise bunların gerçekten de boynuza benzer çıkıntılar olduğunu söyler. Bkz. 27:2 açık.

Kendisinden olmalıdır – Ağaç blokuyla tek parça halinde oyulmalı, sonradan eklenmemelidir.

3. Üstünü – Bu Mizbeah'ın bir tavanı olacaktır. Bakır Mizbeah'ta ise burası boştu ve toprakla dolduruluyordu. Talmud, tavanı kaplayan altının 1 dinarın kalınlığında olduğunu kaydeder (Eruvin 19a). Bkz. 38:24 açık.

Altın bir taş – Bu da Koenlik tacını simgelemektedir (Raşi; krş. 25:11 açık. ve 25:24 açık.). Bu taş şeklindeki kenarlık aynı zamanda, Mizbeah'ın üzerinde yakılan tütsünün etrafa dökülmesini engelleme amacını taşıyordu (Abravanel; Meam Loez).

4. İki altın halka – Bazılarına göre toplamda sadece iki halka yapılmış ve karşılıklı iki köşeye takılmıştır (Maase Hoşev 7:1). Başkalarına göre ise, iki karşılıklı kenarın ikişer köşesinde olmak üzere toplam dört halka vardır (Abravanel; krş. Daat Zekenim). Bu Mizbeah, önde bir, arkada da bir olmak üzere toplam iki kişi tarafından, iki omuzları üzerine gelen sırtırlarla taşınırdı (a.k.).

[117. Tütsü Mizbeahı]

30.

¹ Tütsü tüttürme amaçlı bir Mizbeah yap. Onu akasya ağacından yapacaksın.

² Boyu 1 *ama*, eni 1 *ama* – kare [şeklinde] – yüksekliği de 2 *ama* olacak. Çıkıntıları kendisinden [olmalıdır]. ³ Onu saf altınla kapla: üstünü, çevre duvarlarını ve çıkıntılarını. Ayrıca ona, çevresi boyunca altın bir taç yap.

⁴ Ona iki altın halka yap. [Bunları,] Tacının altına [gelecek şekilde] iki [karşılıklı] kenarındaki iki köşesine, onu taşımakta kullanılacak sırtlara yuva olarak yapacaksın..

korbanların emirlerini çok daha sonraya, Bamidbar kitabına bırakmaktadır. Neden?

Geniş anlamda, Tora bu ifadeyle basitçe *korbanlar*dan bahsetmekte değildir. Bunun yerine, Tora akla gelebilecek yanlış bir fikre meydan vermemeyi amaçlamaktadır. İnsanlar bazen şöyle bir düşünceye kapılabilir: “Tanrı bizi fiziksel canlılar olarak yarattığına göre, günah işlemememiz mümkün değil. Tanrı da bunu bildiği için, *korban* yaptığımız sürece günah işleyebileceğimiz konusunda hemfikir olmalı. Bu yüzden bize bir Mizbeah yapmamızı söyledi. Yani günahattan kaçmak mümkün değil; ama günah işleyince *korban* getirmeliyiz”.

Tanrı bu düşüncenin doğru olmadığını vurgulamak için şöyle demiştir: “Mizbeah’ın günahları affettiriyor olması, günah işlemenize hoş baktığım ve sonradan *korban* getirmenizi şart koştuğum anlamına gelmez. Bana kalırsa hiç günah işlemeyin; *korban* getirmeye de gerek kalmazın”. Bunun en önemli kanıtı, Altın Buzağı olayına kadar, günahla bağdaştırılmış *korban*larla ilgili hiçbir şeyin söylenmemiş olmasıdır. Dolayısıyla Tora “Mizbeah’ta yapacağın şudur: Düzenli olarak her gün... - Mizbeah’ın yapılma amacı, sadece her gün getireceğiniz düzenli *korban*lardır. Ve her ne kadar günahların affedilmesini de sağlıyorsa, bu *korbanın* asıl amacı, size şükranınızı belirtme fırsatı vermektir. Olabilecek en kötü huylardan biri de nankörlüktür. Ben size iki paha biçilmez şey bahsettım. İnsanın kendisini mükemmelleştirmesini sağlayan Tora’yı; ve Mısır’daki esaretten özgürlüğünüzü. Bu sebeple de size şükranınızı belirtmeniz için kesintisiz olarak her gün iki *korban* getirmenizi istiyorum. Buna ihtiyacı olduğu için değil. Sizin şükran borcu yükünüzü hafifletmek için. Sabah erken saatte verilen Tora için, sabah *korbanını*, 14 Nisan tarihinde akşama doğru kestiğiniz ve Mısır’dan çıkmaya hak kazanmanızı sağlayan Pesah-korbanı için de akşam *korbanını* yapacaksınız. *Korbanın* yanında, 1/10 *efa*, yani 1 *omer* miktarında *Minha* getireceksiniz. Bu da çöl yolculuğunuz boyunca her gün gökten yağan 1 *omer* miktarındaki *Man’a* karşılıktır. Tüm bunlar sayesinde, tüm uluslar arasında

özel bir konum elde ettiniz ve çok küçük bir halk olmanıza karşın çok ünlü oldunuz. Bu sebeple, *Minha* olarak getireceğiniz unu yağla yoğuracaksınız. Tıpkı yağın hiçbir sıvı ile karışmayıp biraz sonra üste çıkması gibi, siz de başka uluslara asimile olmamalısınız. Hepsinin yanında, neşeyi simgeleyen şarap *Nesehi* getirmenizi de emretti. Bu da size bahsettiklerim karşısındaki memnuniyet ve neşenizi simgeleyecektir”.

Bet-Amikdaş dönemi süresince sürekli yapılan *Ola-korbanı*, halk için büyük bir nimetti. Sabah yapılan *korban* gece, akşam yapılan *korban* da gün boyu işlenmiş olması muhtemel günahları affettiriyor, böylece kimse yatağına günahıyla birlikte gitmiyordu. Günümüzde ise, günahlarımızın karşılığında kaybettiğimiz *Bet-Amikdaş*’ın yokluğunda, bu *korbanın* yerini dualarımız almıştır. Özellikle de sabah okunan ve bu *korbanla* ilgili detayları anlatan bölümün okunması, *korbanın* yerine getirilişinin yerine geçer (*Meam Loetz*).

30.

1-10. Tütsü Mizbeahı. *Mişkan*’ın bölümlerinin sonuncusu, üzerinde, her gün sabah ve akşam tütsünün yakıldığı *Mizbeah*’tır. Bu, “*Mizbah Aketoret – Tütsü Mizbeahı*”, “*Mizbah Azaav – Altın Mizbeah*”; ve “*Mizbeah Apnimi – İç Mizbeah*” olarak bilinir. Birçok otorite, bu *Mizbeah*’ın *Mişkan*’ın bir eşyası olmasına karşın, neden konum olarak yan yana durduğu *Menora* ve *Şulhan*’la aynı yerde açıklanmadığı sorusuna cevap arar. Ramban, Altın *Mizbeah*’ın işlevinin, *Mişkan*’ın kalan bölümlerinden tamamen farklı olduğunu açıklar. Bir önceki bölümün son pasuklarında belirtildiği gibi, *Mişkan*, Tanrı’nın Bene-Yisrael’in arasında barınması için uygun bir mekan olma amaçındadır. Fakat, Tanrı’nın bu yakınlıkta olması risk anlamına da gelir. *Şehina*’yı gerektiği şekilde onurlandırmayanlar, Tanrı’nın, bu tip durumlarda hiç tolerans göstermeyen Yargı Niteliği ile yüzleşmek durumunda kalacaktır. Yetkisiz, yani emredilmemiş davranışta bulunmaları sonucu hayatlarını kaybeden Nadav ve Aviu’nun başına gelen de budur (bkz. Vayikra

ה וְעִשִּׂיתָ

5

6 אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שֹׁטִים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: וּנְתַתָּה אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת
 אֲשֶׁר עַל־אֶרֶץ הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכֹּפֶרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אוֹעֵד לָךְ
 7 שָׁמָּה: וְהִקְטִיר עָלָיו אֶהָרֹן קִטְרֶת סַמִּים בִּבְקָר בִּבְקָר בְּהִיטִיבוֹ
 8 אֶת־הַנֶּזֶר יִקְטִירָנָה: מִפִּטִּיר ה' וּבְהָעֹלֹת אֶהָרֹן אֶת־הַנֶּזֶר בֵּין הָעֲרֹבִים
 9 יִקְטִירָנָה קִטְרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם: לֹא־תֵעָלֶן עָלָיו קִטְרֶת
 10 זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֹסֶךְ לֹא תִסְכוּ עָלָיו: יוֹכֹפֶר אֶהָרֹן עַל־קֶרְנָתָיו אֶחָת
 בַּשָּׁנָה מִדָּם חֲטָאת הַכֹּפָרִים אֶחָת בַּשָּׁנָה יִכָּפֵר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם
 קֹדֶשׁ־קֹדְשִׁים הוּא לַיהוָה: פ פ פ

paraşa yer almaktadır. Prensip olarak Tora'da bazı konuların yan yana verilmesi rasgele değildir ve iki bölüm arasında belirli bir bağlantının varlığını işaretler. Burada da *Yom Kipur*'la ilgili bir pasuk, *Şekalim* başlığı ile ilgili konudan hemen önce gelmektedir. Bu da, bir kişinin her yıl en az bir kez, *Yom Kipur* öncesinde, kendi ruhunun bağışlanması amacıyla *Tsedaka* vaadinde bulunması gerektiğini öğretir. Bu, Tanrı'nın bu başlığı mutlaka bir şekilde ödüllendireceği bir zamandır. Tek şart, vaadin *Yom Kipur*'un hemen ardından yerine getirilmesidir. Bu nedenle, *Yom Kipur* öncesinde, fakirlerin ihtiyaçları için para bağışında bulunmak yaygın bir gelenektir. Ölmüş bir yakının ruhunun yücelmesi için yapılan dua (*Aşkava*) sırasında yapılan başış, ölmüş kişi için yarar sağlayacaktır (*Meam Loez*).

Bağışlanma amaçlı Hatat-korbanının – *Yom Kipur*'da boğa ve teke ile yapılan *korban*. Bu *korbanlar*, *Bet-Amikdaş* ve kutsal objelerin *Tuma* konulu sorunlarını gidermeyi sağlar (Raşi). Örneğin *Tame* olduğunun farkında olmasına karşın, hata sonucu *Bet-Amikdaş* sınırları içine giren ya da ["kutsal" olduğu için, sadece manevi saflık halinde yenebilen] bir korbanın etini yiyen bir *Koen*'in hatası, bu *korbanlar*la onarılır. Benzer şekilde bu *korbanlar*, *Tame* olan ama bunun bilincinde olmayan ve bilinçli olarak *Bet-Amikdaş* sınırlarına giren ya da *korban* etini yiyen bir *Koen*'in hatasını da onarır (*Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*).

Onarım sağlayacaktır – Bu *korbanların* kanını, *Mizbeah*'ın çıkıntılarına sürerek (Raşi). Pasukta "yıl da bir kez" denmesine karşın, bu kural, sadece düzenli ve rutin işlemlerle ilgili verilmiştir. Yıl da bir kez *Yom Kipur*'da bu altın *Mizbeah*'a kan sürülmesi, rutin bir işlemdir ve başka hiçbir rutin

işlem için buraya kan sürülmeyecektir. Fakat rutin olmayan bir *korban* söz konusuysa, kanın buraya sürüldüğü örnekler vardır. Örneğin, *Koen Gadol*'un ya da tüm halkın bilinçsizce işlediği bir günahı affettirme amacıyla getirdiği *Hatat-korban*larının kanları da tütsü *Mizbeah*'ının çıkıntılarına sürülürdü. Anlaşılabileceği gibi, bunlar, rutin değil, sadece bilinçsiz günah durumunda getirilen *korbanlar*dır (İbn Ezra; *Meam Loez*).

En üst düzeyde kutsaldır – Tora, bakır *Mizbeah*'ın ne açıdan "kutsal" olduğunu açıkça belirtmektedir: *Mizbeah*'a değen her şey "kutsal" konumunu kazanacaktır (29:37). Fakat burada altın *Mizbeah*'ın ne açıdan "en üst düzeyde kutsal" [tam çeviriyle "kutsallar kutsal"] olduğunu açıklamaktadır. Raşi'ye göre bu kutsiyet, bu bölümde belirtilen işlemlerin dışında hiçbir şeyin bu *Mizbeah*'ta yapılamaması ile kendini göstermektedir (*Beer Yitshak*).

⁵ Sırları da akasya ağacından yap ve onları altınla kapla.

⁶ [Bu Mizbeah'ı] Tanıklık Sandığı'nı gizleyen ayıracın önüne, seninle buluşacağım yer olan, Tanıklık [Sandığı'nın] üzerindeki kapağın tam karşısına [gelecek şekilde] yerleştir.

⁷ Aaron onun üzerinde rayiha tütsüsü tütürecektir. [Bu tütsüyü] Her sabah, kandilleri temizlediğinde tütürmelidir. ⁸ Aaron [bunu ayrıca] akşam üstü kandilleri yaktığında da tütürecektir. Böylece nesilleriniz boyunca Tanrı'nın Huzurunda düzenli olarak tütsü [yakılmalıdır]. ⁹ [Bu Mizbeah'ın] Üzerinde, yetkisiz tütsü, herhangi bir hayvan sunusu ya da Minha yakmayın; Neseh sunusu da gerçekleştirmeyin.

¹⁰ Aaron, yılda bir kez, [bu Mizbeah'ın] çıkıntıları üzerinde, bağışlanma amaçlı *Hatat-korban*ının kanıyla onarım sağlayacaktır. Nesilleriniz boyunca onun üzerinde [günahları] affettirecek. [Bu Mizbeah] Tanrı'nın Huzurunda en üst düzeyde kutsaldır.

6. ... yerleştir – İkiye ayrılmış olan *Mişkan*'ın *Kodeş Akodaşim* adlı bölümü *Aron Aberit*'i içerecektir. Burayı *Kodeş* adı verilen diğer bölümden, *Parohet* adlı ayıraç ayıracaktır. *Mişkan*, 10 ama genişliğinde olacaktır. Altın *Mizbeah*, *Kodeş* içinde, *Parohet*'in önünde, onun gizlediği *Aron Aberit*'in tam karşısında yer alacaktır (bkz. 26:35 ačk.).

7. Aaron – Sadece Aaron ya da sadece bir *Koen Gadol* değil. Tütsü herhangi bir *Koen* tarafından da yapılabilir. *Koen Gadol*'un yapması şart olan tek tütsü, *Yom Kipur*'da yapılandır. Sıradaki pasukta da kandilleri Aaron'un yakmasından bahsedilmektedir; fakat orada da bu işlemi *Koen Gadol*'un yapması şart değildir. Kandillerin herhangi bir *Koen* tarafından yapılabildiği, 27:21'den anlaşılmaktadır: “*Aaron ve oğulları*”. Dolayısıyla her iki pasukta da sadece Aaron denmesine karşın, tıpkı kandillerde olduğu gibi, tütsü de normal bir *Koen* tarafından yapılabilir (Daat Zekenim). Olasılıkla, burada sadece Aaron'un belirtilmesinin nedeni, en son pasukta sözü geçen ve sadece *Koen Gadol*'un gerçekleştirebileceği işlemlerdir.

Tütürecektir – *Mitsvat Ase* No. 43. Koenler düzenli olarak her gün, sabah ve akşam olmak üzere iki kez Altın *Mizbeah* üzerinde tütsü yakmakla sorumludur. Her yıl baharat karışımını hazırlarlar. Karışımın hazırlanması konusundaki talimat Ki Tisa peraşasında veriliyor olsa da (30:34 v.d.), bu da yakma mitsvasına dahil kabul edilir. Zira hazırlığın amacı, yakmaktır (*Sefer Ahinuh*).

Her sabah – İbranice *Baboker Baboker*. Tam çeviriyle “*sabah sabah*”. Düzenli korbanlarla ilgili sadece bir kez “*sabah*” denmişken (Bamidbar 28:4) burada iki kez sabah denerek, “*sabahın sabahı*” anlamı verilmektedir. Başka bir deyişle, tütsünün yakılması, her sabah, korbandan önce yapılacaktır (*Talmud – Pesahim* 59a).

Kandilleri temizlediğinde – Kandiller gece boyu yanacaktır. Dolayısıyla her sabah, çanaklarda biriken küllerin temizlenmesi gerekmektedir. Önce *Menora*'nın beş kolunun çanağı temizlenecek, sonra tütsü yakılacak ve o tüterken, *Menora*'nın kalan iki çanağı temizlenecektir (*Talmud – Yoma* 14b).

8. Akşam üstü – Her gün için ayrılan baharat karışımının yarısı sabah, yarısı akşam yakılacaktır (*Raşi*).

Yaktığında – Tam çeviriyle “*yükselttiğinde*” (bkz. 27:20 ačk.).

9. Yetkisiz tütsü – Bir kişi, ya da topluluk tarafından, özellikle buradaki emrin dışında bir amaçla bağışlanan her türlü tütsü (*Raşi*). Ya da tütsünün içermesi gereken karışım ve oranların dışında içeriğe sahip tütsüler (İbn Ezra; Ramban). Diğer yandan, bağış amacıyla getirilen bir baharat karışımı, dışarıdaki bakır *Mizbeah*'ta yakılabilir. Nitekim, *Mişkan*'ın açılış törenleri sırasında, kabile liderleri, *Mizbeah*'ın hizmete girişi onuruna burada yakılmak üzere tütsü getirmişlerdir (Bamidbar 7:14, 7:20, 7:26 vs; *Gur Arye*; *Sifte Hahamim*).

Herhangi bir hayvan sunusu – Tam çeviriyle “*Ola-korbanı*”. *Raşi*, bu *Mizbeah*'ta, emredilmiş tütsü yakmak ve yılda bir kez *korban* kanı sürmenin (s.p.) dışında başka hiçbir işlem yapılması gerektiğinden yola çıkarak, “*Ola-korbanı*” ifadesinin, her türlü kuş ya da hayvanı ifade ettiğini, benzer şekilde pasuğun devamındaki “*Minha*”nın da, her türlü hamur işi sunuyu simgelediğini belirtir. Bunların hiçbirisi tütsü *Mizbeah*'nda yakılamaz.

Yakmayın ... gerçekleştirmeyin – *Mitsvat Lo Taase* No. 61 (*Sefer Ahinuh*).

10. Yılda bir kez – *Yom Kipur*'da (*Raşi*; *Talmud – Yoma* 61a). Bu bölümün hemen sonrasında, Ki Tisa peraşasının hemen başında *Şekalim* konulu